Jak Deleon

Büyükada

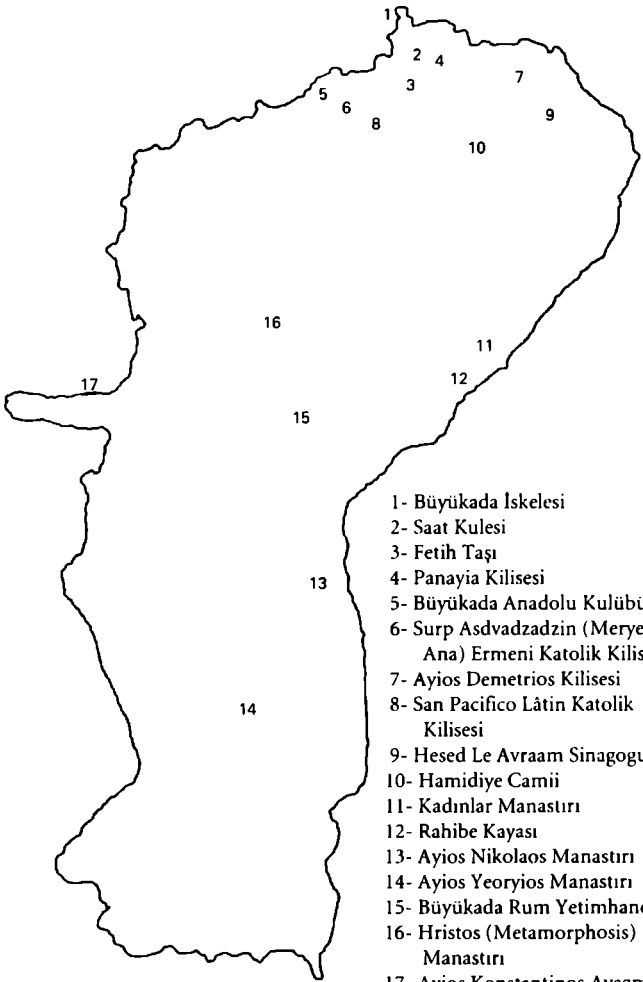
Jak Deleon

Büyükada

ANITLAR REHBERİ
A GUIDE TO THE MONUMENTS

Remzi Kitabevi

1- Büyükada İskelesi
2- Saat Kulesi
3- Fetih Taşı
4- Panayia Kilisesi
5- Büyükada Anadolu Kulübü
6- Surp Asdvadzadzin (Meryem Ana) Ermeni Katolik Kilisesi
7- Ayios Demetrios Kilisesi
8- San Pacifico Lâtin Katolik Kilisesi
9- Hesed Le Avraam Sinagogu
10- Hamidiye Camii
11- Kadınlar Manastırı
12- Rahibe Kayası
13- Ayios Nikolaos Manastırı
14- Ayios Yeoryios Manastırı
15- Büyükada Rum Yetimhanesi
16- Hristos (Metamorphosis) Manastırı
17- Ayios Konstantinos Ayazması

JAK DELEON

Büyükada

(Anıtlar Rehberi)

BÜYÜKADA (ANITLAR REHBERİ) / Jak Deleon

Yayın hakları
© Jak Deleon ve Remzi Kitabevi, 2003

Her hakkı saklıdır. Bu yapıtın aynen ya da
özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı
sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İngilizce Çeviri: Priscilla Mary Işın ve Jak Deleon
Kapak düzeni: Ömer Erduran
Büyükada haritası: Sinem Erkılınç (2003)
Büyükada kartpostalları ve fotoğrafları: Jak Deleon Arşivi
Ayios Nikolaos Manastırı kartpostalları: Akylas Millas Koleksiyonu
Rahibe Kayası fotoğrafı: Selim Yannier (2003)
Kalpazankaya kartpostalı: Rıfat Behar Koleksiyonu
Kapak fotoğrafı: 1815 Büyükada haritası / Antoine – İgnace Melling (Jak Deleon Arşivi)

ISBN 975-14-0948-9

BİRİNCİ BASIM: Kasım, 2003

Remzi Kitabevi AŞ., Selvili Mescit Sok. 3, Cağaloğlu 34440, İstanbul
Tel (212) 513 9424-25, 513 9474-75, Faks (212) 522 9055
WEB: http://www.remzi.com.tr E-POSTA: post@remzi.com.tr

Remzi Kitabevi AŞ. tesislerinde basılmıştır.

"Büyükada (Anıtlar Rehberi)" kitabımın oluşumuna bilimsel birikimiyle katkıda bulunan Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi tarihçisi Panayot Özkurkudis'e, Hamidiye Camii'yle ilgili bilgileri ulaştıran Adalar Müftüsü Osman Barış'a, Büyükada haritasını çizen Sinem Erkılınç'a, Kadınlar Manastırı'yla Rahibe Kayası'nın haritadaki yeri ve tarihsel/folklorik verileri konusunda aydınlanmamı sağlayan (ve koleksiyonundaki Ayios Nikolaos Manastırı kartpostallarını kullanmama izin veren) Dr. Akylas Millas'a, benimle birlikte Rahibe Kayası'nın peşine düşen Bahadır Kersu, Sibel Saranga, usta fotoğrafçı Selim Yannier ve emektar faytoncu Turgay Canakıymaz'a, Santa Maria Draperis ve San Pacifico Lâtin Katolik Kiliseleri Başrahibi Claudio Ceccherelli'ye, Türkiye Ermeni Katolik Cemaati Ruhani Reisi Başpiskopos Hovhannes Çolakyan'a, Hristós Manastırı'nın gönüllü sorumlusu Despina Karakaş'a, Ayios Demetrios Kilisesi'ni adım adım gezdiren Demetrios Mandacoğlu'yla kilise sorumlusu Yanni Yumurta'ya, Panayia Kilisesi sorumlusu Mihal Paşa'ya, Ayios Nikolaos Manastırı sorumlusu Timoleon Katerinoğlu'na, Hesed Le Avraam Sinagogu'yla ilgili belgelerini özveriyle paylaşan Naim Güleryüz'e, Ayios Yeoryios Manastırı'nın ikonalarıyla fresklerini ayrıntılarıyla anlatan rahiplere (özellikle Başrahip Martinianos'a ve ayazmayla ilgili bilgileri veren halefi Başrahip Bartholomeos'a) yürekten teşekkürler...

Ayrıca, Kuyumcubaşı Jak Bey Deleon Köşkü'nün yerini bildiren Zeynep Mümtaz'la Melekşah Aslan'a, Büyükada Definesi'ni araştırdığım sırada Burgazadası'ndaki Kalpazankaya'yla ilgili bilgileri veren Harry Ojalvo'yla Bahri İnceçam'a, koleksiyonundaki Kalpazankaya kartpostalını kullanmama izin veren Rıfat Behar'a, gerçek bir yazılı/görsel belge hazinesi olan Denizler Kitabevi'nin kurucusu Kaptan Turgay Erol'la kitap koleksiyoncusu Poyraz Erol'a, Ümit Ercan'a (ARN Bilgisayar), Mustafa Durgut'la Ozan Durgut'a (Yazçek Fotokopi), Büyükada'nın gizemlerini benimle birlikte yaşayan öğrencilerime ("Görsel İstanbul Araştırmaları"/İstanbul Bilgi Üniversitesi), kitabı İngilizce'ye çeviren Priscilla Mary Işın'a, çeviriye sağladığı destek nedeniyle Aventis Pharma Türkiye'ye ve tüm çalışanlarıyla Remzi Kitabevi'ne gönül borcum sonsuzdur...

Büyükada âşığı
Çelik Gülersoy'a,
Nişantaşlı "hemşehrim", ada ve deniz adamı
Zeyyat Selimoğlu'na,
güzel yüreğinde azize sabrı saklayan
Hülya Vahide Kaya'ya.

"Adalarım Var, Deryaya Karşı..."

"İstanbul adlı murassa gerdanlığın üzerindeki zümrütlerdir Adalar."

Kim söylemiş, ne zaman söylemiş, bilinmez. Bilinen şu ki (gür yeşil dokuları, sınırsız maviye ve güneşe açılan kapıları, yoğun tarihsellikleriyle) soylu güzellerdir İstanbul Adaları.

İstanbul Adaları'na antik çağda Cin Adaları (Demonisoi), Çam Adaları (Pitiusa), Marmara Adaları (Propontidas), Kadıköy (Chalkedon) Adaları adları verilmişti. Adalar, Bizans döneminde Prens Adaları (Prinkiponissa, Prinkipioi Nisoi) ve Rahip Adaları (Papadonissia), Osmanlı'da (tepelere kırmızı renk veren demir madenlerinin bolluğu nedeniyle) Kızıl Adalar olarak anılırdı. Arşipeli dokuz ada oluşturur: Yassıada (Plati), Sivriada (Oxeia), Tavşanadası (Niandros), Kınalıada (Proti), Burgazadası (Antigoni), Kaşıkadası (Pita), Heybeliada (Chalki), Sedefadası (Antirobythos) ve Büyükada (Prinkipo / Prens Adası).

Bu gezi kitabında (adı üstünde, "en büyük zümrüt" olan) Büyükada'nın başlıca anıt-yapıları ayrıntılı olarak ele alındı. Adanın anıtsal köşkleri (geziye kapalı özel mülkiyet olmaları nedeniyle) bu çalışmanın dışında tutuldu...

\\\\\

İÇİNDEKİLER

Bir Zamanlar Büyükada 13
Büyükada'ya Ulaşım 18
Büyükada İskelesi 21
Saat Kulesi ve Fetih Taşı 23
Panayia Kilisesi 25
Büyükada Anadolu Kulübü 27
Surp Asdvadzadzin (Meryem Ana)
Ermeni Katolik Kilisesi 30
Ayios Demetrios Kilisesi 33
San Pacifico Lâtin Katolik Kilisesi 38
Hesed Le Avraam Sinagogu 42
Hamidiye Camii 44
Kadınlar Manastırı 46
Rahibe Kayası 50
Ayios Nikolaos Manastırı 53
Ayios Yeoryios Manastırı 58
Büyükada Rum Yetimhanesi 68
Hristos (Metamorphosis) Manastırı 70
Ayios Konstantinos Ayazması 75
Büyükada Definesi, Yassıada Hazinesi,
Burgazadası "Altın"ları 77

Kaynakça 83
Jak Deleon Kitapları 89

BİR ZAMANLAR BÜYÜKADA

Osmanlı'nın Ada-i Kebîr adını verdiği Büyükada üzerine şöyle not düşer Evliya Çelebi (17 yüzyıl): "Bayındır bir adadır. Yirmi mil genişliktedir. İki yüz kadar Rum evi vardır. Dağları kızıl olduğundan, buna Kızılada derler. Üsküdar toprağına yakındır. Kilisesi, bağı ve bağçeleri, dört tarafında kalabalık dalyanlar vardır."

Bir demlerin Büyükada'sı, İstanbul yazlarının keyif ve eğlence merkeziydi. Beyoğlu'ndaki Brasserie Jannie (Yanni Birahanesi) adada şube açmış, konuklarına Viyana birası sunuyordu. Restaurant Select, lokanta ve çayeviydi; akşamüstleri (küçük pastalar ve börekler eşliğinde) çay servisi vardı. Murat Belge, Select'i "direkli çayhane" olarak tanımlar. Débarcadère (İskele) Kahvehanesi, adaya vapurdan adım atanların deniz havasının sarhoşluğundan (bir acı kahveyle) sıyrılabildikleri sevimli bir mekândı. 1890 tarihli İskele (Meydan) Gazinosu'na ilişkin ayrıntılar içinse, Pars Tuğlacı'ya kulak vermek gerek: "İkinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yıllarda burada tiyatro temsilleri verilir, balolar düzenlenirdi. (...) Ankara Tiyatrosu sanatçıları burada kantolar, düettolar sergilemişlerdir. Hatta 6 Eylül 1929 günü, Riyaseticumhur Orkestrası tarafından saat 17:00'de burada bir konser verilmiş olduğunu biliyoruz."

Tepelere faytonla ("sepet arabası" ya da "sevda arabası") sefer eyleyip çam, defne ve papatya rayihası içinde soluklanmak isteyenler (eski Karnaval Yolu üzerindeki)

Lunapark Kahvehanesi'nde mola veriyorlardı. Reşat Ekrem Koçu, faytonların Büyükada'nın "yegâne nakil vasıtası" olduğunu, çamlıklara eşek üstünde gitmenin de "mesîre geleneği" sayıldığını yazar. Çam ormanı içinde kıvrılan Âşıklar Yolu'nda "merkeple seyr-ü sefer", bir demlerin "İstanbul'da mektepli, Büyükada'da merkepli" deyişini doğurmuştur. Yaşı ellinin üzerinde olanlar, güngörmüş eşekçi esnafının "Âşıklar'a merkep!" çağrısını çok iyi hatırlar. Adanın yaşayan en eski "günübirlikçi"lerinden Beyoğlu Balıkpazarlı (ve Beyaz Rus Barones Valentine Taskin'in yarım yüzyıllık hayat arkadaşı) Todori, bu çağrıyı "Âşık eşeğe lâyıktır!" olarak yorumlar. 1940'larda iskeleden Dil Burnu'na ya da Yörük Ali Plajı'na eşekle gidiş geliş (tarifeye göre) 30 kuruş, Yüce Tepe'ye (Ayios Yeoryios Manastırı) tırmanış ve iniş 60 kuruştu. Fayton Dil Burnu'yla Yörük Ali'ye 100 kuruşun üzerinde alıyor, Yüce Tepe'ye çıkmayıysa "eşekli meraklılar"a bırakıyordu. Günümüzde eşeğin (ya da kibarca merkebin) yerini büyük ölçüde alan bisiklet (Büyükada ihtiyarlarına göre) "nevzuhur icâd"dır ve "merkep keyfi"nin yerini alması mümkün değildir!

Bisikletin 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'a geldiği ve "ehl-i keyf" tarafından hemen benimsendiği kaydedilir. Şehrin gözde mesîre yerleri olan Kâğıthane, Göksu ve Kuşdili'nde (korna yerine) çan, boru, düdük çalarak gezinen bisikletliler (Ahmet İhsan Bey'in Servet-i Fünûn dergisinde yazdığı gibi) "seyrangâhların manzarasını daha revnaklı" kılacaktı. Reşat Ekrem Koçu, o dönemde bisiklete "günlük şehir kıyafeti ile" binilmediğini, jokey kepinin ya da berenin, avcı ceketinin, golf pantolonun, uzun konçlu spor çorapla iskarpinin şart olduğunu söyler. Yarım yüzyıl kadar Beyoğlu, Tepebaşı, Taksim, Şişli, Büyükdere, Tarabya,

Sakızağacı, Fenerbahçe, Caddebostan, Bakırköy, Yeşilköy gibi, "Frenk"lerin ve "tatlı su Frenkleri"nin bol olduğu yerlerde yol alan (ve Şamran Hanım'ın dilinde "kanto"laşan) bisiklet, Büyükada'ya 1950'lerde ulaşabilmiştir...

Lunapark (eski Diaskelos) Gazinosu'nda, Tepebaşı'ndaki Garden Bar'dan çağrılan müzik ve dans toplulukları sahne alıyordu. Çarkıfelek Mevkii'ndeki Hristos Gazinosu'nun kuzu çevirmesi dillere destandı; çamlarla çevrili gazinoda gündüzleri "entelektüel"ler demleniyor, geceleri müzikli ve danslı eğlenceler düzenleniyordu. Çarliston, rumba ve fokstrot icra eden orkestrası ve ahşap çitle çevrili dans pistiyle ünlü Bella Vista Gazinosu sonraları Belle Vue olmuş, çok geçmeden yerine Kırmızı Horoz Dans Kulübü açılmıştı. İstanbul'un ilk diskoteği olan 1949 tarihli Club Yekta ya da Yeşil Ada Kulübü (YAK), Club Capri, Perez Orkestrası'nın sahne aldığı Tilla Gazinosu (Arap İzzet Paşa Köşkü), Dellagrammaticos, Caravelle (Karavel) Gazinosu, Beyaz Rusların Brasserie Park Tiyatrosu (Restaurant Grujok), Canbaz Rıfat Telgezer'in Çınar Meydanı'na kurduğu çadır-canbazhane, Lazaridis Oteli'nin altındaki Doré Restaurant ve Gazinosu, Büyükada efsaneleri arasındaydı. Kumsal sahili açıklarında, denize oturtulmuş ahşap kazıkların üstünde yükselen Ramona Gazinosu, adaya kısa bir köprüyle bağlıydı...

Hotel des Etrangers (Yabancılar Oteli), Giacomo Oteli, Hotel des Princes (çok geçmeden Hotel Bel Air adını almıştır) ve Calypso (sonraları Akasya) Oteli, bir yanda Marmara Denizi'ne, öte yanda çiçek bahçelerine açılan pencereleriyle hizmet sunuyordu. Akasya Oteli Çay Bahçesi, 1979'daki yangından sonra, Akasya Restaurant Café Bar'a dönüştürülmüştü.

1920'lerin ortalarında, "ada vapuru"nda Bomonti bi-

rası 70 kuruş, Avrupa konyak 65 kuruş, büyük şampanya 2000 kuruştu; 1970'lerin Karagöz Lokantası'ndaysa balık 15 lira, İnci Lokanta ve Kulübü'nde "şarap ve show" 100 lira yazıyordu. Kendi motor iskelesi olan ve "cazbant"ı nedeniyle gençlerin gözdesi haline gelen Değirmen Plaj Gazinosu, her hafta (Pars Tuğlacı'nın anlatımıyla) "ilâveli sürprizler" sunuyordu. Splendide Gazinoları lüks rıhtımlarıyla, Viranbağ Yemekli Gazinosu mezeleriyle, Yörük Ali (Yorguli) Gazinosu geniş bahçesiyle, Mehtap Gazinosu sinemasıyla ün salmıştı.

Ayios Yeoryios Manastırı'yla aynı tepeyi paylaşan asırlık kır kahvesinin (Yüce Tepe Gazinosu) soğutulmuş kırmızı şarabı, Orman Birahanesi'nin her daim taze midye tavası ve buz gibi birası, Bulgar'ın Fırını'nın susamlı çörekleri, Kapri ve Milano lokantalarının ızgara lüferi, Yordan Pastanesi'nin dondurması, Milto'nun "kroket"i ve Balıkçı Avram'ın lâkerdası, adanın vazgeçilmez lezzetleri arasındaydı. 19. yüzyılda Harbiye semtinde açılan Yordan Pastanesi, sır gibi sakladığı pasta tariflerini 1950'lerde Büyükada şubesine taşımıştı. Balıkçı Avram, havaların serinlemesi ve yazlıkçıların "şehre" çekilmesiyle birlikte, kırmızı tablalı tezgâhını (bir sonraki "erguvan mevsimi"ne kadar) Kuledibi'ne taşıyordu. Yüce Tepe Gazinosu'nun kırmızı şarabı hâlâ soğuk ve benzersiz; "midye tava / buzlu bira" geleneğiniyse, günümüzde Altın Fıçı sürdürmekte...

Büyükada bir zamanlar Abdülkadir Efendi, Abdullah Paşa, Arap İzzet Paşa, Manuk Azaryan, Bedirhan Paşa, Blaque Bey, Kiriako Hacopulos, Burhaneddin Efendi, Andrea Dandria, Mehmet Faik Paşa, Avlonyalı Ferid Paşa, Reşat Nuri Güntekin, Dimitri Kalvokeresis, Kâzım Paşa, Recaizâde Mahmut Ekrem, George Mizzi, Muhiddin Paşa, Leonidas Pisiliaris, Georges Ralli, Mehmet Şakir Paşa, Ni-

kolakis Seferoğlu, Sakızlı Sofronios, Şemsi Molla, Judith Taranto, Mehmet Tevfik Paşa, Banker Tubini, Ziya Paşa, Con Paşa (Trasiyolos Yannaros) köşkleri ve yalıları gibi şık konutlarıyla ünlüydü.

2. Abdülhamid dönemi yapısı, kırmızı aşı boyalı ve işlemeli saçaklı Mücevhercibaşı (Kuyumcubaşı) Jak Bey Deleon Köşkü, Nizam Mevkii'nde, Arap İzzet Paşa Köşkü'nün (Trotsky Evi) karşısındaydı. Deleon ailesi (Jak Bey'in kuzeni Düyûn-u Umumiye Müfettişi Marko Deleon, eşi Fortüne, oğulları İzak ve Moris) 1930'larda Splendide Hotel'in civarındaki Perili Köşk'ü kiraladı. Deleon'lar 1936'da (uzun süreliğine) Mısır'a taşınınca, ailenin Büyükada günleri noktalandı.

Anıt-yapılarıyla İstanbul'un kültürel mozayiğini ayna gibi yansıtan Büyükada, günümüzde bir avuç eski İstanbul ailesinin, yazlıkçıların ve İstanbul Adaları'nı kucaklayan Marmara Denizi'yle bütünleşmek isteyen gezginlerin gözbebeğidir...

BÜYÜKADA'YA ULAŞIM

Çelik Gülersoy'un "İstanbul Adaları'nın kaptan köşkü" olarak tanımladığı Büyükada'ya ulaşım, 18. yüzyılda pazar kayıklarıyla sağlanıyordu. 19. yüzyılda yanma Ayios Demetrios Kilisesi inşa edilen ve 20. yüzyılın başlarında yerine (Nikolakis Seferoğlu tarafından) Plaj Oteli (Hotel de la Plage) yapılan kesme taş iskeleye yanaşan kayıklar, yolcularını ve yüklerini bırakarak İstanbul'a dönüyorlardı. Reşat Ekrem Koçu, bu konuda ayrıntılı bir not düşer: "Ada kayıkları, Tophane İskelesi'nden öğleden sonra dörtte kalkardı. Büyükada'ya, öbür adalara uğrayıp mola vermek şartı ile, üç saatte gelinirdi ki, bu pazar kayıkları hamlacılarının denize pek yaman kürek çaldıklarını gösterir." Musahipzâde Celâl, her küreğin "bir insan gövdesi kalınlığında" olduğunu yazar.

Pazar kayıkları, yere serilen kilimler üzerine altmış yolcu oturtabiliyordu; erkekler baş tarafa, kadınlar arkaya yerleşirdi. Üç ya da dört çifte kürekli, 13 metre uzunlukta ve 2.5 metre genişliğindeki bu kayıklara sepet, sandık, küfe de yüklenir, yolcular için su küpü, testi ve maşrapa bulundurulurdu. Pazar kayığında kaptan yoktu; dümenin yekesini (teknenin idaresinden, yolcularla mürettebatın can güvenliğinden ve yüklü malın emniyetinden sorumlu olan) Kayık Reisi kullanır, hamlacılar (kayıkçı esnafı) altı ya da sekiz küreği ayakta çekerek (yine Musahipzâde'ye göre)

"koca salapuryayı kuş gibi uçururlar", yolcu âvâzına hamlacı nârâsı eşlik ederdi.

İstanbul'a ilk buharlı gemi (halk arasındaki adıyla "buğ gemisi"), 1828 yılında İngiltere'den geldi. 2. Mahmut'un "Swift" (Hızlı) adlı bu gemiyle Adalar'a gittiği kaydedilir. Adalar'a vapur seferleriyse 1846 yılında, Hazine-i Hassa Vapur Şirketi'nin kuruluşundan (1843) üç yıl sonra başladı. Koçu, tek vapurun sabah vakti Büyükada'dan İstanbul'a hareket ettiğine, akşam üzeri de adaya döndüğüne işaret eder; vapurun diğer adalara uğradığına (ya da başka vapurların varlığına) ilişkin kayıt yoktur. 1861 yılında kurulan Fevaid-i Osmaniye, Büyükada'ya günde iki vapur işletmeye başladı. 1863 İngiliz yapımı "Büyükada" vapuru, adını taşıdığı adaya yaklaşık çeyrek yüzyıl sefer yaptıktan sonra hizmet dışı bırakıldı. Fevaid-i Osmaniye'nin vapurları iskartaya çıkınca, yerini (kısa süre için) Şirket-i Hayriye aldı. Fevaid-i Osmaniye'nin üç yeni vapuru 1875'de İngiltere'den gelince, ada seferleri (adı İdare-i Aziziye olarak değiştirilen şirket tarafından) yeniden düzenlendi. İdare-i Aziziye 1876 yılında İdare-i Mahsusa oldu. Ada vapurları, o güne kadar pazar kayıklarının iskelesini kullanıyordu. Büyükada'ya ilk vapur iskelesi 1899 yılında (bugünkü taş iskelenin yerinde) ahşap olarak yapıldı. İdare-i Mahsusa, 1912'de kapatıldı; aynı yıl kurulan ve İstanbul Adaları'na seferleri artan taleple birlikte sıklaşan Seyr-i Sefain, Cumhuriyet tesis edilince Devlet Deniz Yolları İdaresi'ne dönüştürülmüştür.

İstanbul Şehremaneti Adalar Şube Müdüriyet Dairesi'nin "Vesâit-i Nakliye Tarifesi"ne göre, 1925 yılında Eminönü Balıkpazarı Liman İskelesi'yle Galata Mumhane İskelesi'nden Büyükada'ya motorlu kayık seferleri yapılıyordu.

Seyr-i Sefain ve Devlet Deniz Yolları İdaresi, Büyükada İskelesi'nden Yörük Ali (Yorguli) Plajı İskelesi'ne sefer dü-

zenlemiş, müdavimlerin motorları tercih etmesiyle birlikte, yaz boyunca süren bu seferler 1960'larda kaldırılmıştır.

"Büyükada" (İngiltere, 1863), "Kınalıada" (İngiltere, 1874), "Büyükada" (İngiltere, 1885), "Büyükada" (İngiltere, 1903), "Burgaz" (Fransa, 1912), "Kınalıada" (Almanya, 1917), "Büyükada" (İngiltere, 1925), "Heybeliada" (Fransa, 1928), "Büyükada" (Hollanda, 1949), "İstinye" (Hollanda, 1951), "Fenerbahçe" (İngiltere, 1952), "Sedefadası" (Camialtı Tersanesi, İstanbul, 1973), "Kalamış" (İstinye Tersanesi, İstanbul, 1987), "Büyükada" (İstinye Tersanesi, İstanbul, 1988) vapurları, İstanbul'un seyir tarihine "Adalar postası" olarak adlarını yazdırmışlardır. Büyükada vapurlarında Rum hanımların sepet içinde çam iğnelerine takılmış yasemin buketleri sattıklarına değinen Çelik Gülersoy, "Büyükada'da nerede ikamet buyuruyorsunuz?" sorusuna bir zamanlar (uzun süren seyr-ü sefer nedeniyle) "Vapurlarda!" diye cevap verildiğini söyler...

BÜYÜKADA İSKELESİ

Selim İleri'ye göre "İstanbul'un en güzel iskelelerinden" olan Büyükada İskelesi ve iskele binası, 20. yüzyıl yapısıdır. Ahmet Rasim, Seyr-i Sefain'e ait olan iskelenin karaya bağlandığı alanda ve bu alanın iki yanında büyük gazinolar bulunduğunu not eder. Eski fotoğraflara göre, 20. yüzyılın başlarında iskele binasının üst katında Casino de Prinkipo yer alıyordu; aynı mekân, bir süre sonra Bar-Restaurant Maxims tarafından işletilmiştir. Yine o demlerde (deniz cephesinden adaya doğru bakıldığında) iskelenin sağında Casino de l'Entente, solunda Brasserie Jannie bulunuyordu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında iskeleye yerleştirilen dökme demir lâmba direğinin üzerinde, Devlet Deniz Yolları İdaresi'nin (ay yıldızla taçlandırılmış) çaprazlama iki çapası yükseliyordu.

2. Abdülhamid dönemi eseri olan ve deniz cephesinde tarih kitabesi bulunan taş binanın sekizgen merkez sahnı, iskeleye açılan bir "yolcu salonu"dur; iskele, Marmara'ya bir kadırga pruvası gibi uzanır. Binanın üst katında yer alan (ve Çelik Gülersoy marifetiyle Büyükada'ya kazandırılan) geniş teraslı "café", görkemli bir kaptan köşkünü andırır. Tezyinat, Kütahyalı Mehmet Emin Efendi eseri çinilerle renklendirilmiştir.

Yıldız Salman, "Büyükada İskelesi" başlıklı araştırmasında, mekânın tarihî ve mimarî özelliklerine yer verir:

"Büyükada'nın 1899'da açılmış ahşap vapur iskelesinin

yerine yapılmış olan bugünkü yığma binanın planı İzmitli mimar Mihran Azaryan'a aittir ve 1914'te yapımına başlanan bina 1915'te tamamlanmıştır.

Birinci katında bilet satış gişeleriyle bekleme salonunun bulunduğu binanın üst katı, 1918-1923 arasında gazino, 1923-1950 arasında ise CHP Adalar İlçe Merkezi olarak kullanılmıştır. Daha sonra 1950-1951 arasında adanın ilk kışlık sineması olarak çalışmıştır.

(...) Yer döşemesi mozaik olan binada, bazı mekânların tavanlarında ve kemer çevresinde alçı bezemeler yer almaktadır. Dış cephede ise yer yer bantlar içinde ve pencere kemerleri çevresinde çini panolar bulunmaktadır."

Üzerinde bayrak direği yükselen kurşunî kubbeli kulesiyle Büyükada İskelesi, özgün yapısını günümüze değin koruyabilen nadir İstanbul anıtlarından biridir...

SAAT KULESİ VE FETİH TAŞI

İskele Meydanı ve 23 Nisan Caddesi

Sakinlerin ve gezginlerin gözünde Büyükada'nın simgesi olan Saat Kulesi, Cumhuriyet'in kurulduğu yıl İskele Meydanı'na yerleştirilmiştir. 1923 tarihli fotoğraflar, ilk saatin kulenin üstünde değil, yandan "çıkma" olduğunu gösterir. Kulenin tepesindeki sivri külâhı taçlandıran pirinç alemin yerinde bir rüzgârgülü, dört yanında sayvanlı posta kutuları bulunuyordu. Dairesel çim tabandan kuleye açılan kısa yollarla ulaşılan kutular bir süre sonra kaldırılmış, aralıklar silme çimle örtülmüş ve yekpare taban çitle çevrilmiştir. 1950'lerde Saat Kulesi'nin yanındaki revaklı binanın çatısına yerleştirilen (ve kadranı kuleninkinden büyük olan) saat, "kulesever"lerin tepkisi üzerine kısa sürede kaldırılmıştır. Günümüzde değişik renklerde çiçek tarhlarıyla dilimlenmiş sekizgen bir "park" içinde oturan Saat Kulesi, restorasyonla birlikte floral ve bitkisel motifli vitraylarla tezyin edilmiştir. Saatin adaya getirilişine tanık olan "yerli" kuşaktan günümüze, "günübirlikçi"lere hitaben bir "lâtife" kalmıştır:

"Saatin altında iskeleye sırtını verip çektirdiğin resim, Büyükada'ya geldiğinin resmidir; iskeleye yüzünü dönüp çektirdiğin resim, Büyükada'dan gideceğinin resmidir. Gözlerinde sevinç okunur ilkinde, ikincisindeyse hüzün..."

İstanbul Adaları'nın Kaptan-ı Derya Baltaoğlu Süley-

man Bey tarafından fethini ölümsüzleştiren Fetih Taşı, Saat Kulesi'nin arkasındaki 23 Nisan Caddesi'nde yer alır. Küçük bir bahçe içinde, gül ağaçları arasında yükselen dairesel tabanlı, soğan kubbeli ve soğan alemli bir mermer sütun olan bu anıtsal taşın kabartmalı yazıtı, "Büyükada Kalesi"nin İstanbul'dan önce fethedildiğini kaydeder. İstanbul Fetih Derneği tarafından fethin 500. yılında (1953) dikilen Fetih Taşı'nın önünde (Osmanlı donanmasını simgelediği söylenen) demir bir çapa görülür...

PANAYİA KİLİSESİ

Arabacılar Meydanı ve Çarşı Caddesi

Arabacılar Meydanı ve Çarşı Caddesi'ne açılan kapıları bulunan Panayia (Meryem Ana) Kilisesi, Büyükada sakinleri arasında (avlu kapısının konumu nedeniyle) Arabacılar Kilisesi olarak da bilinir. Panayia ("Azizler ve Azizeler Azizesi"), Meryem Ana'nın Ortodoks söylemindeki lâkâbıdır. Yortusu 15 Ağustos (Hazret-i Meryem'in yaşamının noktalandığı gün) olan 19. yüzyıl eseri kilisenin çan kulesi, bir soğan kubbeyle son bulur. Sütun başlıklarıyla dolu avludan geçilerek ulaşılan cümle kapısı, ibâdet sahnına inen taş merdivene açılır.

Üç kristal avize ve üçer dallı iki şamdanla aydınlatılan ibâdet sahnı, ondört ahşap sütunla desteklenmiştir. Beyaz ahşap üzerine altın yaldız süslemeli Patrik tahtı ("thronos"), yine yaldızlı bir kubbeyle taçlandırılmıştır. Zengin süslemeleriyle "ambo" (İncil okuma ve vaaz kürsüsü), İstanbul Rum Ortodoks kiliseleri içinde öne çıkar. Aynı görkemli tezyinat, Kuzguncuk'daki Ayios Pandeleimon Kilisesi'nde bulunan 1891 tarihli "ambo"da da belirgindir. Büyükada Panayia Kilisesi'ndeki kürsünün üzerinde, dört İncil yazarının ("evangelist"ler: Ayios Marcos, Ayios Mattheos, Ayios Lukas, Ayios İoannes) tasvirleri yer alır. Kürsü bileziğinde ahşap "Haberci Kuş" figürü görülür; altın yaldız kaplı kuşun açık kanatları, İncil için "lektern" (okuma tablası) işlevi görür.

Ahşap oyma ikona duvarı ("iconostasis") ve "altar" kapıları, tümüyle altın yaldız kaplıdır; kapı kanatlarına, dinsel motifler işlenmiştir. İbâdet sahnının girişinde, kiliseye adını veren Meryem Ana ve Başmelek Gabriel (Cebrail) ikonası sergilenmektedir. Tasvirde, Gabriel Meryem Ana'ya Hazret-i İsa'yı doğuracağını müjdelemektedir. İkona duvarının ortasında Hazret-i İsa, iki yanında Hazret-i Meryem ve İsa'yı Ürdün Irmağı'nda vaftiz eden Ayios İoannes Prodromos (Vaftizci Yahya) yer alır. Ayios İoannes Prodromos Yortusu, 24 Haziran günüdür. Ayia Paraskevi (yortu: 26 Temmuz), Ayios Demetrios (yortu: 26 Ekim), Ayia Barbara (yortu: 4 Aralık) ve Ayios Nikolaos (yortu: 6 Aralık) ikonaları da altın yaldızlı duvardadır.

Panayia Kilisesi'nin ikona duvarının özelliği (İncil'den bölümlerin kronolojik olarak tasvir edildiği üst şerit dışında) yalnızca gümüş gömlekli büyük boy ikonalarla tezyin edilmiş olmasında saklıdır. Aynı tasvirlerin ahşap çerçeveli küçük kopyaları, duvarın önünde sergilenmektedir...

BÜYÜKADA ANADOLU KULÜBÜ

23 Nisan Caddesi

2. Abdülhamid iktidarında, İngiltere'deki Yacht Club'ın (Yat Kulübü) İstanbul şubesi, İngiliz avukat Leon Pearce tarafından Büyükada'da açılır (1906). Yat Kulübü'nün ilk binası Lebbe Köşkü'dür. Köşkün yanındaki Giacomo Oteli 1908 yangınında kül olunca, araziyi Yat Kulübü satın alır ve üzerine Kuleli Köşk yaptırılır. Banker Yeoryios Zarifi'nin köşkü de satın alınarak kulübe dahil edilir.

"The Prinkipo Yacht Club Company Limited" adı, 1923 yılında "Büyükada Yat Kulübü Osmanlı Anonim Şirketi", 1924'de "Büyükada Yat Kulübü Türk Anonim Şirketi" olarak değiştirilir. 1929'da yayımlanan tüzükte, kulübün amacı "Büyükada'da gezinti ve sosyal ilişki araçlarını sağlamak ve arttırmak" olarak açıklanır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk (Gazi'nin yaşamını ayrıntılı olarak inceleyen belgesel kaynaklara ve Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberlere göre) Yat Kulübü'nü 14 Temmuz 1927, 28 Haziran 1928, 26 Temmuz 1928 (Türk Maarif Cemiyeti Balosu), 8 ve 9 Ağustos 1928, 29 Ağustos 1929 (Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Balosu), 31 Ağustos 1929, 17 Temmuz 1930 (Türk Maarif Cemiyeti Balosu), 30 Haziran 1934, 28 Ağustos 1934, 6 Eylül 1934 (Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Balosu), 16 Mayıs 1935, 25 ve 26 Mayıs 1935 tarihlerinde şereflendirmiştir. Atatürk dans

ederken balo salonunu ışıklandıran İngiliz yapımı kristal avizeler bugün de görülebilir. Atatürk'ün, Kuleli Köşk'ün (Beyaz Ev) bahçeye bakan 25 numaralı odasında kaldığı bilinir. 25 A, Atatürk'ün yaverine aitti. Atatürk Odası'nın kapısının yanında, bir anı-plâket yer almaktadır: "Ulu Önder'imiz Mustafa Kemal Atatürk, kulübümüzü teşriflerinde bu odada ikamet etmiştir."

Pars Tuğlacı, "Tarih Boyunca İstanbul Adaları" başlıklı çalışmasında, Atatürk'ün ve İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Yat Kulübü'nü ziyaretleriyle ilgili tarihsel ayrıntılara (yine Cumhuriyet gazetesinden yola çıkarak) yer verir: "Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in özel davetlisi olarak 16 Haziran 1934 günü Ankara'ya gelen İran Şahı Rıza Pehlevi, 30 Haziran 1934'te Dolmabahçe Sarayı'nda Gazi ile buluşarak, birlikte Saray rıhtımından Sakarya motoruyla hareketle Moda ve Suadiye plajını ziyaret ettikten sonra Büyükada'ya gelmişler ve halkın coşkun gösterileri arasında adaya ayak basmışlardır. Vapur iskelesinden çıktıktan sonra arabaya binerek Yacht Kulübü'nü onurlandırmışlardır. Ada halkı iskeleden Yacht Kulüb'e kadar olan caddeyi iki taraflı olarak doldurmuş, Büyük Önder'ini ve aziz konuğunu durup dinlenmeden alkışlamışlardır. İran Şahı ve Gazi Mustafa Kemal, Yacht Kulüb'te bir süre dinlendikten sonra gene halkın alkışları ve 'Yaşa, varol!' dilekleri arasında Yacht Kulüb'ten ayrılmışlar ve Sakarya motoru ile Saray'a dönmüşlerdir."

Konuklarını Sarı Ev (Lebbe Köşkü), Eski Beyaz Ev (Zarifi Köşkü) ve Kuleli Köşk'de (Yeni Beyaz Ev) ağırlayan Büyükada Yat Kulübü, Emlâk ve Eytam Bankası'na borcunu ödeyemeyince, 31 Ekim 1926 tarihinde Atatürk'ün talimatıyla kurulan Anadolu Kulübü tarafından 100.000 liraya satın alınır ve Anadolu Kulübü Büyükada Şubesi olarak

hizmete açılır (11 Nisan 1937). 1953 yılında, Zarifi Köşkü (Eski Beyaz Ev) yıkılır; Kuleli Köşk önce Yeni Beyaz Ev, sonra yalnızca Beyaz Ev olarak anılmaya başlar. 1961'de, İkiz Konaklar (Cavuris Evleri) kulübe dahil edilir. 1979 yılında (12 Ağustos'u 13 Ağustos'a bağlayan gece) Akasya (eski Calypso) Oteli'nde çıkan ve Sümer Palas'ı da saran yangın, Anadolu Kulübü'ne sıçrayarak kâgir Beyaz Ev'i büyük oranda tahrib eder; yapı (mimar Sinan Genim tarafından) restore edilerek 1981'de yeniden hizmete açılır.

Büyükada Anadolu Kulübü'nün bahçesinde, iki basamaklı taban üzerinde yükselen, mermer kaideli, dökme demir bir Atatürk büstü görülür. Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü kutlamaları çerçevesinde bahçeye yerleştirilen büstün kaidesinde (pirinç plâket üzerinde) kulübün tarih kitabesi vardır...

SURP ASDVADZADZİN (MERYEM ANA) ERMENİ KATOLİK KİLİSESİ

Mehmetçik Sokağı

Türkiye Ermeni Katolik Cemaati Ruhani Reisi Başpiskopos Hovhannes Çolakyan'ın (Tcholakian) "Türkiye'deki Ermeni Katolik Kilisesi" başlıklı anıtsal çalışmasına göre, Surp Asdvadzadzin (Meryem Ana) Ermeni Katolik Kilisesi'nin inşaatına 2 Kasım 1856 tarihli fermanla izin verilmiştir; Pars Tuğlacı, 13 Kasım 1856 tarihli "irade-i seniyye"den söz eder. "Kutsal Bakire'nin Göğe Yükselişi"ne ("Assumption", 15 Ağustos) adanan kilise, cemaatin sayılı zenginlerinden ve Surp Agop Hastanesi (Taksim) Yönetim Kurulu üyelerinden Andon Ağa Apelyan'ın bağışlarıyla yapılmıştır. Kilisenin temeli, dönemin Başpiskopos'u tarafından 31 Aralık 1856 günü takdis edilmiştir. Viyana Mıhitaryan Kuruluşu rahiplerinden Mağakya Samuelyan'ın tanıklığına göre, 20 Mayıs 1857'de inşaat halindeki yapının tavanı ve duvarların bir bölümü çökmüş, inşaata 3 Temmuz 1857'de yeniden başlanmıştır. Surp Asdvadzadzin Ermeni Katolik Kilisesi'nin kutsanma ve açılış tarihi, 15 Ağustos 1858'dir; tarih, Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi Yortusu'na denk getirilmiştir. Apelyan, bağışladığı araziye ayrıca bir rahip konutu ve (kiliseye kira geliri temin etmek üzere) iki ev yaptırmıştır.

1961-1967 yılları arasında Surp Asdvadzadzin Kilisesi Başpapazı olan Başpiskopos Hovhannes Çolakyan, Büyükada'daki kiliseyle Samatya ve Sakızağacı'ndaki Meryem Ana kiliselerinin yapısal benzerlikler taşıdığını söyler. Pars Tuğlacı (Samatya'daki kiliseyle olan benzerlikten yola çıkarak) Surp Asdvadzadzin Kilisesi'nin mimarının Andon Tülbentçiyan olabileceğini öne sürer. Kemerli tavanı sütunlarla desteklenen kilisenin açık renk boyalı ibâdet sahnında (giriş kapısının yanında), Andon Ağa Apelyan'ın anısını yaşatan mermer bir plâket görülür; yaşamı 2 Ekim 1859'da noktalanan Apelyan (vasiyeti üzerine) kilisenin içine gömülmüştür. Günışığını iki duvardaki üçer büyük pencereden alan iç mekân, günbatımından sonra iki avizeyle aydınlatılır. Sütun kabartmalı ön cephede yer alan giriş kapısının üzerinde, dairesel bir gül pencere görülür; yine girişin ibâdet sahnına açılan yüzünde, koro balkonu ve org vardır. Çan kulesi, 1895 tarihlidir.

Âyinin yönetildiği ahşap koruganlı bir podyuma açılan ana sunak, Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi'ne adanmıştır. Üçer kollu iki şamdanla bezeli olan ana sunağın üzerindeki tablo, Meryem Ana'nın "Kutsal Üçleme" (Baba, Oğul, Ruh-ül Kudüs) tarafından taçlandırılışını tasvir eder. "Lourdes'daki Meryem Ana" heykelinin üstünde, tarihî değeri yüksek bir Meryem Ana tasviri görülür. Diğer iki sunak, Aziz Antonius'a ve Azize Anna'ya ithaf edilmiştir; Azize Anna tablosu, Melkon Dirazuyan eseridir (1858). Kırmızı kadife sayvanlı ahşap piskopos tahtı, ibâdet sahnıyla ana sunak arasındaki bölümde ("transept") yer alır.

Bugün görülen rahip konutu, 1898 tarihlidir; Apelyan döneminde inşa edilen konut (harabeye dönüştüğünden) 1962 yılında yıktırılmıştır. "Assumption" Yortusu'nu her yıl görkemli bir âyinle kutlayan Surp Asdvadzadzin

(Meryem Ana) Ermeni Katolik Kilisesi'nin 100. kuruluş yıldönümü (törenin, yortu âyiniyle çakışmaması için) 24 Ağustos 1958 günü kutlanmıştır. Kilise ve binaları, 1956 ve 1985 yıllarında tümden onarılmıştır...

AYİOS DEMETRİOS KİLİSESİ

Zağanos Paşa Caddesi ve Alaçam Sokağı

İstanbul Adaları'nın Metropolitlik Katedrali olan ve Büyükada'nın "koruyucu azizi" Ayios Demetrios'a adanan kilise, 7 Mayıs 1856 tarihinde ibâdete açılmıştır. Celâl Esad Arseven, katedrallerin Osmanlı'nın selâtin camileriyle "muadil ehemmiyette" olduğunu öne sürer. Kiremit örtülü kâgir yapının mimarı Fistiki (Fistikos) Kalfa'dır. Avlusunda soğan kubbeli ahşap çan kulesi yükselen Ayios Demetrios, "bazilika" (çatılı ve kubbesiz kilise) tarzında inşa edilmiştir. Merkez kapının önündeki revakın üstünde Ayios Demetrios'un mermer kabartmalı tasviri görülür. Tasvirin iki yanında, işlemeli fenerler vardır. İç mimarîsi Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi Ayios Yeoryios Kilisesi'ni andıran Ayios Demetrios'un orta "nef"i kiliseye adını veren azize, iki yan "nef" Ayios Pandeleimon ve Profiti İlias'a (İlyas Peygamber) adanmıştır. Merkez sahnın (orta "nef"in) sağında ve solunda yer alan yan "nef"ler, ana mekândan (yekdiğerine kemerlerle bağlı) altışar sütunla ayrılmıştır.

Mermer motifli, ahşap İon başlıklı ve mermer tabanlı oniki taş sütun, oniki havariyi (havariyun, "apostoloi") simgeler; inanış, kilisenin havarilerin elleri üzerinde yükseldiği doğrultusundadır. Sütunların üzerindeki madalyonlarda yer alan oniki havari, Petros, Andreas, Zebedeos oğlu Yakovos, Alphaeos oğlu Yakovos, İoannes, Philippos, Bartholomeos, Thomas, Mattheos, Simon Cananites, Lee-

vos (Thaddeos) ve Matthias'dır. Önceleri havariler arasında yer alan ve Hazret-i İsa'ya (otuz gümüş para karşılığında) ihanet ederek Romalılar tarafından çarmıha gerilmesine neden olan Iuthas İskariotis'i (Yuda İskaryot) diğer onbir havari aralarından atmış, yerine Matthias'ı almışlardır. Iuthas İskariotis, Leonardo da Vinci'nin "Son Akşam Yemeği" tablosunda Hazret-i İsa'nın solunda görülür. Göbeğinden kristal bir avize sarkan dilimli tavanda (yine madalyon içinde) Hazret-i İsa tasviri yer alır; madalyon, yaprak üzerinde melek resimleriyle çevrelenmiştir.

Yaldız süslemeli "ambo" (İncil okuma ve vaaz kürsüsü) ve "thronos" (Patrik tahtı) barok üslûpta inşa edilmiştir. Kürsünün üzerinde, dört İncil yazarının (Ayios Marcos, Ayios Mattheos, Ayios Lukas, Ayios Ioannes) tasvirleri yer alır; bileziğinde (açık kanatları üzerine İncil yerleştirilen ve "Haberci" adı verilen) altın yaldızlı kuş yontusu görülür. Mavi kubbeli, altın yaldız kaplı, ahşap "epitaphios"-un (anıt-lâhit) içinde, İsa'nın Dirilişi ("Anastasis") ikonası yer almaktadır.

Mermer görünümü veren alçı alaşımlı, oymalı, beyaz ikona duvarı, diken yaprağı ("acanthus") ve kıvrımlı bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Ayios Pandeleimon Şapeli'nde bulunan kırmızı kumaş gömlekli Hazret-i İsa ikonası, tarzının nadir örneğidir. 18. yüzyıl eseri olan Ayios Pandeleimon'la Ayios Ermolaos ikonasında, figürler (yüzler dışında) gümüş gömleklidir. Azizlerin başları hâleyle çevrilidir; hâle ("aureole", "nimbus"), altın yaldızlı, gümüş işlemeli ya da mücevher bezeli "ışık çemberi" olarak tanımlanabilir. Ermolaos'un hâlesi sivri yaprak şekilleriyle, Pandeleimon'unki kıvrımlı dal motifiyle bezelidir. Aynı "nef"in ikona duvarına açıldığı alanda bulunan Ayios Yeoryios ikonası, at üstündeki Aziz'i canavara mızrak sap-

larken gösterir. "Kötülük" ya da "nefis" simgesi olarak yorumlanan ve genelde bir ejderha figürüyle anlatılan canavar, bu ikonada belden üstü balık bedenli, sivri kanatlı, kanca dişli ve zıpkın dilli bir yaratık olarak tasvir edilmiştir; gözünün arkasına (solungacın olması gerektiği yere) tanımlanması zor bir hayvan başı çizilmiştir. Sarı ve açık kahve renklerin egemen olduğu 18. yüzyıl eseri ikona, sadeliğiyle dikkat çeker; yalnızca Ayios Yeoryios'un hâlesi işlemeli gümüşle kaplanmıştır. Profiti İlias Şapeli ("parekklesion"), gümüş gömlekli Meryem Ana ve Bebek İsa ikonasıyla taçlandırılmıştır. İkonanın kabartma nakışlı ve altın yaldız kaplı çerçevesi, Büyükada kiliseleri içinde eşsizdir.

Merkez sahındaki Ayios Demetrios ikonası, Aziz'i at üstünde ve zırhlar içinde tasvir eder. Atın ayakları altında evler, evlerin sağında yüksek bir kule vardır. Atın başı, burçların üzerindedir. Aziz, mızrağını bu evlerin arasında görülen, zırh kuşanmış ve eli palalı bir atlının kalbine saplamaktadır. İkonanın sağ üst yanında Ayios Demetrios'u kutsayan Hazret-i İsa figürü, solunda (stilize bir madalyon içinde) Aziz'in adı yer alır. Üst fon çiçek çizimleriyle, alt bölüm çiçek ve yaprak motifleriyle bezenmiştir. 17 yüzyıl eseri olan bu tasvir, İstanbul'un Ortodoks kiliselerinde bulunan tüm ikonalar arasında olağanüstü gümüş işçiliğiyle öne çıkar. Hazret-i Meryem, Hazret-i İsa, Ayios İoannes Prodromos (Vaftizci Yahya) ve gümüş gömlekli Ayios Nikolaos ikonaları, "iconostasis"i tezyin eden eserler arasında yer alır.

"Altar" (ana sunak) kapıları, Ortodoks kilisesinde "Agiai Pylai" (Kutsal Kapılar) olarak tanımlanır. Ayios Demetrios Kilisesi'nin (iki yanında üçer kollu pirinç şamdanlar yükselen) "altar" kapılarının üstündeki Başmelek Mikhail tasviri, altın yaldızla kaplanmıştır. Clara Erskine Clement

Waters'ın "Angels in Art" başlıklı çalışmasında "şeytanı cennetten kovan ve zincire vuran melek" olarak tanımlanan Mikhail'in sağ elinde (yekpare alev olduğu varsayılan) bir kılıç, ayaklarının altında yenik düşmüş (ve merhamet dilenen) "kötülük" vardır; "kötülük"ün sol dizine, eli zıpkınlı "kara zebani" tünemiştir. Başmelek Mikhail, ikona duvarında da yer alır; yine sağ elinde kılıçla tasvir edilen Mikhail, bu kez kırmızı bir pelerin kuşanmıştır. Göğüs kalkanı, pelerinin altında (neredeyse tüm ikonalarında görüldüğü gibi) zırh olduğu izlenimini uyandırır. Sol elindeki kürenin içine, sağ eliyle kutsama işaretini gerçekleştiren ve sol elinde rulo halindeki "İlitarion"u (kutsal haberler içeren yazıt) tutan Çocuk İsa resmedilmiştir. Bilgelerin yorumu, Başmelek'in, elinde kılıç, ileride peygamber olacak çocuğu "kötülük"ten korurken görüldüğüdür; Mikhail bu nedenle "Koruyucu" olarak da bilinir. "Altar", madalyon içinde Meryem Ana ve Hazret-i İsa ikonasıyla tezyin edilmiştir.

Yortusu 8 Ekim günü olan Ayios Demetrios (4. yüzyıl), Ortodoks inancına göre, Ayios Yeoryios'dan sonra en önemli asker kökenli azizdir. Ayios Yeoryios, elinde mızrakla tasvir edilir; Ayios Demetrios'un elindeyse, mızrak ya da kılıç vardır. Yeoryios'un atı, her zaman beyazdır; Demetrios'un atıysa doru ya da kızıldır. Askerlerin ve Selânik'in koruyucusu sayılan ve (yine Ortodokslar tarafından) "Büyük Aziz" ünvanı verilen Ayios Demetrios'u tasvir eden en eski ikonalar, Selânik'deki "Basilica"dadır. Aziz'i zırh kuşanmış olarak gösteren ilk ikona (12. yüzyıl), Kiev'deki Mikhailovsky Manastırı için yapılmıştır; aynı ikona, bugün Moskova'daki Tretiakov Galerisi'ndedir.

Ayios Demetrios Kilisesi'nin temel kazısı sırasında, İmparator 2. Justinus'un (565-578) kabartma monogramıy-

la tezyin edilmiş bir sütun başlığı günışığına çıkmıştır. Bugün ön bahçede duran başlığın diğer yüzlerinde haç figürü, yaprak motifi ve (simgesel anlamı belirsiz) iki dikdörtgen görülür. Yan bahçede, silme floral motifli bir başlık ve sütun kırıntıları yatmaktadır. Bu bilgiyi değerlendiren Panayot Özkurkudis, 2. Justinus döneminde Ayios Demetrios'un yerinde bir Bizans yapısı (kilise ya da manastır) inşa edilmiş olabileceğini düşünür. Dr. Millas, kalıntıların (kimi kaynaklara göre Kadınlar Manastırı'nın yakınlarında yer alan) 2. Justinus Sarayı'na ait olması ihtimâlini gündeme getirir; bu görüş, sarayın kalıntılarının Ayios Demetrios Kilisesi'nin temellerinin altında bulunduğu varsayımını doğurur. Ayios Demetrios'u gezginlere tanıtan Demetrios Mandacoğlu, saray taşlarının kilisenin yapımında kullanılmış olabileceğini söyler. Ayios Demetrios Kilisesi'ne "bir taş atımı" mesafede olan (bugünkü) Çınar Meydanı'nda yükselen iki kuleden (Alexius Apokaukos Kuleleri, 14. yüzyıl) iz kalmamıştır. Bizans donanması kumandanı Büyük Dük Alexius Apokaukos, Kadınlar Manastırı'nın yanında bir kule daha yaptırmıştı.

Adalar Belediyesi'nin Büyükada'da gerçekleştirdiği altyapı çalışmaları sırasında (yine Dr. Millas'ın verdiği bilgilere göre, 1990'ların başında, eski Plaj Oteli'yle Ayios Demetrios Kilisesi arasındaki alanda) Roma dönemine ait mermer bir heykel bulunmuştur. Arkeologlar tarafından 3. yüzyıl yapıtı olduğu saptanan heykelin başı, sol büst parçası ve sağ eli eksiktir. Toga kuşanmış bir erkeği tasvir eden ve Büyükada'da (günümüze kadar) günışığına çıkarılmış en eski eser olan heykel, İstanbul Arkeoloji Müzeleri İstanbul Bölümü'nde sergilenmektedir.

17 Ağustos 1999 depreminde büyük hasar gören Ayios Demetrios Kilisesi'nin onarımı sürmektedir...

SAN PACİFİCO LÂTİN KATOLİK KİLİSESİ

Lâlâ Hatun Sokağı ve Yeni Sokak

M.A. Belin'in 1894 yılında Paris'de yayımlanan "Histoire de la Latinité de Constantinople" başlıklı çalışmasına göre, Başpiskopos Brunoni'nin (Büyükada'da yaşayan Lâtin Katolikler'e bir ibâdethane kazandırmak amacıyla) 1860 yılında gerçekleştirdiği girişim sonucunda, 1862 tarihli fermanla bir kilisenin kurulmasına izin verilmiş, temel taşı 1865'de kutsanan San Pacifico Kilisesi, 26 Eylül 1866 günü Başpiskopos Rotelli tarafından âyinle açılmıştır. Belin, San Pacifico'nun başrahibinin İstanbul Adaları'ndaki tüm Lâtin Katolikler'e dinî hizmet götürmekle yükümlü olduğunu söyler.

Başrahip Claudio Ceccherelli'nin araştırmalarının sonuçları, Belin'in verdiği tarihlerle örtüşmez: Ceccherelli, temel taşının 1885 yılında kutsandığını, kilisenin 1886'da açıldığını ve 1896'da 10. yıldönümünün törenle kutlandığını öne sürer. Merkez kapının üstündeki Romen rakamlı mermer tarih kitabesi ve "narteks"deki (giriş koridoru) pirinç yazıt, Ceccherelli'yi doğrular niteliktedir (1886). Tarih kitabesinin iki yanındaki kemerli "niş"lerde, San Bernardo'yla San Francesco'nun heykelleri yer alır.

Ceccherelli, inşaat masrafının İtalyan banker İgnazio Corpi'nin eşi Sophia Corpi tarafından karşılandığını vurgular. İgnazio Corpi, İtalyan mimar Giacomo Leoni'ye

Tepebaşı'ndaki Corpi Palas'ı (Palazzo Corpi) ve Büyükada'daki Corpi Köşkü'nü (Villa Corpi) yaptırmıştır. 2. Abdülhamid döneminin sonlarında Amerikan Sefarethanesi olarak kullanılmaya başlanan Corpi Palas, Cumhuriyet'in ilanından kısa süre sonra (büyükelçiliklerin Ankara'ya taşınmasıyla) Amerikan Başkonsolosluğu olmuş, bu işlevini 2003 yılı ortalarına kadar sürdürmüştür.

Ahşap çatılı neo-gotik bir yapı olan kilise, San Pacifico (Sanctus Pacificus) di San Severino (San Severino'lu Aziz Pacifico) adına ithaf edilmiştir. San Severino (İtalya) doğumlu Pacifico (1653-1721), 1677 yılında Fransiskenler'e katılarak rahip olmuş, ölümünden yaklaşık yüz yıl sonra aziz mertebesine yükseltilmiştir (1839). Kilisenin koro galerisi "narteks"in üzerinde, orgu girištedir. Girişin iki yanında, vaftiz çeşmeleri ("fonte battesimale") ve günah çıkarma odaları görülür. Adak mumları için pirinç hazneli kum yataklarıyla adakları gerçekleşenlerin San Pacifico'ya sunduğu gümüş "şükran simgeleri"nin sergilendiği camlı dolap da merkez sahnın girişindedir. Altın yaldızlı adak muhafazasını üçer dallı iki kısa şamdan çevreler; iki yanda, uzun mumlu birer şamdan daha bulunur. Oymaları altın yaldız kaplı, Çarmıhtaki İsa yontusuyla tezyin edilmiş beyaz ahşap vaaz kürsüsü, pirinç avizeyle aydınlatılan merkez sahnın "altar"a yakın bölümündedir.

Lâtin Katolik kiliselerinde "Sanctum Sanctorum" (Kutsalların en Kutsalı) olarak tanımlanan "altar"ın (ana sunak) üstünde altın yaldızlı haç, önünde iki adet üçer kollu ve altı adet tekli şamdan, iki yanında yüksek ayaklı kum yatakları görülür.

İstanbul'un Lâtin Katolik kiliselerine özgü sanatsal (tablo ve heykel ağırlıklı) tezyinat anlayışı, San Pacifico'da özellikle öne çıkar: Altın yaldız süslemeli "altar"ın üzerinde (ta-

vana yakın yükseklikte) Heybeliada'nın Büyükada'dan görünüşünü tasvir eden büyük bir tablo yer alır. Giovanni Battista Galiardi eseri olan tabloda, San Pacifico (sağında Sant İgnazio, solunda Santa Sophia'yla) adaların üzerinde uçarken resmedilmiştir. Tablonun iki yanında Hazret-i İsa ve Meryem Ana heykelleri vardır. Vitraylı gül pencereyle taçlandırılmış olan tablonun altında, "Altare Privilegiatum in Perpetuum" ("Sonsuza dek Ayrıcalıklı Sunak") yazısı okunur. Merkez sahındaki eserler arasında Hazret-i Yusuf ve Bebek İsa, kötülük simgesi canavarı ezen zırhlı Başmelek Gabriel (Cebrail), Sant Antonio ve Bebek İsa, Santa Theresa heykelleri, ince işçilikleriyle öne çıkar. Sant Antonio ve Bebek İsa tablosu, Hazret-i İsa'nın San Giovanni Battista (Vaftizci Yahya) tarafından Ürdün Irmağı'nda vaftiz edilişini anlatan tablo, David Baltasari imzalı San Francesco ve San Bernardo tabloları, tarz olarak 15. yüzyıl İtalyan ustalarının İncil'den tasvirlerini anımsatır.

Büyükada'nın zengin Lâtin Katolik mirasının yaşayan anıtı olan San Pacifico Kilisesi'nin tavan kemerindeki Lâtince alıntı, İstanbul mozayiğini oluşturan üç semavî dinin özetidir: "Venite Adoremus et Procidamus ante Deum. p. 94" ("Gelin, Tanrı'yı Sevelim ve Önünde Eğilelim. 94. şarkı").

Noel (Hazret-i İsa'nın doğumu, 24 Aralık gecesi) kutlamalarından birkaç gün önce, San Pacifico Kilisesi'nde "Kutsal Yemlik" maketi hazırlanırdı. Hazret-i İsa'nın Filistin'in Beyt-ül Lahm kasabasında doğduğu küçük ahırın samanlık (yemlik) bölümünü tasvir eden makette, Meryem Ana, Bebek İsa, Hazret-i Yusuf, Doğu'nun Üç Bilgesi ve kuzu biboloları yer alırdı. Maketin bulunduğu platformun önündeki perde 24 Aralık gecesi açılır, ışıklandırılmış tasvirler Noel haftası boyunca sergilenirdi. Büyükada'nın Lâ-

tin Katolik cemaatinin önemli oranda azalması (ve kış aylarında neredeyse sıfıra inmesi) nedeniyle bu geleneğe son verilmiştir...

HESED LE AVRAAM SİNAGOGU

Pancur Sokağı

Büyükada'nın ilk ve tek sinagogu olan Hesed Le Avraam, 2. Abdülhamid döneminde (adanın Yahudi nüfusunun tapınma gereksinimlerini yerine getirmek için) inşa edilmiştir. O güne değin cemaat ileri gelenlerinin evlerinde Cuma akşamları ve Cumartesi günleri toplanarak dua eden yazlıkçılar, bir sinagog yaptırmaya karar verirler. Arsayı Avram Fresko Efendi bağışlar; bu nedenle sinagoga Hesed Le Avraam ("Avram'ın İyiliği") adı verilir. Sinagogun yapımı için maddi bağışta bulunanlar arasında, Meclis-i Cismanî Reisi Mücevhercibaşı (Kuyumcubaşı) Jak Bey Deleon da vardır.

Büyükada Sinagogu, 30 Mart 1904 tarihinde hizmete girer; açılış töreni, 1 Nisan 1904 günü gerçekleşir. Naim Güleryüz, bu tarihleri (açılışı izleyen) "Stamboul" gazetesinin arşivinden günışığına çıkarmıştır. Güleryüz'e göre, tören günü sinagogun dış cephesi Türk bayraklarıyla donatılmış, ibâdet mekânı çiçek demetleriyle süslenmiştir. Bina (Prof. Dr. Avram Galante'nin saptamasına göre) mimar Gabriel Tedeschi'nin çizgilerini taşır. Hicrî 1324, Milâdî 1906 tarihli "emr-i âli", Büyükada Sinagogu'nun "Musevî milletine mahsus ibâdethane olarak tesbit edildiğini" bildirir. Adliye ve Mezahip Nezareti'nin Hahambaşılık Yüksek Makamı'na hitaben Hicrî 1332, Milâdî 1914 yılında kaleme aldığı yazı, 1324/1906 tarihli "emr-i âli"den "iki se-

ne mukaddem inşaatı ikmâl edilmiş" olan Büyükada Sinagogu'ndan söz eder. Sonuçta, sinagog 1904 yılında tamamlanarak (büyük olasılıkla 2. Abdülhamid'in sözlü iradesiyle) ibâdete açılmış, varlığı 1906'da ("emr-i âli"yle) kâğıt üzerinde resmiyet kazanmıştır.

Kâgir ve dikdörtgen planlı yapı, ağaçlarla çevrilidir. Hazret-i Davud'un altı köşeli yıldızıyla taçlandırılmış olan kubbenin (kuzeye, güneye, doğuya ve batıya açılan) dört yuvarlak penceresi vardır. Kadınlar Galerisi'ne, mermer basamaklı bir merdivenle çıkılır. Cümle kapısının üzerindeki iki pencere, Hazret-i Davud'un altı köşeli yıldızını resmeden dairesel bir vitrayla taçlandırılmıştır. Ön cephe, ince sütunlar üzerinde yükselen arabesk motiflerle tezyin edilmiş, süslemelerin sivri uçlarına madalyonlar yerleştirilmiştir.

Dökme demir iskeletli kristal bir avizeyle aydınlatılan ibâdet sahnı, dört sütun tarafından taşınır. İbâdet sahnının odak noktası olan "ehal"e (parşömen üzerine elle yazılmış Tevrat'ı barındıran ve Kudüs yönüne bakan dolap) yarım parmaklıkla çevrili yüksekçe bir platforma açılan iki basamakla çıkılır; "teva" (dua kürsüsü) bu platformdadır. "Ehal"in üzerinde Hazret-i Davud'un Yıldızı yer alır; kubbe eteğinin oturduğu düz tavan, yine altı köşeli yıldız motifiyle tezyin edilmiştir...

HAMİDİYE CAMİİ

Ada Camii Sokağı

2. Abdülhamid'in "irade-i seniyye"siyle 1892-1893 yılları arasında yaptırılan Büyükada Hamidiye Camii (Servili Cami, Büyükada Camii), İslâm mimarîsinin zarif bir örneğidir. Tuğralı tarih kitabesi kaldırılmıştır. Küfeki taşından yapılan caminin (yedi musluklu bir şadırvanla asırlık bir çam ağacı barındıran) avlusuna ve üst kapısına iki yandan mermer basamaklarla çıkılır. Tek şerefeli kesme taş minarenin kapısı da avluya açılır. Son cemaat yerinin tavan göbeğinde, iki yanında hilâl motifi yer alan sekiz köşeli bir yıldız görülür; duvarlar ve pencere içleri, mavi, sarı ve lâcivert kalem işiyle bezelidir. İbâdet sahnına açılan kapının yanında, namaz vakitlerini gösteren ahşap muhafazalı bir duvar saati vardır. Kadınlar Mahfili'ni örten aynalı tonozun dışı kurşun kaplı, içi bitkisel süslemelidir; tavan üç adet dökme demir kandil askılığıyla donatılmıştır.

Çift filayağıyla destekli merkez sahın, dışı kurşun, içi ahşap kaplı oniki dilimli bir kubbeyle örtülüdür. Kubbe göbeği, siyah zemin üzerine altın yaldızla yazılmış İhlâs Sûresi'yle tezyin edilmiştir; iç yüzey, renkli kalem işiyle nakışlıdır. Kubbe kemerinde, dokuz adet hat levhası dizilidir. Kubbeye bağlı kristal avizenin çevresinde, geniş çembere zincirli kandil askılıkları yer almaktadır. Çini kemerli, içi dairesel ve çini kuşak süslemeli mihrabın iki yanında pirinç şamdanlar ve ahşap dolaplı, pirinç sarkaçlı, Romen

rakamlı bir saat görülür. Minber pirinç alemli, vaaz kürsüsü ahşap oymalıdır. Dört duvar ve pencere içleri, floral ve bitkisel motifli süslemelerle kaplıdır. Seccade döşeli zeminin altındaki iki odalı mescide, merdiven boşluğundaki bir kapının açıldığı koridordan girilir. Cami inşa edilirken mektep olarak tasarımlanan mekân, öğrencilerin başka bir binaya taşınması ve Büyükada'nın Müslüman cemaatinin artması nedeniyle mescide çevrilmiştir. 1894 depreminde (Büyük Hareket-i Arz) hasar gören cami, aynı yıl 12210 "Mecidî kuruş"a onarılmış, 1901 ve 1906'da tamir görmüştür. Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1998 yılında Hamidiye Camii'nin genel restorasyonunu sağlamıştır.

İstanbul Ansiklopedisi'nin "Büyükada Hamidiye Camii" maddesini kaleme alan Mehmet Bâkır, yapının (camiyle mescidi aynı binada barındırması nedeniyle) İstanbul'da tek olduğunu öne sürer. Büyükada'nın balkonlarından ve pencere kenarlarından bir zamanlar çiçeğin eksik edilmediğini söyleyen Ahmet Tanrıverdi, "cami minaresinin şerefesinde dahi çiçek saksılarının, sarmaşıkların olduğu anlatılır," diye not düşer.

Ramazan gecelerinde, Büyükadalı çocuklar kayalık kıyılardan topladıkları midyeleri açarak içlerini boşaltır, kumla temizleyip zeytinyağı doldurur ve orta yerine kısa bir fitil dikerlerdi. Sonra fitili yakarlar ve bu "kabuk-kandil"lerle ada sokaklarının taşları üzerinde "ateşten şekiller" oluştururlardı. "Yer mahyası" adı verilen bu oyun, 20. yüzyılın başlarında tüm İstanbul çocuklarının gözde Ramazan eğlencesiydi...

KADINLAR MANASTIRI

Naki Bey Plajı Villa Rıfat arası
Maden Mevkii

2. Justinus'un (6. yüzyıl) buraya bir saray yaptırmasıyla Prens Adası (Prinkipo) adını alan Büyükada, Bizans hanedanının (sayfiyesinden öte) çilehanesi olarak tarihe geçmiştir. Büyükada'ya sürülen soylular ve dinadamları arasında Patrik Eutychios (2. Justinus dönemi, 6. yüzyıl), Heraclius'un oğlu Athalaric (7 yüzyıl), Patrik 2. Constantinus (5. Constantinus dönemi, 8. yüzyıl), Studios Manastırı Başrahibi Thedoros (Ayios Theodoros Studion, 8. yüzyıl) sayılabilir.

6. yüzyıl yapısı olan Kadınlar Manastırı, sürgünlerin gönderildiği bir çilehaneydi. Külliyenin içinde, ikonalar ve mozayik tezyinatla bezenmiş bir kilisenin, bir kütüphanenin ve bir hamamın var olduğu yazılır. Manastıra çıkan yolun denize ulaştığı yere bir "galera" (kalyon) limanı yaptırılmıştı; İstanbul'dan yüklenen erzak, manastıra bu iskeleden getiriliyordu.

Oğlu 6. Constantinus'un gözlerine mil çektiren İmparatoriçe Eirene, Bizans tahtını ele geçirdikten sonra yedi yaşındaki torunu Euphrosyne'yi manastırın bir hücresine kapattırdı (797). Eirene'nin iktidarı uzun sürmedi; tahta çıkan 1. Nicephorus, İmparatoriçe'yi Kadınlar Manastırı'na kilitletti. 2. Mikhail tarafından manastırdan çıkarılan ve onunla evlenerek imparatoriçe olan Euphrosyne

(823), İmparator'un ölümünün ardından üvey oğlu Theophilus'un buyruğuyla manastıra geri gönderildi (829) ve yaşamı bir hücrede noktalandı. Kadınlar Manastırı, 960 yılında Rus korsanların saldırısına uğradı ve talan edildi. 11. yüzyılda, Theodora'nın kız kardeşi ve 3. Romanus Argyrus'un eşi İmparatoriçe Zoe'yle Comnenus hanedanının anası Anna Dalassene, bu duvarların arasına sürgün edildiler.

İmparator 1. Andronicus Comnenus'a karşı ayaklanan Lâtinler (1183) Kadınlar Manastırı'nı yakmışlar, 1204 yılında İstanbul'u işgal eden Haçlılar aynı yıl Büyükada'yı kuşatarak manastırı (burçlardan yağdırılan "Rum ateşi"ne karşın) ele geçirmişlerdi. Vladimir Mirmiroğlu, "Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları" adlı kitabında "Rum ateşi"ni ayrıntılarıyla anlatır:

"Bizanslılar muharebelerinde mayi halinde öldürücü bir ateş kullanıyorlardı. Bu ateşle düşmanın donanmasını ve harp vasıtalarını yakarlardı. Bunu ilk icad eden Kallinikos adında bir Yunanlı âlimdir. Bu âlim yedinci milâdî asırda Suriye'nin İliupolis şehrinde doğmuştur. Bu mayi ateşin formülü, şimdiki atom bombası gibi Bizans hükümeti tarafından daima gizli tutuluyordu ve gayet emin ustalar tarafından imâl olunuyordu. Her ne kadar bu ateşin formülü kat'î surette malûm olmamış ise de, tarihlerin rivayetlerine göre iptidai maddelerinin neft, küherçile, kükürt ve çam ağaçlarından çıkan siyah katrandan (zift) ibaret olduğu anlaşılıyor. Bu maddelerin ne veçhile ve ne miktarda karıştırılması lâzım geldiği hakkında sarih malûmat yoktur.

Yukarıdaki maddelerin birleşmesinden hasıl olan madde yakıldığı zaman gayet kesif bir duman ile patlamak nevinden şiddetli bir seda husule gelir. Sonra semaya doğru bir alev sütunu fırlayarak etrafına müthiş ateşler saçar ve te-

sadüf eylediği eşyayı yakardı. Bu ateşi hiçbir vasıta söndüremez. Hatta üzerine su döküldükçe şiddet ve harareti bir kat daha artar ve zararı daha ziyâde olur."

İşgal 57 yıl sürmüş, Lâtinler geri dönülmez oranda tahrib ettikleri İstanbul'dan (ve Kadınlar Manastırı'ndan) 1261'de ayrılmışlardır...

İstanbul'un fethi sırasında Kaptan-ı Derya Baltaoğlu Süleyman Bey'in kadırgalarının toplarına uzun süre direnen Kadınlar Manastırı, 17 Nisan 1453 tarihinde teslim olmuştur. Manastırı çeviren ve Osmanlı tarafından Büyükada Hisarı olarak adlandırılan kalenin duvarlarının sağlamlığı, Bizans döneminde yapı harcının yumurta akı, bal ya da cıvayla güçlendirilmesine ve taşların arasına eritilmiş kurşun akıtılmasına (örnek: Binbirdirek Sarnıcı) bağlanabilir.

Petrus Gyllius (16. yüzyıl), manastır harabelerini "muhteşem" olarak tanımlar. 19. yüzyılın ilk yarısında Kadınlar Manastırı'nın arazisinde açılan demir madeni ocağı, yapının varlığına tanıklık eden bulguları büyük oranda tahrib etmiştir. Aynı yüzyılda Büyükada'ya gelen Gustave Schlumberger, Kadınlar Manastırı'ndan geriye kalanları özetle şöyle tanımlar: "Kubbelerinin yarısı yok olmuş odalar, harab olmuş hücreler, yıkıntı altında kalmış dehlizler, toprağa gömülü duvarlar, çevreye saçılmış anıtsal süslemeler, molozla dolu kuru bir sarnıç... Sedefadası'nın karşısındaki sahilde yatan ıssız harabe, yalnızca deniz kuşları tarafından ziyaret edilir bugün..." Orhan Erdenen'in 20. yüzyılın ortalarında görüp yazdıkları, harabe için tehlike çanları niteliğini taşımaktaydı: Bakımsız ve korumasız kalıntılar zaman içinde parçalanmakta ve denize yuvarlanmaktadır!

Bütünselliğini koruyan ve manastırın yapısına ilişkin somut ipucu sağlayan son kalıntı, içine kemerli "niş"ler açılmış bir duvar parçasıydı. Bugün varolmayan bu parçanın

manastır kilisesine ait olduğu, Myrelaeion Manastırı Kilisesi'nin (Bodrum Camii) bu yapıyı örnek alarak inşa edildiği düşünülür.

Depremlere, yangınlara ve kuşatmalara bin yıl dayanmıştır Kadınlar Manastırı; kalıntıları, zamana 500 yıl daha direnmiştir. Genelde "mağaralar " ya da adanın Rum yerlileri tarafından "kamares" ("kamarais", kamaralar) olarak anılan seyrek hücre harabeleri, önce (yoksul adalılar tarafından) barınak, sonra kayıkçılarla balıkçıların alet ve aksam deposu olarak kullanılmış, derme çatma sobalardan çıkan yangınlar geriye kalan birkaç sıra sağlam tuğlaya (ve sarnıç ya da hamam olarak inşa edildiği düşünülen bir yapının dairesel kalıntısına) zarar vermiştir.

Büyükada'nın anıtsal dokusunun (tarihsel bağlamda) başlıca yapısı olan Kadınlar Manastırı'nın yerinde bugün villalar yükselmektedir...

RAHİBE KAYASI

Madenevler Sonu

Kayalarda ve ağaçlarda insan şekli (özellikle yüz hatları) görmek ve bu görüntüleri tarihî kişiliklere benzetmek, İstanbul folklorunun ayrılmaz bir parçasıdır. Beykoz yakınlarındaki Kavacık'da bulunan Otağtepe'de, Fatih Ağaçları olarak bilinen iki ağaç yer alır. Gökyüzüne resmedilmiş gibi duran ve neredeyse içiçe geçmiş olan bu iki ağaç, sırtında binicisiyle şaha kalkmış bir atı andırır. Anlatılana göre, ağaçlar 2. Mehmet'in (Fatih) yarım binyıldan uzun bir süre önce otağını kurduğu yerde yükselmektedir.

Edwin Grosvenor, "Constantinople" başlıklı çalışmasında, Rahibe ("Kalogria") adıyla bilinen bir kayadan söz eder: Anadolu Feneri'nin kuzeyindeki Kabakoz (Bizans'ın Kabekos) Limanı önünde denizden yükselen kaya, "rahibe peçesi" şeklinde olması nedeniyle, denizciler arasında Rahibe ("Kalogria") Kayası olarak anılır. Grosvenor, bu dev taşın içinde "katedral gibi tonozlu, büyük bir mağara"nın bulunduğunu, Rahibe Kayası'nın İstanbul Boğazı'nın "en romantik" özelliklerinden biri olduğunu yazar.

İstanbul Adaları üzerine anıtsal çalışmalar gerçekleştirmiş olan Dr. Akylas Millas, İstanbul folklorunda Rahibe ("Kalogria") Kayası olarak anılan bir başka taşı anlatır. Büyükada Kadınlar Manastırı'nın sahil uzantısında yer alan ve Marmara Denizi'yle İstanbul'un siluetine bakan bu kaya, efsaneye göre Bizans İmparatoriçesi Euphrosyne'nin

taşlaşmış halidir. Dr. Millas, Rahibe Kayası öyküsüne yazılı kaynak olarak Fenerli Dr. Nikolaos Vassiliadis'in "İstanbul'dan ve Atina'dan Tablolar" başlıklı çalışmasını gösterir. Dr. Vassiliadis, bir zamanlar adadaki Ayios Nikolaos Manastırı'nda yaşamıştır.

6. Constantinus'un (780-797) kızı olan Euphrosyne, Kadınlar Manastırı'nın hücreleriyle ilk kez yedi yaşındayken tanışır (797). Oğlu 6. Constantinus'u tahtından indirerek gözlerine mil çektiren annesi Eirene (797-802), torunu Euphrosyne'nin manastıra kapatılmasını buyurur...

Kâhinler, İmparatorluk Muhafızları Başkumandanı Mikhail'in, halkı 5. Leo'ya (813-820) karşı ayaklandıracağını ve tahta geçeceğini söylerler. Paniğe kapılan İmparator, genç subayı tutuklatarak zindan duvarına zincirletir. 820 yılında, 5. Leo rahip kıyafetindeki düşmanları tarafından saray kilisesinde Noel ilâhisi okurken tuzağa düşürülür. Başı örtülü ve pelerinli Leo'yu (Bizans imparatorlarına özgü) erguvanî terliklerinden ve gür sesinden tanıyan suikastçiler, urbalarının altına gizledikleri kılıçları çıkararak İmparator'un çevresini sararlar. 5. Leo, kendisini eline geçirdiği ağır bir haç ya da adak şamdanıyla savunmaya çalışır ama düşmanları kalabalıktır. Kılıç darbeleri altında yere yıkılan İmparator'un başını "altar" ın önünde kesen saldırganlar, zaman kaybetmeden sarayın mahzenine inerler ve cellâda teslim edilmek üzere olan Frigyalı Mikhail'i kurtarırlar...

Muhafızlıktan imparatorluğa yükselen 2. Mikhail (820-829), Bizans'ın altın tahtına el ve ayak bileklerinde zincirlerle çıkar; karmaşada kelepçelerin anahtarları kaybolmuştur! Tarihçi Joseph McCabe, anahtarların 5. Leo'nun koynunda saklı kaldığını ve bu nedenle bulunamadığını öne sürer...

2. Mikhail tahta geçtikten kısa süre sonra İmparatoriçe

Thekla ölür ve İmparator (Ortodoks dünyasını ve oğlu Theophilus'u karşısına alan) bir karar verir: Yaşamını Kadınlar Manastırı'ndaki Euphrosyne'yle birleştirecektir. Din adamlarının baskısına boyun eğmeyen 2. Mikhail, rahibeyi Büyükada'dan getirtir ve (imparator kızı olmasına karşın çeyrek yüzyıl boyunca manastır hücresinde çile doldurarak) Euphrosyne Bizans İmparatoriçesi olur (823). Ama (tüm klasik tragedyalarda olduğu gibi) yazgı değiştirilemez: 2. Mikhail'in ölümüyle tahta geçen Theophilus (829-842), Euphrosyne'yi Kadınlar Manastırı'na geri gönderir...

Ve efsane, Euphrosyne'nin, İstanbul'dan sonsuza dek ayrı kalmanın acısıyla taşlaştığını anlatır. Bir kadının (deniz ötesindeki siluetini nefes aldığı sürece göreceği ama toprağına hiçbir zaman ayak basamayacağı) şehrine duyduğu özlemin simgesidir Rahibe Kayası...

Dipnot:

Rahibe Kayası, Yılmaz Türk Caddesi'nin (Maden Mevkii) Küçük Tur Yolu'yla birleştiği Madenevler Sonu'nda bulunan Reşat Nuri Güntekin Köşkü'nün bahçe duvarına bitişiktir. Sedefadası'nın tam karşısında olan Rahibe Kayası'na ulaşabilmek için evin içinden geçerek bahçeye çıkmak ya da kayıkla denizden yaklaşmak gerekir. İzlenebilecek diğer yol, "vahşi doğa" içinde uzun bir yürüyüş gerektirir: Reşat Nuri Güntekin Köşkü'nden yol boyunca devam edildiğinde, Yıldırımspor Kulübü Büyükada Şubesi'ne varılır. Kulübün yanında bulunan ve bir zamanlar Adalar Belediyesi Su Arıtma Tesisleri'ni barındıran boş araziden geçerek deniz kıyısına inilir. Sahil boyunca yürüyerek, köşkün bahçe duvarının denizle birleştiği yere yaslanmış olan Rahibe Kayası'na ulaşılır...

AYİOS NİKOLAOS MANASTIRI

Karacabey Koyu

Büyükada'nın doğu sahilinde, Sedefadası'nın karşısında yer alan Ayios Nikolaos Manastırı'nın bulunduğu yöre, Bizans'ın Karya (Karyes) yerleşimidir. Manastırın kilisesinin, 1182 yılında İmparator Andronicus Comnenus'a karşı ayaklanan Lâtinler tarafından yakılan, 14. ve 15. yüzyıllarda korsan talanına uğrayan, 16. yüzyılda yangın ve deprem geçiren Karya'nın merkezinde bulunduğu varsayılır. 1509 depreminin (Kıyâmet-i Sugrâ, Küçük Kıyâmet) ada toprağında oluşturduğu çatlaklar, 14. yüzyıl eseri olan manastırın ağır duvarlarının zemine belirgin oranda gömülmesine neden olmuştur. Külliye bu nedenle (Büyükada sakinleri arasında) Batık Manastır olarak da bilinir. Manastırın 1894 depreminde (Büyük Hareket-i Arz) harab olup çan kulesiyle birlikte denize yıkıldığı, fırtınalı günlerde derinlerden çan sesleri geldiği, Batık Manastır adının bu söylentiden kaynaklandığı da anlatılır. Bu söylenti, bilimsel temelden yoksundur: Ayios Nikolaos Kilisesi ve çan kulesi, kıyıda bulunan manastırın yaslandığı yamacın üstünde yer alıyordu. Dr. Akylas Millas, deniz durgun olduğu zaman eski Karya limanıyla kimi harabelerin kıyıya yakın derinliklerde görülebildiğini, koyun doldurulmasıyla kalıntıların yokolduğunu söyler. İmparator Alexis Ducas (1204) tarafından aynı sahilde yaptırıldığı söylenen "pyrgos"dan (kule) günümüze iz kalmamıştır.

Günümüzde görülen Ayios Nikolaos Manastırı (denize sıfır olan ilk yapının gördüğü hasar gözönüne alınarak) suların ulaşamayacağı mesafede (eski kilisenin yanında) inşa edilmiştir. Ayios Nikolaos Manastırı'nın kuruluş tarihi kesin değildir; Hakkı Göktürk, yeni külliyenin 1894 depreminin ardından inşa edildiğini öne sürer. İnşaatta, Heybeliada Ruhban Mektebi'nin onarımından artan harcın kullanıldığı görüşü yaygındır. Bolşevik İhtilâli'nden (1917) kaçarak Türkiye'ye sığınan Beyaz Ruslar'la Büyükada Rum Yetimhanesi kapandığında (1964) açıkta kalan çocuklar bir süre için manastırda barındırılmışlardır.

Yeni manastır binalarıyla yapısal bağlantısı olmayan kâgir Ayios Nikolaos Kilisesi, çan kulesinin ve Patrik Köşkü'nün yükseldiği avlunun karşı tarafında yer alır. İlk manastırla birlikte (14. yüzyıl) inşa edilen ve 1852 yılında yanan kiliseden, yalnızca "altar" (ana sunak) kapılarıyla dört ikona kurtarılabilmiştir. Harabenin yerine bugün görülen kilise yapılmış (1868), 1873'de yüksek tabanlı sütunlar üzerine oturtulmuş kemerlerden oluşan çini tavanlı "portiko" (revak) eklenmiş, bina 1894 yılında (bugünkü manastırın inşaatıyla birlikte) baştan sona onarılmıştır.

Ayios Nikolaos Kilisesi'nin merkez sahnının girişinde ("narteks"e açılan dış kapının üstünde) işlemeli bir gül pencere yer alır. Dış kapının üzerinde (Ortodoks'luğun simgesi olan) iki başlı kartal kabartması görülür.

Manastıra ve kiliseye adını veren 17 yüzyıl eseri Ayios Nikolaos ikonasında, sağ eliyle "khrysma"yı (kutsama işareti) gerçekleştiren Nikolaos tasvir edilir; sol elinde, İsa figürlü bir İncil vardır. Aziz'in boynunda (kırmızı atlas üzerine altın ibrişimli) piskoposluk atkısı ("omophorion") görülür. Portre, Ayios Nikolaos'un yaşamından kesitlerle çevrilmiştir; alt şeritte, Aziz'in ölüm sahnesi yer alır. Gümüş

gömlekli Ayios Nikolaos ikonası (18. yüzyıl), sonradan kapatılan "portiko"nun içinde yer alır. Gümüş işçiliğinin inceliklerini ayrıntılarıyla sergileyen ikona, yine "khrysma"yı yapan Aziz'i tasvir eder. Aziz'in iki yanında Hazret-i İsa ve Meryem Ana yer alır; İsa Nikolaos'u takdis ederken, Meryem Ana Aziz'e piskoposluk atkısını sunar. Millas, ikonanın 1904 yılında (adak olarak) gümüşle kaplandığını söyler. Ayios Nikolaos'un hâlesi, floral ve bitkisel motiflidir.

1780 eseri olan Hazret-i İsa ikonası, 1911 yılında gümüşle kaplanmıştır. İkonada, Hazret-i İsa tahta oturmuş ve taç giymiş olarak tasvir edilmektedir; "khrysma" işaretini yapan İsa, aziz ve melek figürleriyle çevrelenmiştir. Yine gümüş gömlekli Ayios Menas ikonası, Aziz'i elinde mızrak, zırh kuşanmış ve at üstünde tasvir eder. İkonanın sol üst köşesinde, Ayios Menas'ı kutsayan Hazret-i İsa görülmektedir. Kilisenin dinsel tezyinatı içinde (ahşap ikona duvarında, "narteks"de ve ibâdet sahnında) Ayios Pandeleimon, Ayios Charalampos, Ayia Euphrosyne, Ayios İoannes Prodromos (Vaftizci Yahya), İsa'nın Oniki Çilesi, 18. yüzyıl eseri olan Ayios Constantinus ve Ayia Helena ikonaları da yer alır. Zırh kuşanmış Başmelek Mikhail'in elinde ateşten bir kılıç vardır.

Kilisenin dış duvarında bulunan ve Hippodromos'daki (Osmanlı'nın Sultan Ahmet Meydanı) araba yarışlarını anlatan bir kabartma (silinmeye yüz tutmasına karşın) yalnızca tarihsel değil, sanatsal bağlamda da önem taşır. İç mekânda, üzerinde yelpaze şeklinde gümüş bir kandilin yükseldiği gümüş bir orkinos görülür. Balık, başında ve kuyruğuna yakın bölümde bulunan zarif kulplara bağlı zincirlerle tavana asılıdır. Balığın bedenindeki yazı, kandilin 1888 yılında Büyükada Balıkçıları Kardeşliği tarafından Ayios Nikolaos'a adandığını anlatır; yazının altında-

ki bölüme, stilize çiçek ve dal motifleri işlenmiştir. Balığın iki yanında, değişik tarzda küçük gümüş balıklar görülür; "altar"ın sağındaki balığın üzerine, 1951 tarihi işlenmiştir. Bereket simgesi olan balık figürünün, aynı zamanda Hristiyan dininin erken dönem simgelerinden biri olduğunu eklemek gerek.

"Altar" (ana sunak) kapılarının üzerinde, madalyon içinde Ayios Nikolaos ikonası vardır; Aziz'in başının arkasındaki üçgen, Kutsal Üçleme'yi (Baba, Oğul, Ruh-ül Kudüs) simgeler. Sol kanadında bir melek, sağ kanadında Hazret-i Meryem resmi bulunan "altar" kapılarının önünde, iki büyük pirinç şamdan yükselir. "Altar"ın üstünde (tavana doğru, sırayla) Hazret-i İsa simgesi olan güneş figürü, ikona dizisi halinde İncil'den sahneler ve İsa yontulu ahşap haç görülür.

Dört mermer sütuna dayalı ve işlemeli dört kemerin üzerine oturan kubbenin göbeğinde, madalyon içinde Hazret-i İsa tasviri yer alır; figür (yine madalyon içinde) dört İncil yazarıyla (Ayios Marcos, Ayios Mattheos, Ayios Lucas, Ayios İoannes) çevrilmiştir. Mermerin Marmara Adası'ndan getirtilmiş olabileceği düşünülür; kayıtlara göre, aynı yüzyılın önde gelen dinî/resmî yapılarında (örnek: Büyük Mecidiye Camii, Dolmabahçe Sarayı, Çırağan Sarayı), mavi ya da gri damarlı ve düz beyaz Marmara Adası mermeri kullanılmıştır. Üç kristal avizeyle aydınlatılan merkez sahında, iki "lektern" (İncil okuma tablası) ve adak mumları için pirinç hazneli kum yatakları vardır. Ahşap patrik tahtının ("thronos") sırt tablasına, "taçlı ve tahtlı" Hazret-i İsa figürü resmedilmiştir. "Epitaphion" (Hazret-i İsa'nın çarmıhtan indirilerek lâhite yatırılışını tasvir eden ve yazıtlı bir örtü olan ağıtanıt) girişin ibâdet sahnına bakan cephesinin üzerindedir.

Kilisenin içinde bulunan Ayia Paraskevi Ayazması, arazi

üzerindeki tatlı su kuyuları ve (Edwin Grosvenor'ın "Constantinople" başlıklı çalışmasında anlatılan) "büyük dairevî sarnıç", zamanla kurumuştur. Ayios Nikolaos (çocukların yanısıra) denizcilerin de koruyucusudur. Bu nedenle, "altar"ın (ana sunak) altındaki kiremit örtülü, kâgir Ayia Paraskevi Ayazması'nın suyunun gemicilere şifa ve balıkçılara bereket getirdiği söylenir. Ayrıca (geleneğe göre) Ayia Paraskevi hekimdir; adına adanmış ayazmaların sularının göz hastalıklarını tedavi ettiğine inanılır. Restorasyonuna 1998 yılında (Patrik Bartholomeos'un girişimiyle) başlanan ve Temmuz 2002'de yeniden ibâdete açılan Ayios Nikolaos Manastırı'na, bu süreç içinde yedişer daireli iki misafirhane eklenmiştir.

Batı Kilisesi, Ayios Nikolaos'un üç kızkardeşin evine üç kese altın atarak onları yoksulluktan kurtardığını, "hediyelerini bacadan atan Noel Baba" efsanesinin böylece doğduğunu öne sürer. Doğu Avrupa, Yakın Doğu ve Orta Doğu Kilisesi'yse, Patara'da (Kaş) doğan, Myra (Demre) Başpiskoposu seçilen ve yaşamı aynı kentte noktalanan Ayios Nikolaos'un (270-350), bir antik çağ kuzey tanrısından (Thor) çağrışımla şekillendirilen Noel Baba'yla özdeşleştirilmesine sıcak bakmaz.

Ölümünden yaklaşık 700 yıl sonra (1087), Ayios Nikolaos'un kutsal kalıntıları (Demre'deki anıt-lâhiti koruyan keşişlerin direnmelerine karşın) korsanlar tarafından alınarak Sicilya'nın Bari kasabasına götürülmüş, kasabaya (Papa 2. Urban'ın buyruğuyla) Ayios Nikolaos adına bir katedral yaptırılmıştır. Demre'de bulunan 6. yüzyıl eseri Ayios Nikolaos Kilisesi, 1960'larda tümüyle restore edilmiştir; Ayios Nikolaos Yortusu olan 6 Aralık günü, kilisede (dünyanın her yerinden gelenlerin katıldığı) anma töreni ve âyin düzenlenir...

AYİOS YEORYİOS MANASTIRI

Yüce Tepe

Büyükada'nın başlıca anıt-yapısı, adanın en yüksek tepesinde (Yüce Tepe, 220 metre) bulunan Ayios Yeoryios Manastırı'dır. Samuel Cox, "erken dönem Bizans rahipleriyle sonradan rahip olan kimi imparatorların, manastırlarının konumu olarak en yüksek dağları seçtiklerini" anlatır. Külliyeye, Ayios Yeoryios Yortusu olan 23 Nisan ve Ayia Thekla Yortusu olarak tarihe geçen 24 Eylül günleri, bir zamanlar Diaskelos Gazinosu'nun bulunduğu Lunapark Meydanı'ndan yola koyularak yalınayak çıkılır. Diaskelos Gazinosu'nun yerinde, bugün Lunapark Aile Gazinosu vardır. 6 Mayıs günü de (Hıdrellez) Ayios Yeoryios Manastırı'na çıkmak gelenek haline gelmiştir. Baharın doğumunu ve yaşamın yenileşini müjdeleyen Hıdrellez, Hızır ve İlyas adlarının birleşiminden meydana gelir. Halk geleneğinde peygamber kabul edilen Hızır, İslâm inancına göre ebedî yaşamın sırrına ermiş bir ölümsüzdür. İnanışa göre, 6 Mayıs günü Hızır yeni açan çiçeklerden örülmüş cübbesini giyer ve bülbül sesleri eşliğinde yeryüzünü gezer; bastığı yerde güllerin açtığı söylenir. Cennete ateşten bir at üstünde yükselen İlyas Peygamber'inse yağmura hükmettiği anlatılır. Hızır ve İlyas'ın adları, Eski Ahit'te ve Kur'an-ı Kerim'de geçer. Kesme taş döşeli sarp ve dik yolun iki yanını bezeyen ağaçlarla çalılar, adağı olanlar tarafından bağlanan renkli ipliklerle "dilek dalları"na dönüşür.

19. yüzyılda İstanbul'a gelen Prof. Dr. Edwin Grosvenor, doruktaki manastırın çevresini saran dev kayaların yalnızca mitolojik "titan"lar tarafından getirilmiş olabileceğini söyler. Bir zamanlar manastırda rahipler tarafından şarap yapıldığı, bu şarabın yortu ve panayırlarda maşrapayla dağıtıldığı söylenir. Bugün, Ayios Yeoryios Manastırı'yla aynı alanı paylaşan Yüce Tepe Gazinosu'nda Bozcaada şarabı sunulmaktadır.

Külliyedeki ilk Ayios Yeoryios Kilisesi, büyük olasılıkla 6. yüzyılda inşa edilmiştir. Kimi tarihçiler, kilisenin 10. yüzyılda korsanlar tarafından talan ve harab edildiğini, rahiplerin Ayios Yeoryios ikonasını ve adak çıngıraklarını toprağa gömerek sakladıklarını yazar. Dr. Akylas Millas, Ayios Yeoryios ikonasıyla çıngırakların gömülüşünün, 14. yüzyıldaki korsan saldırısıyla bağlantılı olduğunu öne sürer. Efsaneye göre, aradan yüzyıllar geçtikten sonra (4. Murat dönemi) tepede gezinen bir çoban, çalılıkların arasında çıngırak ve nal sesleri duymuş, sesin odaklandığı noktayı kazdığında, Ayios Yeoryios'u küheylân üstünde ve zırhlar içinde (belinde kılıcı, sağ elinde mızrağıyla) ejderhayla savaşırken gösteren ikonayla çıngırakları yeniden günışığına çıkarmıştır. Farklı bir anlatım, sürüsünü otlatan çobanın bu tepede uyuyakaldığı ve rüyasında Ayios Yeoryios'u gördüğü, Aziz'in kazılacak yeri işaret ettiği doğrultusundadır. Arkeolog George Mastoropoulos, ikonanın bulunduğu tarihin 1625 olabileceğini söyler. Ayios Yeoryios Ayazması'nın, ikonanın bulunduğu yer olduğuna inanılır.

Tepenin anıt-yapıları arasında (Ayios Yeoryios Kilisesi'yle birlikte) Ayios Yeoryios'un Eski Dua Yeri, Blachernae Meryemi Şapeli, Ayios Charalampos Şapeli, Ayion Apostoloi (Havariyum) Şapeli ve Ayios Yeoryios Ayazması bulunmaktadır. Lâtin Katolik kilisesine özgü bir tanımla-

ma olmasına karşın yaygın kullanımda yerini alan "şapel" sözcüğünün Ortodoks kilisesindeki karşılığı "parekklesion"dur.

Çıngıraklı Manastır ("Kudunas") ya da Çıngırakların Ayios Yeoryios'u Manastırı olarak da bilinen Ayios Yeoryios Manastırı'nın merkez yapısı, aynı adı taşıyan kilisedir. "Çıngıraklı" lâkâbına kaynak olarak, "ikonayı bulan çoban" söylencesindeki çıngırak sesleri ve yeraltından çıkan adak çıngırakları gösterilir. 17 yüzyılda başlayan "manastırı ziyaret edenlere çıngırak verme" geleneği, rahipler tarafından bugün de sürdürülmektedir.

Kaynaklar arasında (Ayios Yeoryios Manastırı Kilisesi'nin yapıldığı yüzyıl konusunda) açık bir çelişki bulunmaktadır: Ernest Mamboury, ilk kilisenin 6. yüzyılda yaptırıldığını öne sürer; Orhan Erdenen ve Pars Tuğlacı, binanın Nicephorus 2 Focas dönemi eseri (10. yüzyıl) olduğunu savunurlar. Hakkı Göktürk'ün kilisedeki Ayios Yeoryios ikonasının "en az 1500 senelik bir Bizans eseri" olduğunu belirtmesi, Mamboury'nin tezini destekler; yaygın görüş, ikonanın 2. Justinus (6. yüzyıl) tarafından Kadınlar Manastırı'ndan getirildiği doğrultusundadır. Nicephorus 2 Focas'ın yaptırdığı Ayios Yeoryios Manastırı'nın, korsanların yerle bir ettiği binanın temelden onarımıyla ortaya çıktığı ya da aynı noktaya yaptırılmış yeni bir tapınak olduğu varsayılabilir. 19. yüzyılda yaşayan tarihçi Manuel Gedeon, "Kudunas" adına Manuel 1 Comnenus'un 1158 tarihli "altın mühürlü ferman"ında rastlandığını öne sürer.

1204 yılında Bizans'ı kuşatarak teslim alan Lâtinler (4. Haçlı Seferi), 1302 tarihinde adayı yerle bir eden Venedikli korsanlar ve 1310'da Venedikli Amiral Giustiniani komutasındaki Frenkler tarafından yıkılan kilisenin bulunduğu tepeye 18. yüzyılın ortalarında Blachernae Meryemi Şapeli

yaptırılmış, 1901 yılında (Fener Rum Ortodoks Patriği 5. Constantinus'a 2. Abdülhamid tarafından verilen "irade-i seniyye"ye dayanarak) bugün görülebilen Ayios Yeoryios Kilisesi'nin yapılışına başlanmıştır. Tuğlacı'nın çalışmasında transliterasyonu yer alan bu "irade-i seniyye", "arzdan sakatlanmış" (deprem nedeniyle hasara uğramış) kilisenin yeniden yapımına izin vermektedir. Söz konusu depremin Büyük Hareket-i Arz adıyla tarihe geçen 1894 depremi olduğu düşünülür. Bu "irade"den yola çıkarak ulaşılan varsayım, 10. yüzyıl yapısı Ayios Yeoryios Kilisesi'nin Lâtinler tarafından tümüyle yok edilmediği, kalıntıların dokuz yüzyıl sonraki depremden hasar gördüğü ve yeni kilisenin (eski yapının onarımıyla birlikte) aynı alan üzerine yapıldığıdır. Millas, eski kilisenin nüvesinin 1751-1760 yılları arasında Rahip İsaias tarafından tümden onarıldığına ilişkin not düşer; Mastoropoulos, İsaias'ın manastırı neredeyse yeniden yapılandırdığını öne sürer. Ayios Yeoryios'un Eski Dua Yeri ve Blachernae Meryemi Şapeli de İsaias'ın eseridir. İnşaatına (rahip Dionysios'un çabalarıyla) 1906'da başlanan ve ikona duvarı 1908 yılında tamamlanan yeni kilise, 1500 altına mal olmuş, çan kulesi ("irade-i seniyye"yle) 1909'da eklenmiştir. 1895'de Ayios Yeoryios Manastırı Başrahibi olan ve bu görevi 1936'ya kadar sürdüren Dionysios, külliyeyi bu süre içinde birkaç kez tamir ettirmiştir. Ağustos 1986 yangınında (Lunapark Meydanı ve Yüce Tepe'yle birlikte) büyük hasar gören külliye, 1989 yılında restore edilmiştir. 1884 tarihli Başrahip Evi, 1994 yılında (yüz yaşındayken) büyük oranda yanmış ve tamir edilmiştir.

Kesme taş bir yapı olan Ayios Yeoryios Rum Ortodoks Kilisesi'nin çatısı kiremit örtülü, zemini mermer döşelidir. Tavan, ahşap sütunların desteklediği mermer kemerler

üzerine oturtulmuştur. Girişin iki yanında, adak mumlarının dikildiği geniş sayvanlı kum hazneleri yer alır.

İncil okuma ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Hazret-i İsa'yı havariler ve halkla resmeden tablo, Hazret-i İsa'yı lâhitte yatarken tasvir eden (ahşap üzerine gümüş yaldız çerçeveli) "epitaphion" (ağıt-anıt) ve beyaz ahşap sütunlu, kubbesi kandilli "epitaphios" (anıt-lâhit), kristal ve pirinç avizelerle aydınlatılmış ibâdet sahnındaki önemli eserlerdir. Avizelerin bir bölümü, mavi, yeşil ve kırmızı renkli cam pandantiflerle süslenmiştir. Oymalı ahşap bir sandığın içine oturtulmuş gümüş gömlekli bir haznede, Ayios Pandeleimon'un ve Ayia Evgenia'nın kutsal kalıntıları muhafaza edilmektedir. Sandığın iç kapağında, "ejderhayı öldüren Ayios Yeoryios" resmi görülür; resmin iki yanında, Ayios Pandeleimon'la Ayia Evgenia'nın tasvirleri yer alır.

İkona duvarı ("iconostasis") oymalı ahşaptır; Ayios Yeoryios'un (efsaneye konu olan) gümüş gömlekli ikonası, aynı azizin kadife üzerine işlenmiş tasviri ve Ayia Thekla ikonasıyla tezyin edilmiştir. Ayios Yeoryios ikonasının önünde, gümüş bir buhurdan asılıdır. Bizans İmparatoru (ve Aziz) 1. Constantinus'la annesi Ayia Helena'nın ikonası da merkez sahındadır. Aziz'le Azize, aralarında duran büyük bir haçı tutarken tasvir edilmişlerdir. Ayios Phanarios (ya da Phanurios), adını taşıyan ikonada elinde mumla tasvir edilmiştir; fener ("phanar") sözcüğünün, "görmeyi sağlayan" anlamını taşıyan Phanarios'dan geldiği düşünülür. Sağ elinde gümüş bir haç taşıyan Ayios Pandeleimon (hekim olması nedeniyle) "azizlerin en merhametlisi" olarak anılır. Ayios Triphon, üzüm bağlarının bereketini sağlar. Şaha kalkmış at üstündeki Ayios Demetrios Selânik'in, sol elinde İncil tutan ve sağ eliyle (Hazret-i İsa'ya atfedilen) kutsama işaretini ("khrysma") yapan Ayios Xenophon'sa

Yunanistan'ın Ayion Oros (Aynaroz) bölgesinde kurduğu manastırın hâmisidir.

Zachariah ve Elizabeth'in oğlu Ayios İoannes Prodromos'un (Vaftizci Yahya) doğumu, Başmelek Gabriel (Cebrail) tarafından bildirilmiştir. Çölde yaşayan, deve postundan urba giyen, yalnızca yaban balı ve çekirgeyle beslenen Yahya, Hazret-i İsa'yı Ürdün Irmağı'nda vaftiz eden azizdir. Yeni Ahit, vaftiz töreni sırasında bir beyaz güvercinin belirdiğini yazar. Robin Blake, başı 1. yüzyılda Kudüs Valisi Herod Antipas tarafından (Salome'nin efsanevî Yedi Tül Dansı karşılığında) kestirilen Vaftizci Yahya'nın kafatasının günümüzde Şam'daki Omayyad (Umeyye) Camii'nde bulunduğunu öne sürer. Midhat Sertoğlu'ysa, Aziz'in kafatasının Topkapı Sarayı Müzesi'nde (kitabeli som altın kılıf içinde) sergilendiğini yazar. Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi tarihçisi Panayot Özkurkudis, Vaftizci Yahya'nın kafatasının yalnızca bir bölümünün sarayda bulunduğunu, geriye kalanının Yunanistan'ın Patra kentinde muhafaza edildiğini söyler. Vaftizci Yahya'yı tasvir eden ikonalardan biri, Ayios Yeoryios Kilisesi'ndedir.

Altın haçlı ve gümüş hâleli Ayia Sophia, ikonada İnanç, Umut ve Sevgi adlı üç kızıyla tasvir edilmiştir. Azize'nin, Sultan Ahmet Meydanı'nda yükselen ve aynı adı taşıyan anıt-yapıyla ilgisi olmadığını vurgulamakta yarar var: Bizans çağlarında kilise, Osmanlı devrinde cami, Cumhuriyet döneminde müze olan Ayia Sophia'nın anlamı, "Kutsal Bilgelik"dir.

Freskler (duvar resimleri) arasında görülen Ayios Stilianos yeni doğmuş bebeklerin, Ayios Nikolaos çocukların ve denizcilerin koruyucusudur. Ayios Stilianos sağ elinde haç, sol elinde kundaklı bebekle resmedilmiştir. Piskoposluk atkısı ("omophorion") kuşanmış olan Ayios

Nikolaos'un sağ elinde haç, sol elinde İncil görülür. Ayios Andreas erguvanî keşiş urbası, Ayios Antonios elinde asası, Ayios Elephterios boynunda piskoposluk atkısıyla resmedilmiştir. Ayios Alexandros (Ayios Xenophon gibi) "khrysma"yı gerçekleştirmektedir. Hazret-i Meryem'in annesi ve babası Ayios Joachim'le Ayia Anna'nın freski, Kutsal Üçleme'nin simgesi olan üçgen içinde "üçüncü göz"le (gönül gözü, inanç gözü) taçlandırılmıştır. Başmelek Gabriel'in (Cebrail) ve Başmelek Mikhail'in (Mikail) tasvirleri de fresklerin arasında yer alır.

İşlemeli bir sütuna dayalı İncil okuma ve vaaz kürsüsü ("ambo"), altın yaldız çerçeveli madalyon içinde dört İncil yazarının (Ayios Marcos, Ayios Mattheos, Ayios Lukas, Ayios İoannes) tasvirleriyle bezelidir. Tasvirlerin altındaki üçgen dilimler, melek figürleriyle süslenmiştir. Kürsünün bileziğinden, altın yaldızlı bir kuşu pençelerinden tutan (yine altın yaldızlı) bir el uzanır; İncil (kürsüdeki konumu nedeniyle, kutsal sözlerin insanlığa iletilmesinde aracı olduğu varsayılan ve "Haberci" olarak nitelendirilen) kuşun açık kanatları üzerine yerleştirilir. Tavan göbeği, yine madalyon içinde İncil yazarlarının resimleriyle tezyin edilmiştir; ortalarında, Hazret-i İsa tasviri görülür.

Ortodoks geleneğine göre Kudüs'e bakan "altar"ın önünde, kucağında kuzuyla İsa yer alır; iki omuzu üzerinde birer melek figürü, önünde çift başlı ve taçlı Ortodoks kartalı durmaktadır. "Altar"ın iki yanı, büyük boy ikonalarla tezyin edilmiştir: Bir yanda, Meryem Ana ve Bebek İsa vardır; diğer yanda, sağ eliyle "khrysma"yı gerçekleştiren ve sol elinde İncil tutan Hazret-i İsa görülür. İki ikonaya, üçer dallı iki pirinç şamdan ışık tutar. Kapı kanatlarının arasına denk gelen yükselti, göbeğinde yine Hazret-i İsa'nın tasviri bulunan altın ışınlı güneş figürüyle taçlandırılmış-

tır; güneş, Hazret-i İsa'nın simgelerinden biridir. Hazret-i İsa'yla havarilerin son akşam yemeği tablosu, güneş tasvirinin üstündeki bölümdedir. Güneş figürüyle tablonun arasında, dikdörtgen ahşap kalıp üzerine oturtulmuş madalyon içinde İsa portresi yer alır; portrenin iki yanında, altın yaldız kaplı melek tasvirleri bulunmaktadır. Yine "altar" kapılarının üzerinde, Kutsal Mendil ikonası ("Mandilion") görülür; inanışa göre, Hazret-i İsa'nın sureti, yüzünü yıkadıktan sonra kurulandığı mendile çıkmıştır. "Altar"ın ibâdet sahnına açıldığı alanın üzerinde, kırmızı kandil çanaklı ve ince zincirli yedi gümüş buhurdan asılıdır.

Kubbeli bir yükseltiyle taçlandırılmış olan Patrik tahtı ("thronos"), beyaz ahşap üzerine dairesel ve üçgen altın yaldız motiflerle süslüdür; kırmızı kadife minderli tahtın sırtı, "tahtta oturan, başı taçlı Hazret-i İsa" tasviriyle bezelidir.

Çan kulesi, kesme taş gövdeli ve kubbelidir; çan haznesi, dört kısa sütun üzerine atılmış kemerler arasına oturtulmuştur. Ön cepheye dayalı iki büyük sütundan birinin başlığında, çan kulesinin taşa oyulmuş kuruluş kitabesi ve 1909 tarihi vardır. Çan haznesinin iki yanında, mermer aslan yontuları görülür.

Üstü örtülü taşlığın açıldığı teras, Ayios Yeoryios Kilisesi'nin arka cephesine bakar. Taşlıktan inen basamaklarla ulaşılan avludaki bina, Ayios Yeoryios'un Eski Dua Yeri'ni, Ayion Apostoloi (Havariyun) Şapeli'ni, Ayios Charalampos Şapeli'ni ve Ayios Yeoryios Ayazması'nı barındırır. Ayios Yeoryios'un Eski Dua Yeri'nin ikona duvarı mermerdir. Ayion Apostoloi (Havariyun) Şapeli, 1867 yılında Başrahip Seraphein Georgiou tarafından yaptırılmıştır. Tonoz örtülü Ayios Charalampos Şapeli'nin zemini taştır. Tarihçi Scarlatus Byzantius (19. yüzyıl), "Kudunas

Manastırı Kilisesi'ne ruh ve sinir hastalarının getirildiğini" yazar. Şifahane olarak kullanılan ahşap bölmelerde yatırılan hastaların "gayrı kaabil-i tedavi-ü ıslâh" olanları, Manisalı Ayios Charalampos'a adanmış şapelin taş zeminine zincirlenirdi. Manastırın demir merkez kapısı (üzerindeki Rumca ve Osmanlıca yazıta göre) şifa bulan Tebrizli Resul Efendi'nin bağışıdır. İyileşen hastalar, şükranlarını kiliseye kandil yağı getirerek belirtirlerdi. Tek odadan oluşan ve kandil askılıklarıyla bezeli olan şapelden (birkaç basamakla) Ayios Yeoryios Ayazması'na inilir. Merdiven başında, Aziz'in mermer kabartması görülür; üstünde bir melek yontusu vardır. Ayios Yeoryios'un (aynı motifli ve yine mermer) bir kabartmasının sergilendiği ayazmanın tavanı ahşap, tabanı çini döşelidir. Kuyusu ve su teknesi mermer olan ayazmanın ayna taşında, beş pirinç musluk vardır. Su teknesinin karşısındaki duvarda, Yakub'un Rüyası tablosu (Hazret-i Yakub ve Melek) görülür. Yılda iki kez (23 Nisan ve 24 Eylül) panayır düzenlenen ayazmada, Ayios Pandeleimon ikonası da yer alır; hekim olan Pandeleimon'un tasvirinin, kutsal sularının şifalı olduğuna inanılan ayazmalarda bulunması olağandır. Avluda ayrıca Blachernae Meryemi Şapeli ve 18. yüzyıl eseri iki sarnıç bulunmaktadır. Tuğla duvarlı sarnıçlar, Üsküdarlı Sefer kitabelidir. Tonoz örtülü, mermer döşemeli Blachernae Meryemi Şapeli, yedi basamakla inilen bir odadır.

Ayios Yeoryios Manastırı'ndan denize açılan bir dehlizin varlığı, güngörmüş adalıların yüz vermediği bir söylentidir. Dehlizin girişinin Ayios Yeoryios Ayazması'nın altında olduğu görüşü, söylentinin boş bir inanıştan öteye gitmediğinin kanıtıdır: Ayazma derin bir su kaynağı üzerinde durmaktadır ve bu noktadan herhangi bir yere kuru bir tünel açmak olanaksızdır.

Ayios Yeoryios Manastırı'nın çevresinde "çile kuyuları" nın bulunduğu, rahiplerin bir zamanlar bu kuyulara girerek (günışığından uzakta) çile doldurduğu söylencesi de günümüze değin kanıtlanmamıştır.

İstanbul'u 1880'lerde ziyaret eden Samuel Cox, Ayios Yeoryios Manastırı Başrahibi Arsenius'un hücresinde, 600 yılında kaleme alınmış bir İncil gördüğünü söyler. Harfleri ve tezyinatı kırmızı ve mavi mürekkeple parşömen üzerine elle yazılmış olan bu Yeni Ahit'in âkibeti meçhûldur. Yine 19. yüzyılda Büyükada'ya gelen Avrupalı seyyahlar, manastırın çevresinde Roma ve Yunan sikkeleri bulunduğunu yazarlar.

Scarlatus Byzantius, Ayios Yeoryios Manastırı'nın bulunduğu tepeden denizi seyreden insanın "tekneleri izleyen ve çevrelerinde dalıp çıkan yunuslara gülümsediğini" ve "yaşamı boyunca diğer insanlar için ne yaptığını sorguladığını", bu düşünceleri yörenin kutsallığının yarattığını söyler. Prof. Dr. Edwin Grosvenor, aynı tepeden gördüklerini renkli sözcüklerle resmeder: "İstanbul'un en geniş manzarası görülebilir... Göz, denizin üzerinden tarayarak geçer ve Marmara'nın doğu sahillerini görür... Güneye doğru, Olympus Dağı (Uludağ) görünür... Kuzeyde, Adalar'ın ötesinde, İstanbul ve Kadıköy ufukta bir saçak gibidir..."

Dipnot:

Yüce Tepe'den Marmara Denizi'yle İstanbul Adaları'nı seyrederken, Şeyh Galib'in (18. yüzyıl) "Hüsn-ü Aşk"da anlattığı "gönül yolculuğu" yaşanır: Yolculuğun sonunda ulaşılan Kalb'de, Aşk'la Hüsn'ün (güzellik) "bir" olduğu görülür; "gayb" (sır) perdeleri açılır, "vuslât" (kavuşma) perdeleri iner, söz "sükût âlemi"ne varır...

BÜYÜKADA RUM YETİMHANESİ

İsa Tepesi

İsa Tepesi'nde (Hristos Tepesi, Tepeköy) yükselen Rum Yetimhanesi'nin Avrupa'nın en büyük, dünyanın ikinci büyük ahşap yapısı olduğu öne sürülür. Bina, 19. yüzyılda bir Fransız şirketi tarafından otel olarak inşa edilir. Prinkipo Palas adı verilen ve Monte Carlo tarzı bir kumarhane içermesi tasarlanan otel 1898'de tamamlanır ama (2. Abdülhamid'in yasaklamasıyla) açılışı gerçekleşemez. Yapının, Pera Palas'ın mimarı Alexandre Vallaury'nin çizgilerini taşıdığı varsayılır. Valłaury, 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'a damgasını vurmuştur. Boş otel, Banker (Yeoryios oğlu) Leonidas Zarifi'nin dul eşi Eleni Zarifi tarafından satın alınarak (yetimhaneye çevrilmesi şartıyla) Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağışlanır. Bina, dönemin kayıtlarına Rum Eytamhanesi olarak geçer. Patrik 3. Joachim'in girişimiyle, Patrik 4. Germanos tarafından 1853'de Balıklı Rum Hastanesi'nin bir kanadında kurulan yetimhane, 1903 yılında Büyükada'daki yeni yerine taşınır.

Pars Tuğlacı, konuya ilişkin önemli bir not düşer: "21 Mayıs 1903 günü yapılan açılış töreninde, Patrik tarafından Padişah'a, yetimlerin minnet ve şükranlarını bildiren bir telgraf çekildi. Bu telgrafa Padişah, Saray Başkâtibi aracılığıyla cevap vererek yetimlere 146 altın gönderilmesini emretti. Bundan başka, 1800 liraya çıkan bina vergisi ile kuruluşun her türlü vergiden muafiyeti, ayrıca her gün 7.5

okka et ile gerekli ekmek miktarının Saray tarafından verilmesi kararlaştırıldı."

Yetimhanenin tam donanımlı (sesli sinema makinesi dahil) ve ahşap süslemeli bir tiyatro salonu, pencereleri Sedefadası'na açılan yemekhanesi, zengin bir kütüphanesi, ibâdethanesi (Panayia Kamariotissa Şapeli), çocuklar için oyun salonu, müzesi, 24 saat açık reviri ve mermer merdivenli yangın kulesi vardı. Çam korusu içinde yer alan ve Prinkipo Palas'ın idarehanesi olması tasarlanan iki katlı ahşap konak, ilkokula çevrilmişti. 1927'ye kadar (zenaatkâr yetiştiren) marangozhanesi, demirci atölyesi ve kundurahanesi bulunduğu da kayıtlar arasındadır.

1. Dünya Savaşı sürerken, Çengelköy'deki Umum Mekteb-i İdadi-i Şahane (Kuleli Askerî Lisesi) bu binaya taşınır, savaştan sonraki yıllarda İstanbul'a gelen Beyaz Rus göçmenler buraya yerleştirilir. Heybeliada Rum Kız Yetimhanesi kapanınca (1942), oradaki çocuklar Büyükada'ya getirilir ve kuruluşundan beri yalnızca erkek çocukları barındıran Büyükada Rum Yetimhanesi karma olur.

Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin desteği ve cemaatin bağışlarıyla yaşayan ve Büyükada sakinleri arasında "Kırmızı Saray" olarak bilinen yetimhane, İstanbul Rumları'nın giderek azalmasıyla zaman içinde işlevini yitirir ve 1964 yılında kapanır...

HRİSTOS (METAMORPHOSİS) MANASTIRI

İsa Tepesi

Büyükada'nın en yüksek ikinci tepesinin üzerinde yer alan Hristos Manastırı'nın yerinde aynı adı taşıyan bir Bizans manastırı bulunduğu görüşü (bilimsel kanıt yokluğuna karşın) yaygındır. Kadıyoran Yokuşu ya da Lunapark Meydanı yoluyla ulaşılan İsa Tepesi'nde yer alan Hristos Manastırı'nın Bizans'daki varlığı, Mikhail I Comnenus döneminin 1158 tarihli bir kaydına dayandırılır. Hristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun resmî dini olarak kabul eden 1. Theodosius'un (4. yüzyıl) aynı yerde bir kilise yaptırdığı görüşü yaygındır. Diğer bir söylenti, manastırın İmparatoriçe Atinalı Eirene devrinde varolduğudur (8. yüzyıl). Arkeolog George Mastoropoulos, 1844 yılında Hristos Manastırı'nı ziyaret eden Alexandros Timoni'nin manastıra ait bağların içinde beyaz mermer ve somaki sütun kalıntılarına (gövde ve başlık) rastladığına değinir. Timoni'nin yazdıklarından yola çıkan Mastoropoulos, bu kalıntıların bir Bizans manastırının varlığına işaret ediyor olabileceğini söyler.

1563 tarihli Osmanlı kayıtlarında varlığına rastlanan Hristos (Metamorphosis) Manastırı, 1597 yılında onarılır. 17 yüzyılda, çevredeki bağlar, bostanlar ve çamlık arazi, manastır tarafından satın alınır. Manastır ve toprakların yönetimi, 1753'de (parasal sorunlar nedeniyle) Fener

Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından İstanbul Bezircileri Loncası'na devredilir. Bu hizmeti vermekte zorlanan Bezirciler Loncası, 1782 yılında Hristos Manastırı'nın Aynaroz'da bulunan Esphigmenos Manastırı'na bağlanmasını talep eder ve bu talep kabul edilir. Aynaroz'daki rahiplerin ilgisizliği nedeniyle harabeye dönüşen manastırın yönetimi, 1793 yılında Patrikhane tarafından geri alınır ve Blachoutzis adlı bir hayırsever tarafından tümden restore edilir.

1866 yılında, Patrik Amasyalı Sophronios (Büyükada'nın giderek çoğalan Rum Ortodoks nüfusunun gereksinimlerine karşılık veremeyen) eski kiliseyi yıktırır, yerine daha büyük ve donanımlı bir bina yaptırır. Mimarı Vasilis Dimitriou olan yeni kilisenin ilk temel taşı, Patrik Sophronios tarafından kutsanır. Eski kilisenin (yıkım sırasında muhafazaya alınan) çiçek ve bitki motifli, oymalı ahşap ikona duvarı, yeni yapıya yerleştirilir. Kilise, 5 Eylül 1869 tarihinde âyinle açılır. Patrik 3. Joachim, 1903 yılında Hristos Manastırı'nın yönetimini Büyükada Rum Yetimhanesi'ne devreder. Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi tarihçisi Panayot Özkurkudis'in verdiği bilgiye göre, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte, Patrikhane manastırın yönetimini yeniden üstlenir.

İç mimarîsi Heybeliada'daki Ayia Triada Kilisesi'ni andıran ibâdethanenin merkez sahnı, tavandan sarkan üç avizeyle (iki kristal, bir pirinç) aydınlatılır. Tavan göbeğindeki çokdallı pirinç avize, kilisenin kuruluşundan beri vardır. Merkez sahında (karşılıklı iki sıra halinde) yer alan altışar sütun üzerinde, madalyon içinde oniki havarinin tasvirleri görülür. Kilisenin, oniki sütunla simgelenen havarilerin gücüyle ayakta durduğuna inanılır. Tavan göbeği (yine madalyon içinde) İsa figürüyle tezyin edilmiştir; tasvir, Büyükada'nın Ortodoks kiliseleri içinde en büyüğüdür.

Altın yaldız kaplı ahşap oyma haç ve üzerindeki İsa yontusu, 18. yüzyıl eseridir.

Gül ve kuş motifleriyle bezeli, altın yaldız kaplı "altar" (ana sunak) kapılarının üstünde, Hazret-i İsa'nın simgesi olan güneş tasviri yer alır; tasvirin göbeğinde (gözyaşı damlası şeklindeki madalyon içinde) Hazret-i İsa görülür. Üstü kemerli sırma çerçeveli sekiz ikonayla (18. yüzyıl) tezyin edilmiş kapıların iki yanında, üçer kollu iki pirinç şamdanla gümüş gömlekli iki ikona yer alır: Hazret-i İsa, Meryem Ana ve Havari İoannes'i tasvir eden ikona bir yanda, yine Meryem Ana'yı Ayios Petros, Ayios Pavlos, Ayios Constantinus ve Ayia Helena'yla gösteren ikona diğer yandadır. İkona duvarındaki yan kapının üstüne, Meryem Ana ve Başmelek Gabriel (Cebrail) resmedilmiştir. Beyaz ahşap "thronos"un (Patrik tahtı) sırt tablasında, Hazret-i İsa tasviri yer alır; başı taçlı İsa, tahtta oturmaktadır. Üç basamakla ulaşılan sedir, kırmızı kadife kaplıdır. Çeperinde ("çıkma" olarak) "Haberci Kuş" figürü görülen "ambo" ile (İncil okuma ve vaaz kürsüsü) "epitaphion" (ağıt-anıt), Büyükada'nın diğer Rum Ortodoks kiliselerinde bulunanlarla karşılaştırıldıklarında, sadelikleriyle öne çıkarlar. Merkez sahında ayrıca (altıgen ahşap ayak üzerinde) iki adet "lektern" (İncil okuma tablası) vardır.

İkona duvarı ("iconastasis"), sekiz adet oymalı ahşap sütunla süslenmiştir. Duvarın üzerine "tünemiş" olan horoz figürü, Hazret-i İsa Ayios Petros tarafından (Romalılar'ın önünde) üç kez inkâr edilirken üç kez öten horozu simgeler. İşlemeleriyle dikkat çeken ikona duvarının önünde uzun zincirli beş gümüş buhurdan (iki yanında tek çanaklı ikişer küçük, ortada dört dallı ve beş çanaklı bir büyük) asılıdır.

Hristos Manastırı Kilisesi, zengin bir ikona koleksiyo-

nuna sahiptir. Zoğrafos eseri Ayios Pandeleimon ikonası (1903), Rum Yetimhanesi'nin Panayia Kamariotissa Şapeli'nden (Yetimhane 1964 yılında kapatıldığında) getirilmiştir. Hekim olan Ayios Pandeleimon, elindeki kutudan şifa dağıtırken gösterilmektedir. (Burgazadası'ndaki Ayios İoannes Kilisesi'nde bulunan 1859 tarihli Ayios Pandeleimon ikonası, Aziz'e ithaf edilen tasvirler içinde görkemiyle öne çıkar. Sağ elinde başak, sol elinde şifa dağıttığı kutuyu tutan gümüş gömlekli Ayios Pandeleimon'un sağ omuzunun üzerinde eli taçlı bir melek, sol omuzundaysa "khrysma"yı gerçekleştirerek Aziz'i kutsayan Hazret-i İsa görülür. İkonanın işlemeleri, gümüş işçiliği bağlamında eşsiz olarak değerlendirilir).

İkona duvarıyla yan "nef"lerde, Hazret-i İsa'yı üç havariyle (Petros, Yakovos, İoannes) gösteren ve Hristos Manastırı'na adını veren "Metamorphosis/Transfiguration" (Dönüşüm) tasviri, Meryem Ana, Hazret-i İsa ve Havari İoannes (1706), Meryem'in annesi Anna ve babası Joachim, Cebrail ve (elinde zambak tutan) Meryem, Meryem Ana'nın Sonsuz Uykusu (çevresinde oniki havariyle), "Zoodochos Pege" (Yaşam Çeşmesi Meryem Ana, 1857), Ayios İoannes Prodromos (Vaftizci Yahya), Ayios Phanarios, Ayia Paraskevi ve Ayia Matrona (1820) ikonaları yer alır. Hazret-i İsa'nın adını taşıyan bu manastır kilisesinde, İsa'yı değişik evre ve durumlarda tasvir eden ikonalar (göğe yükselirken, kucağında kuzuyla, mucize gerçekleştirirken, başında dikenli taçla) da sergilenmektedir. Hazret-i İsa'yı sağ eliyle "khrysma"yı gerçekleştirirken ve sol elinde değerli taşlarla bezenmiş bir İncil tutarken gösteren ikona, altın yaldız taban üzerine resmedilmiştir. İsa'nın hâlesi ve İncil, gümüş gömleklidir; hâle, çiçek ve bitki motifleriyle süslenmiştir.

Ahşap çatısı kiremit kaplı olan iki katlı manastır binasının iç bahçesinde çan kulesi ve üç sarnıç görülür; dış bahçede, ayrıca bir sarnıç bulunmaktadır. Büyükada'nın toprak yolları, 1950'lerde Hristos Manastırı'nın çevresindeki ocaklardan çıkarılan taşlarla döşenerek Arnavut kaldırımına çevrilmiştir.

Hristos Manastırı'nın (Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından atanmış) sorumlusu Dr. Zare Karakaş'ın ölümünden (1996) sonra, eşi Despina Karakaş bu görevi fahrî olarak üstlenmiştir. Despina Karakaş, aynı zamanda Özel Langa Rum İlkokulu'nda öğretmendir. 17 Ağustos 1999 depreminde hasar gören manastır ve kilise, 2001 yılında onarılmıştır. Despina Karakaş, kilisenin içindeki asırlık saatin (İngiliz yapımı, Romen rakamlı, topuz sarkaçlı ve masif dolaplı) depremde düşerek parçalandığını söyler.

Manastırın yortusu, Hazret-i İsa'nın peygamber olduğu ve bu değişimin yüzüne yansıdığı an ("Metamorphosis") olarak kabul edilen 6 Ağustos günüdür. 6 Ağustos, aynı zamanda bağbozumu zamanıdır; o gün rahipler ziyaretçilere kutsanmış üzüm sunarlar ve Ortodokslar mevsimin üzümünü ilk kez o gün tadarlar...

AYİOS KONSTANTİNOS AYAZMASI

Dil Burnu

Dil Burnu'nun kuzey yüzünde, Piknik Alanı'ndan taş ve mermer basamaklarla inilen sahilde, Büyükada Dalyanı'nın karşısında bulunan Ayios Konstantinos Ayazması, İmparator ve Aziz 1. Constantinus'a (324-337) adanmıştır. Dört duvarla çevrili ve düz bir damla örtülü bir kayanın altında, üçgen bir hazne içinde toplanan suyun şifalı olduğuna inanılır. Sağ duvarda, adak mumları için oyulmuş bir "niş" görülür; girişin karşısındaki duvarda bulunan kabartma haç, zamanla silinmiştir. Ayazmanın içinde (girişin karşı duvarında), Ayios Konstantinos'la annesi Ayia Helena'nın 1881 tarihli kabartma tasvirleri görülmekteydi. Mermere oyulmuş bu figürler, iki kabartma haçın arasında yer almaktaydı. Zamana 120 yıl direnen bu ikona, 21. yüzyılın başlarında (Dr. Akylas Millas'ın yorumuna göre) "insan eliyle" yok edilmiştir.

İ.Ö. 667 yılında Megaralı Byzas tarafından kurulan Byzantion, İ.S. 196'da (Septimus Severus dönemi) Roma İmparatorluğu'na dahil edilir. 1. Constantinus, 326 yılında imparatorluğun başkentini buraya taşır ve 330'da Byzantion'un adını Nova Roma Constantinopolitana ya da kısaca Constantinopolis olarak değiştirir. 1. Constantinus, 313 yılında Hristiyanlığı "religio licita" (ibâdeti serbest olan din) olarak kabul etmiştir. Aynı dönemde çok tanrılı antik çağ diniyle eşit haklara kavuşan Hristiyanlık, 392'de

(1. Theodosius iktidarı) imparatorluğun resmî dini olarak kabul edilir; antik çağ tanrılarının yerini tek ve gerçek Tanrı alır. O tarihten sonraki dinî ve resmî söylem, Bizans İmparatoru'nun "Deo Coronatus" (Tanrı tarafından taçlandırılmış/kutsanmış) olduğudur. 395 yılında Constantinopolis (Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasıyla) Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olur.

İnanışa göre, 1. Constantinus'un annesi Ayia Helena, Kudüs'e yaptığı hac ziyareti sırasında (326) Hazret-i İsa'nın gerildiği çarmıhın bir parçasını ve elleriyle ayaklarını delen çivilerin bir bölümünü bularak İstanbul'a getirmiştir. Hazret-i İsa'nın Çile Yolu'nun ("Via Dolorosa"), çarmıha gerildiği yerin ("Golgotha") ve lâhitinin ("Holy Sepulcher") Ayia Helena tarafından aynı yıl bulunduğu söylenir. Önceleri yerinde Ayios Konstantinos Kilisesi (4. yüzyıl) bulunan Kutsal Lâhit ("Holy Sepulcher") Kilisesi, Hristiyan dünyasının hac yeridir. Külliyenin bir bölümü Ayia Helena Şapeli'ne ayrılmıştır. Ayia Helena Yortusu, 18 Ağustos günü kutlanır.

Ortodoks Kilisesi, efsaneye göre Ayios Nikolaos'u rüyasında gördükten sonra Hristiyan olan Ayios Konstantinos'u "havarilerle eşit" anlamına gelen "isapostolos" mertebesiyle onurlandırır; Ramsgate Benediktin Rahipleri'nin derlediği "Onbin Aziz" başlıklı çalışmaya göre, Ayios Konstantinos Doğu'da "13. Havari" olarak görülür. Ayios Konstantinos Ayazması'nın panayırı (Aziz'in yortusu olan) 21 Mayıs günüdür; hücrenin demir kapısındaki asma kilit, yalnızca o gün açılır...

BÜYÜKADA DEFİNESİ, YASSIADA HAZİNESİ, BURGAZADASI "ALTIN"LARI

Bizans çağlarından Osmanlı dönemine ve Cumhuriyet'e uzanan süreç içindeki yapılanmasıyla bir açıkhava müzesine dönüşen Büyükada, bir anıtlar panoramasıdır. Yeraltında saklı hazine bu panoramaya bir gizem boyutu katmıştır. 1930 yılında, Ayios Nikolaos Manastırı'nın çevresindeki bahçelerden birinin kazılışı sırasında (Ömer Ataoğlu'na göre, "iki taş arasında") antik sikkelerle dolu bir küp bulunmuştur. İ.Ö. 4., 5. ve 6. yüzyıllara ait 207 sikkenin bir bölümü (27 altın), Makedonyalı Alexandros'un (Büyük İskender) babası 2. Philippos dönemi basımıdır. Diğer sikkeler, Kyzikos (Belkıs Harabeleri, Kapıdağ Yarımadası, Bandırma-Erdek arası/160 altın), Lampsakos (Lapseki/4 altın) ve Pantikapaion (Kırım/16 altın) eseridir. Berlin Devlet Para Bürosu Müdürü Dr. Kurt Regling tarafından 1931 yılında kitaplaştırılan "Büyükada Definesi", İstanbul Arkeoloji Müzeleri Nümismatik Kabinesi'nde muhafaza edilmektedir.

Büyükada Definesi sikkelerinin üzerindeki figürlere, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Eski Çağ Tarihi dersi veren Prof. Dr. Emin Bosch'un "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Sikkeler Rehberi" (1951) başlıklı çalışmasında geniş yer verilir. Figürler, neredeyse tümüyle mitolojik varlıklardan oluşur: Zeus (Tanrıların ve Tanrıçaların

Kralı), Poseidon (Denizler, Akarsular ve Deprem Tanrısı), Athena (Bilgelik Tanrıçası), Dionysos (Şarap ve Eğlence Tanrısı), Helios (Güneş Tanrısı), Apollo (Müzik ve Şiir Tanrısı), Demeter (Bereket Tanrıçası), Artemis (Balıkçılar ve Avcılar Tanrıçası), Cybele (Toprak Ana), Hermes (Tanrıların Habercisi), Heracles ve Perseus (Zeus'un oğulları yarı-tanrılar), Actaeon (Artemis tarafından geyiğe çevrilen avcı), Medusa (Poseidon'un sevgilisi olan Gorgon), Pegasos (ölümsüz kanatlı at), Satyr (at ya da keçi bacaklı ve boynuzlu orman yaratığı), Griffon (kuş başlı, aslan bedenli, sivri kanatlı yaratık)... Sikkelerde ayrıca deniz atı ("hippocampos"), ton balığı ("thunnus", orkinos), aslan, pars, yılan, boğa, at, geyik, koç, kartal şekilleriyle gül, defne çelengi, sarmaşık ve başak motifleri görülür. Sikkelerin büyük bölümünde (merkez figürle birlikte) ton balığının bulunması dikkat çekicidir.

Dr. Hayati Ferdi Kocal, "Büyükada Hatıralarım" başlıklı anılarında, Büyükada Definesi'nden ayrıntılı olarak söz eder: "Aya Nikola Gazinosu'nu çalıştıran Abdurrahman ve kardeşi, şimdi Orman Kampı'nın olduğu yere gidip funda toprağı alırlar. Aynı zamanda akşam yakıp ısınırız diye biraz odun toplamak istemişler. Kardeşlerden biri, bir kocayemiş ağacının kökünü sökünce, bir testi sapı görür, biraz daha kazınca içi eski sikkelerle dolu bir küp bulur. Bizans devrine ait olan bu sikkeler kalın ve bakla şeklindeymiş. Hatta küpün en üstünde bir yüzük varmış. Önce şaşıran, sonra sevinen bu iki kardeş vaziyeti o zaman emniyette komiser olan Rıza Bey'e bildirirler, Rıza Bey de vaziyeti üst makamlara rapor eder. İnceleme sonucunda definenin Bizans zamanından kaldığı anlaşılır. Hemen bölgeye çadırlar kurup, günlerce kazılar yapılır, toprak elenir, ancak başka herhangi bir şey bulunamaz."

Dr. Kocal'ın hazineyi topluca "Bizans altınları" olarak tanımlaması, bir zamanlar İstanbul'da günışığına çıkarılan (özellikle altın ağırlıklı) defineleri genelde Bizans dönemine bağlama eğiliminden ya da keşif aşamasında ayrıntılı bilgi yokluğundan kaynaklanıyor olabilir.

1951 yılında Ayios Yeoryios Manastırı'nın arazisinde bulunduğu öne sürülen başka bir definenin izi ya da kaydı yoktur. Orhan Erdenen, definenin manastırın kuzeyindeki gizli kazıda ortaya çıktığını ve kazıyı gerçekleştiren "bir Alman" tarafından "yok" edildiğini söyler...

Yassıada Hazinesi, define, mücevherli lâhit ve antik sütun başlıklarından oluşur.

Yassıada Definesi, Büyükada Definesi'nden 22 yıl sonra bulunmuştur (10 Ocak 1952). İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı'na (6. cilt, 1953) göre, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Yassıada'da gerçekleştirdiği inşaat kazıları sırasında, içinde 196 adet altın Bizans sikkesi bulunan bir çömlek günışığına çıkmıştır. 12 Ocak 1952 tarihli Cumhuriyet gazetesinin (İstanbul Müzeleri Genel Müdürü Aziz Ogan'ın görüşlerine yer veren) Kâzım Kip imzalı haberi, aynı çömlekte 52 adet Roma basımı bakır sikkenin de bulunduğuna işaret eder. Kâzım Kip'e göre, Aziz Ogan'ın makam odasında tartılan altınların toplam ağırlığı 859 gramdır...

Patrik (Aziz) İgnatius tarafından 9. yüzyılda Yassıada'da yaptırılan Kırk Azizler Kilisesi'nin kayalara oyulmuş tonozlu dört büyük mahzeni, 10. yüzyılda yeraltı zindanı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hücrelere bölünen ve yalnızca üstteki deliklerden hava ve ışık alan zindanlara, Bizans'ın soylu sürgünleriyle kürek mahkûmları atılıyor ve "unutuluyor"du. 12. yüzyılda restore edilen Kırk Azizler Kilisesi, 1204 tarihli Lâtin kuşatması, (4. Haçlı Seferi) ve 14. yüz-

yıldaki Rus korsan saldırısı sonucu büyük oranda hasar görmüştür. Bizans tarafından harabiyete terk edilen yapıya ve zindanlara Osmanlı da dokunmamıştır.

Yassıada'yı Osmanlı'dan (Abdülmecid'in iradesiyle) satın alan İngiliz Sefiri Sir Henry Lytton Bulwer, 1858 yılında sahildeki bir Bizans manastırının (büyük olasılıkla Aziz İgnatius Manastırı) kalıntılarının üzerinde yüksek burçlu bir şato, yamaçlı bir yükseltide de bir malikâne yaptırmıştır. Ortaçağ'ın mimarî çizgilerini taşıyan ve duvarlarını freskler süsleyen şatonun temel çukurunda mücevher dolu bir lâhit bulunduğu söylentisi (yaygın olmakla birlikte) kanıtlanmamıştır. Bulwer Şatosu, inşaatından kısa süre sonra Sir Henry tarafından Mısır Hıdivi İsmail Paşa'ya satılmışsa da (zaman içinde) yazgısına terk edilmiştir.

Prof. Dr. Semavi Eyice, İngiliz Sefiri tarafından adanın ortalarında inşa ettirilen malikânenin dış avlusunun altında (tonozunda delikler bulunan) hücrelerin sıralandığını söyler. Bu hücrelerin, Aziz İgnatius Manastırı'nın merkez binası Kırk Azizler Kilisesi'nin mahzen/zindanları olduğu düşünülür. Samuel Cox'un tanıklığına göre, avlusunda bir değirmen taşı görülen malikânenin çevresinde oymalı mermer sütun kaideleriyle işlemeli başlık parçaları bulunuyordu. Vitraylı pencerelerle kemerli kapılar, kahverengi ve beyaz Sakız Adası taşından yapılmıştı; oda döşemeleri damarlı, merdivenler düz beyaz mermerdi. Cox, malikânenin ön cephesinde "Ayios Yeoryios ve Ejderha" kabartmasının yer aldığını, kabartmanın altında H.L.B. (Henry Lytton Bulwer) harflerinin okunabildiğini sözlerine ekler.

Bulwer Şatosu, Bulwer Malikânesi ve Bizans zindanları (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Yassıada'ya tesis yapmaya başladığı 1950 yılına kadar) define avcılarının sürekli gizli kazı yeriydi...

Burgazadası'ndaki Kalpazankaya, defineye değil ama sahte altınlara ev sahipliği yapmıştır: Antik çağda ya da Bizans döneminde, kalpazanlar bu dev kayanın doruğundaki derin kraterin içinde bakır eriterek "kalp altın para" basmışlar, Kalpazankaya adı (söylentiye göre) böylece doğmuştur. Ailesi yarım yüzyıldır Burgazadalı olan Bahri İnceçam, Kalpazankaya Altınları'nın yaygın bir masal olduğunu söyler. Kalpazanların, sahte altınları demir bir sandığa doldurarak kayanın oturduğu deniz yatağına gömdükleri rivayeti de dayanaktan yoksundur. Seksen yaşını aşkın İstanbul efendisi ve Burgazadalı Harry Ojalvo, 1950'lerin sisli günlerinde aynı kraterin içinde odun ateşi yakıldığını, Kalpazankaya Gazinosu'nun sahibi Dimitri'nin de kıyıda bulunan büyük çanı çalarak tekneleri uyardığını anlatır...

KAYNAKÇA

Akbay, Halûk ve Aslan, Özay. "Büyükada Anadolu Kulübü", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Akkaya, Tayfun. "Ortodoks İkonaları: Genel Bir Bakış", Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.

Akpınar, Semiha. "Adalar'ın Arkeolojisi", Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi (Seminer/Panel), Atatürk Kültür Merkezi, Burgazada Lioness Kulübü Derneği yayını, İstanbul, 3 Mayıs 1984.

Akpınar, Semiha. "Adalar'ın Tarihi", Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi (Seminer/Panel), Atatürk Kültür Merkezi, Burgazada Lioness Kulübü Derneği yayını, İstanbul, 3 Mayıs 1984.

Alparslan, Ali. "Şeyh Galib", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

Arseven, Celâl Esad. "Sanat Ansiklopedisi", Maarif Matbaası, İstanbul, 1943.

Ataoğlu, Ömer. "Kıymetli Defineler", Tarih Hazinesi Dergisi, sayı 4, İstanbul, 1 Ocak 1951.

Bâkır, Mehmet. "Büyükada Hamidiye Camii", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Behar, Rıfat. "Bir Zamanlar Prinkipo Palas", Focus Dergisi, İstanbul, Aralık 1996.

Belge, Murat. "İstanbul Gezi Rehberi", Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Belin, M. A. "Histoire da la Latinité de Constantinople", Alphonse Picard et Fils, Paris, 1894.

Blake, Robin. "Saints", Harper Collins, Glasgow, 2001.

Bosch, Emin. "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Sikkeler Rehberi 1.Bölüm: Yunan, Romen, Bizantin ve Avrupa Sikkeleri", Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1951.

Cebesoy, Ali Fuat. "Sınıf Arkadaşım Atatürk", İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1981.

Ceylan, Oğuz. "Büyükada Rum Yetimhanesi", İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Cox, Samuel S. "The Isles of the Princes or the Pleasures of Prinkipo", G.P.Putnam's Sons, New York ve Londra, 1887

Deleon, Jak. "Anıtsal İstanbul (Gezgin Rehberi)", Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002

Deleon, Jak. "Bir Tutam İstanbul", Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

Deleon, Jak. "İstanbul'un Gözbebeği: Büyükada", Gate Dergisi, İstanbul, Haziran 2000.

Deleon, Jak. "Atatürk ve 101 Dans", Türk Devlet Balesi (50. Yıl), Siemens Leasing Yayınları, İstanbul, 1998.

Dolunay, Necati. "İstanbul Arkeoloji Müzeleri", Ak Yayınları, İstanbul, 1973.

Duchet-Suchaux, Gaston ve Pastoureau, Michel. "La Bible et Les Saints", Flammarion, Paris, 2002.

Egemen, Affan. "İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri: Resimleri ve Kitabeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil", Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1993.

Ekicigil, Recep (Yay. Kur. Bşk.). "Büyükada", İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, Tercüman Gazetesi Kültür Yayınları, İstanbul, 1982-1985.

Englebert, Omer. "La Fleur des Saints", Albin Michel Yayınları, Paris, 2001.

Erdenen, Orhan. "İstanbul Adaları", Belediye Matbaası, İstanbul, 1962.

Ertuğ, Necdet. "İstanbul Deniz Ulaşımı ve Kayıkçılar", T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Evliya Çelebi. "Evliya Çelebi Seyahatnamesi" (sadeleştiren: Necati Aktaş ve Tevfik Temelkuran), Üçdal Neşriyat, İstanbul (tarih yok).

Freely, John. "Stamboul Sketches", Redhouse Press, İstanbul, 1974.

Galante, Avram. "Histoire des Juifs d'İstanbul Depuis la Prise de Cette Ville en 1453 par Fatih Mehmet 2, Jusqu'a nos Jours", 2. cilt, Hüsn-ü Tabiat Matbaası, İstanbul, 1942.

Genim, Sinan. "Anadolu Kulübü", İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Ghinis, Nikos ve Stratos, Constantinos. "Churches in Constantinople-İstanbul", Kastaniotis Yayınları, Atina, 1999.

Gologlu, Mahmut. "Atatürk ve Anadolu Kulübü", Anadolu Kulübü yayını, İstanbul, 1981.

Göktaş, Uğur. "Pazar Kayıkları", İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Göktürk, Hakkı. "Ayia Paraskevi Ayazması (Büyükada)", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayii Apostoloi Rum Ortodoks Kilisesi (Büyükada)", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Dimitrios Rum Ortodoks Kilisesi (Büyükada)", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Haralambos Rum Ortodoks Kilisesi (Büyükada)", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Konstantinos Ayazması (Büyükada)", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Nikolaos Rum Ortodoks Kilisesi (Büyükada)", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Nikolaos Rum Ortodoks Manastırı (Büyükada)", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Yeoryios Ayazması (Büyükada)", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Yeoryios Rum Ortodoks Kilisesi (Büyükada)", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Büyükada Rum Yetimhanesi", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Gölpınarlı, Abdülbâki. "Şeyh Galib: Seçmeler ve Hüsn-ü Aşk", İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul, 1976.

Grosvenor, Edwin. "Constantinople", Sampson Low, Marston and Co. Ltd., Londra, 1895.

Gülersoy, Çelik. "Büyükada", Skylife Dergisi, İstanbul, Haziran 1999.

Gülersoy, Çelik. "Büyükada Yetimhanesi", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2001.

Gülersoy, Çelik. "Çankaya 57", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2001.

Gülersoy, Çelik. "Kayıklar", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul (tarih yok).

Güleryüz, Ahmet ve Yüce, Hande. "Şirket-i Hayriye'nin Boğaziçi Vapurları/The Bosphorus Steamers of the Şirket-i Hayriye", Denizler Kitabevi, İstanbul, 2000.

Güleryüz, Naim. "İstanbul Sinagogları" (yayınevi adı yok), İstanbul, 1992.

Hızlan, Doğan. "Adalar Üzerine", Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi (Seminer/Panel), Atatürk Kültür Merkezi, Burgazada Lioness Kulübü Derneği yayını, İstanbul, 3 Mayıs 1984.

İleri, Selim. "Yıldızlar Altında İstanbul", Doğan Kitap, İstanbul, 2003.

Kangür, Özer. "Büyükada Rehberi/Guide" (çev.Özlem Oktay), Büyükada Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul, 2001.

Klug, Ronald. "John the Baptist", Concordia Yayınevi, Missouri, 1984.

Kocal, Dr. Hayati Ferdi. "Büyükada Hatıralarım", Büyükada Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul, 2001.

Koçu, Reşat Ekrem. "Adalar", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Koçu, Reşat Ekrem. "Bisiklet", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Koçu, Reşat Ekrem. "Büyükada", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Koçu, Reşat Ekrem. "Büyükada Kadınlar Manastırı, Kamares (Mağara) Harabeleri", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Koçu, Reşat Ekrem. "Eşek", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Koçu, Reşat Ekrem. "Fayton", İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları, İstanbul, 1958-1971.

Konyalı, İbrahim Hakkı. "Mübarek Emanetlerden: Hazret-i Yahya'nın Başı", Tarih Hazinesi Dergisi, sayı 3, İstanbul, 15 Aralık 1950.

Kömürciyan, Eremya Çelebi. "17 Asırda İstanbul" (çev.Hrand Andreasyan), Eren Yayınları, İstanbul, 1988.

Lilie, Ralph-Johannes. "Byzantium and the Crusader States: 1096 1204", Clarendon Press, Oxford, 1993.

Mamboury, Ernest. "Les Îles des Princes", Maarif Matbaası, İstanbul, 1943.

Mamboury, Ernest. "The Tourists' İstanbul", Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul, 1953.

Mastoropoulos, George. "Patriarchal Monasteries of the Princes Islands", Olympic Havayolları Reklâmcılık ve Halkla İlişkiler Bölümü yayını, Atina, 1992.

McCabe, Joseph. "The Empresses of Constantinople", The Gorham Press, Boston (tarih yok).

Merlaud, André. "Nicolas: La Belle Légende", Fleurus Yayınları, Paris, 2001.

Millas, Akylas. "The Princes Islands: A Retrospective Journey", Militos Yayınları, Atina, 2001.

Mirmiroğlu, Vladimir. "Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları", İstanbul Belediye Matbaası, İstanbul, 1946.

Musahipzâde Celâl. "Eski İstanbul Yaşayışı", Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.

Necatigil, Behçet. "Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü", Varlık Yayınları, İstanbul, 1985.

Okçuoğlu, Tarkan. "Hamidiye Camii", İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Öz, Tahsin. "İstanbul Camileri", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987

Pargoire, J. "Les Monastères de Saint İgnace et les Cinq Plus Petits Îlots de l'Archipel des Princes", Devlet Matbaası, Sofya, 1901.

Ramsgate Benediktin Rahipleri. "Dix Milles Saints: Dictionnaire Hagiographique", Brepols, Belçika, 1991.

Rasim, Ahmet. "Prinses Adaları (Kızıl Adalar) Tenbihatı Umumiye", "Hatıralarda ve Hikâyelerde Adalar" (der. Özer Kangür), Büyükada Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul, 1996.

Salman, Yıldız. "Büyükada İskelesi", İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Schlumberger, Gustave. "Les Iles des Princes", A. De Boccard, Paris, 1925.

Schlumberger, Gustave. "Prens Adaları" (çev. ve yay. haz. Halûk Çağlayaner), İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

Selimoğlu, Zeyyat. "Adalar ve Türk Edebiyatı", Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi (Seminer/Panel), Atatürk Kültür Merkezi, Burgazada Lioness Kulübü Derneği yayını, İstanbul, 3 Mayıs 1984.

Sertoğlu, Midhat. "Gözleri Oyulan Kralların Çilehanesi: Büyükada", Yıllarboyu Tarih Dergisi, Hürgün Yayınları, İstanbul, Nisan 1979.

Sertoğlu, Midhat. "Hz. Yahya'nın Kesik Başı Topkapı Sarayı'nda", Yıllarboyu Tarih Dergisi, Hürgün Yayınları, İstanbul, Aralık 1981.

Sertoğlu, Midhat. "Resimli Büyük İstanbul Ansiklopedisi", Yeni İstanbul Gazetesi yayını, İstanbul (tarih yok).

Sigaut, Marie-Hélène, "Un prénom/Un Saint: Nicolas", Fleurus Yayınları, Paris, 2000.

Stewart, Richard. "The Princes' Islands: A Visitor's Guide", Zafer Ofset, İstanbul, 1975.

Şehsuvaroğlu, Halûk. "Asırlar Boyunca İstanbul", Cumhuriyet Gazetesi yayını, İstanbul, 1953.

Taner, Haldun. "Tarihte Adalar", Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi (Seminer/Panel), Atatürk Kültür Merkezi, Burgazada Lioness Kulübü Derneği yayını, İstanbul, 3 Mayıs 1984.

Tanman, M. Baha. "Con Paşa Köşkü", İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Tanrıverdi, Ahmet. "Zaman Satan Dükkân: Büyükada'dan İnsan Manzaraları", Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Tcholakian, Başpiskopos Hovhannes J. "L'Eglise Arménienne Catholique en Turquie", Ohan Matbaacılık, İstanbul, 1998.

Tuğlacı, Pars. "İstanbul Ermeni Kiliseleri", Pars Yayın, İstanbul, 1991.

Tuğlacı, Pars. "Tarih Boyunca İstanbul Adaları (1-2)", Say Yayınları, İstanbul, 1995.

Tutel, Eser. "Gemiler... Süvariler... İskeleler...", İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

Tutel, Eser. "Seyr-i Sefain: Öncesi ve Sonrası", İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Tutel, Eser. "Şirket-i Hayriye", İletişim Yayınları, İstanbul, 1997

Waters, Clara Erskine Clement. "Angels in Art", David Nutt, Londra, 1899.

Yaman, Şükrü. "Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi", Türkiye Denizcilik İşletmeleri Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.

(Yazar adı yok). "Büyükada", İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

(Yazar adı yok). "Büyükada", Türk Ansiklopedisi, Maarif Basımevi, Ankara, 1958.

(Yazar adı yok). "Les Guides Bleus: De Paris à Constantinople", Librairie Hachette, Paris, 1920.

JAK DELEON KİTAPLARI

Jak Deleon 1951 yılında İstanbul'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Temel Bilimler Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1975). Doktora çalışmalarını, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz ve Amerikan Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı (1979). İngiliz ve Amerikan Edebiyatı Anabilim Dalında Yardımcı Doçent (1982), Tiyatro Anabilim Dalı'nda Doçent (1990) ve Profesör (1997) oldu.

Boğaziçi Üniversitesi'nde "İleri İngilizce" ve "Bale Tarihi", İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde "Görsel İstanbul Araştırmaları" başlıklı dersleri veren Prof. Dr. Jak Deleon, sahne sanatları tarihi (tiyatro ve bale), İstanbul tarihi ve yeme-içme kültürü üzerine otuzdan çok kitaba (Türkçe ve İngilizce) imza atmıştır...

Sahne Sanatları:

"Çağdaş Tiyatroda Harold Pinter Geleneği" (Puhu Yayınları, 1985).
"Düşten Düşünceye: Tiyatro/Opera/Bale Yazıları" (İmge Yayınları, 1985).
"Bale Tarihi" (İmge Yayınları, 1986).
"Söyleşi (Bale/Dans)" (Puhu Yayınları, 1986).
"Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Balesi" (Dönemli Yayıncılık, 1988).
"Cumhuriyet Dönemi Türk Balesi" (İletişim Yayınları, 1992).
"Ballet in Turkey" (Çelik Gülersoy Vakfı, 1993).
"Kısa Bale ve Modern Dans Tarihi" (Altın Kitaplar, 1993).
"Harold Pinter Tiyatrosu" (Yayınevi Yayınları, 1993).

"The Harold Pinter Tradition in Contemporary Drama" (B.Ü. Yayınları, 1994).
"200 Bale ve Dans" (Yapı Kredi Yayınları, 1997).
"Türk Devlet Balesi (50. Yıl)" (Siemens Leasing Yayınları, 1998).
"100 Turkish Ballets" (Siemens Leasing Yayınları, 1998).

İstanbul:

"A Taste of Old İstanbul" (Çelik Gülersoy Vakfı, 1989).
"Bars of İstanbul" (Labris Yayınları, 1990).
"Pera Palas Oteli Tarihi" (Pera Palas yayını, 1991).
"The History of the Pera Palas Hotel" (Pera Palas yayını, 1991).
"Ancient Districts on the Golden Horn" (Gözlem Yayınları, 1992).
"Pera Hatıratı" (Gözlem Yayınları, 1993).
"İstanbul ve Bodrum Barları" (Remzi Kitabevi, 1995).
"The White Russians in İstanbul" (Remzi Kitabevi, 1995).
"The Pera Palas: A Historical Hotel Overlooking the Golden Horn" (Gözlem Yayınları, 1998).
"Keyifli Konaklamalar" (Remzi Kitabevi, 1999).
"Bir Tutam İstanbul" (Remzi Kitabevi, 2000).
"Balat ve Çevresi" (Remzi Kitabevi, 2000).
"The Bosphorus: A Historical Guide" (Intermedia Yayınları, 2002).
"Eski İstanbul'un (Yaşayan) Tadı" (Remzi Kitabevi, 2002).
"Bir Beyoğlu Gezisi" (Remzi Kitabevi, 2002).
"Anıtsal İstanbul" (Remzi Kitabevi, 2002).
"100 İstanbul" (Remzi Kitabevi, 2003).
"Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar" (Remzi Kitabevi, 2003).
"Boğaziçi Gezi Rehberi" (Remzi Kitabevi, 2003).
"Büyükada (Anıtlar Rehberi/A Guide to the Monuments)" (Remzi Kitabevi, 2003).

Yeme-İçme Kültürü:

"Dünyadan ve İstanbul Barlarından Kokteyller" (Yayınevi Yayınları, 1992).
"Cocktails and Recipes from İstanbul" (Gözlem Yayınları, 1993).
"200 Türk Kokteyli" (Remzi Kitabevi, 2002).
"100 Alkolsüz Kokteyl" (Remzi Kitabevi, 2003).
"300 Kokteyl" (Remzi Kitabevi, 2003).

(Tüm kitaplar İstanbul'da yayımlanmıştır.
Liste, kitapların son basım tarihlerine göre düzenlenmiştir.)

ESKİ KARTPOSTALLARDA BÜYÜKADA

19. Yüzyıl Sonu – 20. Yüzyıl Ortası

BÜYÜKADA IN OLD POSTCARDS

End of the 19th Century – Middle of the 20th Century

1. İstanbul Adaları'na ilk "toplu taşıma": Pazar kayığı.
The first form of public transport to the İstanbul Islands: the market caique.

2. Büyükada önlerinde deniz uçağı: Adalar'a alışılmadık bir yolculuk şekli.
A seaplane off Büyükada: an unusual way to travel to the İstanbul Islands.

3. Deniz Yüzbaşı Ali Bey'in Heybeliada'da demirli yelkenlisi. Arkada Büyükada.

Naval Captain Ali Bey's sailing boat anchored at Heybeliada. Büyükada can be seen in the background.

4. Adalar vapuru "Neveser".

The "Neveser" island ferry.

5. Adalar postası "Kınalıada" vapuru, Marmara'da "ful istim" (1940'lar).
The "Kınalıada" island ferry steaming across the Marmara Sea in the 1940s.

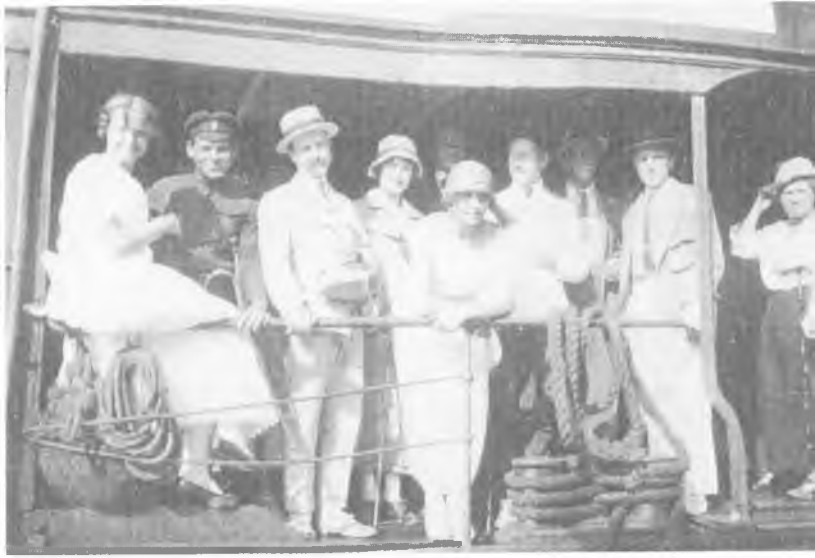
6. Adalar postası "Heybeliada" vapuru, Marmara'da "ful istim" (1960'lar).
The "Heybeliada" island ferry steaming across the Marmara Sea in the 1960s.

7. "İstimbot"un Büyükada'ya varışı (1920'ler).
The steamboat arriving at Büyükada in the 1920s.

8. Adalar postası, Büyükada İskelesi'nde (11 Temmuz 1930).
An island ferry at Büyükada Pier (July 11, 1930).

9. Beyaz Ruslar, Büyükada vapurunda (1925).
White Russians on the Büyükada ferry in 1925.

10. Büyükada'nın eski iskelesi.
The old pier at Büyükada.

11. Eski iskele ve ilk oteller (26 Nisan 1923).
The old pier and the first hotels (April 26, 1923).

12. Kuşbakışı yeni Büyükada İskelesi (1920'ler).
Bird's eye view of the new Büyükada Pier in the 1920s.

13. Büyükada İskelesi'ne yanaşan vapurlar (1950'ler).
Ferries nearing Büyükada Pier in the 1950s.

14. Büyükada iskele binası ve Şehir Hatları vapuru (1960'lar).
The terminal building on Büyükada Pier and one of the Maritime Lines ferries in the 1960s.

15. Büyükada İskelesi'nde nezih kalabalık (20. yüzyılın ilk çeyreği).
An elegantly dressed crowd on Büyükada Pier in the first quarter of the 20th century.

16. Select Lokantası: Adıyla uyumlu bir mekân.
Select Restaurant: an appropriately named chic venue.

17. İskele binasının karadan görünüşü.
Landward view of the pier terminal building.

18. İskele binası, vapurlar ve yeni yapılanma (1970'ler).
The terminal building, ferries berthed at the pier, and a new construction site in the 1970s.

19. Calypso Oteli'nin denizden görünüşü.
Calypso Hotel viewed from the sea.

20. Calypso Oteli'nin iskeleden görünüşü.
Calypso Hotel viewed from the pier.

21. Rıhtım "kafe"leri ve Sümer Palas Oteli.
Waterfront cafés and Sümer Palas Hotel.

22. Ünlü kulesiyle Calypso-Giacomo Oteli (1910).
Calypso-Giacomo Hotel with its famous tower in 1910.

23. Calypso-Giacomo Oteli'nin Büyükada İskelesi'ne bakan terası.
Terrace of the Calypso-Giacomo Hotel overlooking Büyükada Pier.

24. Giacomo Oteli'nin girişi ve binası.
Giacomo Hotel and its main entrance.

25. Hotel des Etrangers (Yabancılar Oteli).
Hotel des Etrangers (Foreigners' Hotel).

26. Yabancılar Oteli'ne motorla gelen konuklar.
Visitors arriving at Hotel des Etrangers by motorboat.

27. Saat Kulesi: Büyükada'nın simgesi.
The Clock Tower: symbol of Büyükada.

28. Saat Kulesi'nin yakınlarında, Nizam Mevkii'nin ilk evleri.
The first houses in the district of Nizam, near the Clock Tower.

29. Prinkipo Yat Kulübü (1920'ler).
Prinkipo Yacht Club in the 1920s.

30. Büyükada Anadolu Kulübü (1940'lar).
Büyükada Anadolu Club in the 1940s.

31. Büyükada Anadolu Kulübü'nün iskelesi ve Heybeliada.

Jetty of Büyükada Anadolu Club, with Heybeliada in the background.

32. Büyükada Anadolu Kulübü'nün bahçesi.
Garden of Büyükada Anadolu Club.

33. Nizam sahilinde keyifli yürüyüş.
Strolling along the shore at Nizam.

34. Nizam'ın şık köşkleri.
Elegant villas in Nizam.

35. Büyük Tur Yolu.
The Grand Tour Route.

36. Büyükada'nın en ünlü malikânelerinden biri: Con Paşa Köşkü.
One of the best-known buildings on Büyükada: Con (John) Paşa Mansion.

37. Büyükada'daki ilk eşekliler (ya da eşekçiler).
Büyükada's first donkey riders (or donkeyherds).

38. Büyükada'nın tadını çıkaran bir hanımla üç bey ve eşekçi (1920'ler).
A lady and three gentlemen having a good time on Büyükada, and a donkeyherd (1920s).

39. Bir Osmanlı çiftinin eşek keyfi.
An Ottoman couple enjoying a donkey ride.

40. Büyükada'ya mahsus "merkep keyfi" (1930'lar).
"Donkey fun" on Büyükada in the 1930s.

41. Şık beyefendiler, eşeklerle poz veriyor (1940'lar).
Elegant gentlemen posing with their donkeys in the 1940s.

42. İlk "sepet arabası".
The first "basket carriage".

43. Ailece fayton sefası.
A family outing by phaeton.

44. Beyaz Ruslar'ın fayton keyfi (1925).
White Russians enjoying a phaeton ride in 1925.

45. Faytonla ada gezisi.
Touring the island by phaeton.

46. Yörük Ali Plajı (1952). Hanımefendiler (soldan sağa) Medi Politi, Norma Çikvaşvili, Liza Yohay, Mary Levi ve Rita Yohay. Gülümsemeleri bu fotoğrafta mı kaldı?

Yörük Ali Beach in 1952. From left to right: Medi Politi, Norma Çikvaşvili, Liza Yohay, Mary Levi and Rita Yohay. Smiles captured for all time.

47. Yörük Ali Plajı'nda Büyükadalılar.

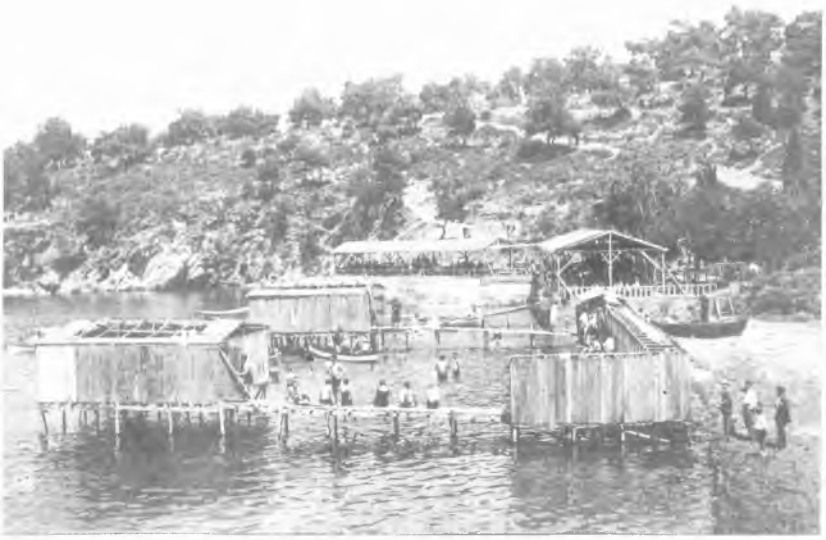
Swimmers at Yörük Ali Beach on Büyükada.

48. Yörük Ali (Yorguli) Plajı.
Yörük Ali (Yorguli) Beach.

49. Yörük Ali Plajı ve tenteli kayıklar.
Yörük Ali Beach and boats shaded by canopies.

50. Yörük Ali'de deniz banyosu.
A sea-bath at Yörük Ali Beach.

51. Yörük Ali İskelesi'nde ada vapuru (1940'lar).
An island ferry at Yörük Ali Pier in the 1940s.

52. Yörük Ali İskelesi'nde ada vapuru (1960'lar).
An island ferry at Yörük Ali Pier in the 1960s.

53. Büyükada Kadınlar Plajı.
Women's Beach of Büyükada.

54. Gözlü Köşk (Madenevler Sonu).
Gözlu Köşk (Villa with an Eye), end of Madenevler.

55. Rahibe Kayası (fotoğraf: Selim Yannier / 24 Mayıs 2003).
Nun's Rock (photograph: Selim Yannier / May 24, 2003).

56. Maden'de gezinti.
Excursion at Maden.

57. Ayios Nikolaos sahili.
The shore at Saint Nicholas.

58. Ayios Nikolaos Manastırı.
Monastery of Saint Nicholas.

59. Ayios Nikolaos Manastırı Kilisesi.
The Monastery Church of Saint Nicholas.

60. Luna Park Meydanı.
Luna Park Square.

61. Sahilden Yüce Tepe'ye bakış (14 Haziran 1955).
View of Yüce Tepe from the shore (June 14, 1955).

62. Luna Park Gazinosu'nda dinlenme vakti.
Relaxing in Luna Park Café.

63. Luna Park Meydanı'nda (Yüce Tepe eteklerinde) faytonlar.
Phaetons in Luna Park Square (on the lower slopes of Yüce Tepe).

64. Ayios Yeoryios Manastırı yolu.
Road leading to the Monastery of Saint George.

65. Ayios Yeoryios Manastırı.
Monastery of Saint George.

66. İsa Tepesi ve Büyükada Rum Yetimhanesi.
İsa Tepesi (Hill of Jesus) and the Büyükada Greek Orphanage.

67. Yetimhane'den dönen gezginler.
Visitors returning from the Orphanage.

68. Büyükada Rum Yetimhanesi.
Büyükada Greek Orphanage.

69. Hristos Manastırı'na çıkan Kadıyoran Yokuşu.
Kadıyoran Slope leading up to the Monastery of the Transfiguration of Christ.

70. Hristos Manastırı korulukları.
Woods around the Monastery of the Transfiguration of Christ.

71. İsa Tepesi'nin doruğundaki Hristos Manastırı.
The Monastery of the Transfiguration of Christ on İsa Tepesi (Hill of Jesus).

72. Hristos Manastırı ve şık giyimli konuklar.
The Monastery of the Transfiguration of Christ and elegantly dressed visitors.

73. Dil Burnu. Ayios Konstantinos Ayazması'nın yer aldığı kuzey yüz.
Dil Burnu headland seen from the north. On this side is the Sacred Spring of Saint Constantine.

74. Dil Burnu (güney yüz).
Dil Burnu headland seen from the south.

75. Kayalık yamaçlardan Dil Burnu.
View of Dil Burnu headland from the rocky cliffs.

76. Kalpazankaya: Burgazadası'nın efsanevî kayası.
Kalpazankaya: the legendary rock of Burgazadası.

77. Dolunayda Yassıada ve Sivriada.
Yassıada and Sivriada by the light of the full moon.

78. Yassıada: Bizans altınlarının yuvası.
Yassıada: home of Byzantine gold.

79. Yassıada'da Bulwer Şatosu (1920'ler).
Bulwer Castle on Yassıada in the 1920s.

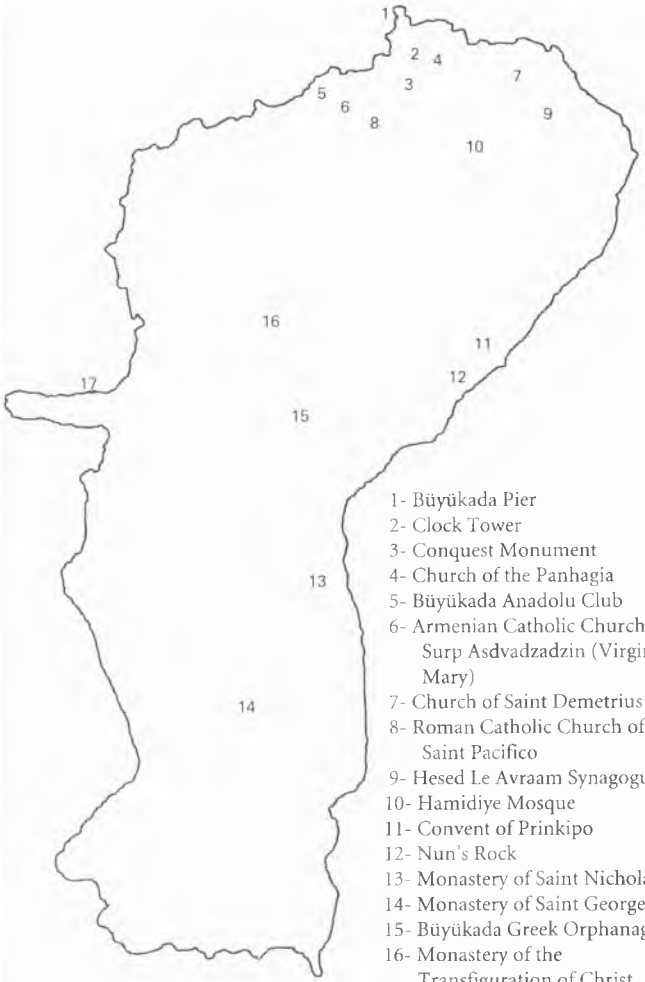

80. Bulwer Şatosu'nun dörtgen kulelerinden biri.
One of the rectangular towers of Bulwer Castle.

81. Yassıada'nın Ceneviz zindanları.

The Genoese dungeons on Yassıada.

1- Büyükada Pier
2- Clock Tower
3- Conquest Monument
4- Church of the Panhagia
5- Büyükada Anadolu Club
6- Armenian Catholic Church of Surp Asdvadzadzin (Virgin Mary)
7- Church of Saint Demetrius
8- Roman Catholic Church of Saint Pacifico
9- Hesed Le Avraam Synagogue
10- Hamidiye Mosque
11- Convent of Prinkipo
12- Nun's Rock
13- Monastery of Saint Nicholas
14- Monastery of Saint George
15- Büyükada Greek Orphanage
16- Monastery of the Transfiguration of Christ
17- Sacred Spring of Saint Constantine

JAK DELEON

Büyükada

(A Guide to the Monuments)

Remzi Kitabevi

BÜYÜKADA (A GUIDE TO THE MONUMENTS) / Jak Deleon

Copyright
© Jak Deleon and Remzi Kitabevi, 2003

All rights reserved.
No part of this book may be used or
reproduced in any manner whatsoever
without the written permission
of the writer and publisher.

Translation: Priscilla Mary Işın and Jak Deleon
Cover design: Ömer Erduran
Map of Büyükada: Sinem Erkılınç (2003)
Postcards and photographs of Büyükada: Jak Deleon Archive
Postcards of the Monastery of Saint Nicholas: Akylas Millas Collection
Photograph of Nun's Rock: Selim Yannier (2003)
Postcard of Kalpazankaya: Rıfat Behar Collection
Cover photograph: Map of Büyükada in 1815/Antoine-İgnace Melling
(Jak Deleon Archive)

ISBN 975-14-0948-9

FIRST EDITION: November, 2003

Remzi Kitabevi AŞ., Selvili Mescit Sok. 3, Cağaloğlu 34440, İstanbul
Tel (212) 513 9424-25, 513 9474-75, Faks (212) 522 9055
WEB: http://www.remzi.com.tr E-POSTA: post@remzi.com.tr

Printed by Remzi Kitabevi A.Ş.

I wish to express my heartfelt thanks to the many people who have so generously assisted me in various ways with this guide to the historical monuments of Büyükada: Panayot Özkurkudis, historian of the Phanar Greek Orthodox Patriarchate, for his scholarly contribution; Osman Barış, Mufti of the İstanbul Islands, for information about Hamidiye Mosque; Sinem Erkılınç, for drawing the map of Büyükada; Dr. Akylas Millas for identifying the locations of the Convent of Prinkipo and Nun's Rock on the map, for historical information and folklore, and for permission to publish postcards of the Monastery of Saint Nicholas from his collection; Bahadır Kersu, Sibel Saranga, photographer Selim Yannier and phaeton driver Turgay Canakıymaz who accompanied me on my search for Nun's Rock; Father Claudio Ceccherelli of the Roman Catholic churches of Santa Maria Draperis and San Pacifico; Archbishop Hovhannes Çolakyan, spiritual leader of the Turkish Armenian Catholic community; Despina Karakaş, voluntary warden of the Hristos Monastery; Demetrios Mandacoğlu and church warden Yanni Yumurta for their detailed tour of the Church of Saint Demetrius; Mihal Paşa, warden of the Panhagia Church; Timoleon Katerinoğlu, warden of the Monastery of Saint Nicholas; Naim Güleryüz, who so kindly shared documentation concerning Hesed Le Avraam Synagogue;

the monks of the Monastery of Saint George for explaining the icons and frescoes in detail (particularly Abbot Martinianos, and his successor Abbot Bartholomeos for information about the Sacred Spring)...

My gratitude also extends to Zeynep Mümtaz and Melekşah Aslan, for pointing out the mansion belonging to Imperial Jeweller Jak Bey Deleon; Harry Ojalvo and Bahri İnceçam, for supplying information about Kalpazankaya Rock on Burgazadası as I was researching the Büyükada treasure; to Rıfat Behar, for permission to publish the postcard of Kalpazankaya in his collection; Captain Turgay Erol, the founder of Denizler Bookshop, a treasure store of written and visual documentation, and Poyraz Erol, book collector; Ümit Ercan of ARN Computers; Mustafa Durgut and Ozan Durgut of Yazçek Photocopy Center; my students ("Visual İstanbul Studies"/İstanbul Bilgi University) who shared my quest into the mysteries of Büyükada; Priscilla Mary Işın, for her translation; Aventis Pharma Türkiye, for sponsoring the translation; and all the staff of Remzi Kitabevi, my publisher...

To Çelik Gülersoy,
who loved Büyükada,
to Zeyyat Selimoğlu,
islander, seaman and fellow-resident of Nişantaşı,
and to Hülya Vahide Kaya,
whose beautiful heart is blessed with
the patience of a saint.

"I Have Islands Facing The Sea..."

"The Islands are emeralds in the jeweled necklace called İstanbul."

No one knows who spoke these words and when, but the İstanbul Islands certainly deserve such a description. With their lush green vegetation set off by the infinite expanse of blue and the brilliant sun, as well as their fascinating historical heritage, they truly are aristocratic beauties.

In antiquity, these islands were known by various names, including the Demon Islands (Demonisoi), Pine Islands (Pitiusa), Marmara Islands (Propontidas) and Chalcedon Islands. Today called the İstanbul Islands, in Byzantine times they were known as the Princes' Islands (Prinkiponissa or Prinkipioi Nisoi) and Priests' Islands (Papadonissia), and in Ottoman times as the Scarlet Islands, because of the abundance of iron ore which lends a reddish hue to the hills. The archipelago consists of nine islands: Yassıada (Plati), Sivriada (Oxeia), Tavşanadası (Niandros), Kınalıada (Proti), Burgazadası (Antigoni), Kaşıkadası (Pita), Heybeliada (Chalki), Sedefadası (Antirobythos) and Büyükada (Prinkipo, the Prince's Island).

This guidebook takes an in-depth look at the major monuments of Büyükada ("the largest emerald" of all). It does not include the mansions, since they are privately owned and closed to the public...

CONTENTS

Once Upon a Time in Büyükada... 149
Sailing to Büyükada 154
Büyükada Pier 157
Clock Tower and Conquest Monument 159
Church of the Panhagia 161
Büyükada Anadolu Club 163
Armenian Catholic Church of Surp Asdvadzadzin (Virgin Mary) 166
Church of Saint Demetrius 169
Roman Catholic Church of San Pacifico (Saint Pacific) 174
Hesed Le Avraam Synagogue 178
Hamidiye Mosque 180
Convent of Prinkipo 183
Nun's Rock 187
Monastery of Saint Nicholas 190
Monastery of Saint George 195
Büyükada Greek Orphanage 206
Monastery of the Transfiguration of Christ 208
Sacred Spring of Saint Constantine 213
Treasure Troves of Büyükada, Yassıada and Burgazadası 216

Bibliography 221
Books by Jak Deleon 229

ONCE UPON A TIME IN BÜYÜKADA

Büyükada, called by the Ottomans Ada-i Kebir (Great Island), is described as follows by the 17th century Turkish writer Evliya Çelebi: "This cultivated island is 20 miles in circumference. There are around two hundred Greek houses. Since the mountains are red, they call this place Scarlet Island. It is close to Üsküdar. It has a church, vineyards and gardens, and large fishing enclosures all along its shores."

At one time, Büyükada was İstanbul's center of entertainment and recreation during the summer. Brasserie Jannie (Yanni Beerhouse) in Beyoğlu opened a branch here, serving Viennese beer to its patrons. Restaurant Select was both a restaurant and tea house, where tea was served in the afternoons with small cakes and pastries. Murat Belge has described Select as a "pillared teahouse" For details of İskele (Meydan) Music Hall established in 1890, one must listen to Pars Tuğlacı: "During World War II and in the post-war years plays were performed here and balls were held... Members of the Ankara Theatre Company sang here, and at 17:00 on September 6, 1929, a concert was given by the Presidential Orchestra."

Phaetons ("basket carriages" or "love carriages") ferried visitors up into the hills to enjoy the fragrance of pine, bay and chamomile, halting on the way at Lunapark Café (on the old Carnival Road). Historian Reşat Ekrem Koçu

relates that phaetons were the only vehicles on Büyükada, and that it was traditional for picnickers to ride into the pine woods on donkeys. Riding on donkeys along Lover's Lane which wound through the pine forest gave rise to the saying, "At school in İstanbul, on donkey back on Büyükada" (which in Turkish plays on the similarity between the words "mektep", school, and "merkep", donkey). People over the age of fifty remember the donkey-herds calling out, "Donkeys for lovers!" Todori of Balıkpazarı in Beyoğlu, the oldest surviving "daytripper" to the island (and companion for half a century to the White Russian Baroness Valentine Taskin), claims that "lovers deserve donkeys!"

In the 1940s it cost 30 piasters for the return journey by donkey from Büyükada Pier to Dil Burnu headland or Yörük Ali Beach, and 60 piasters up to Yüce Tepe (the location of the Monastery of Saint George) and back. By phaeton it cost over 100 piasters to drive to Dil Burnu and Yörük Ali, and the phaeton drivers left Yüce Tepe to the donkeys. Today bicycles have largely taken the place of donkeys, although the elderly inhabitants of Büyükada regard the bicycle as "a new fangled invention" that is no substitute for the pleasure of donkey riding!

Bicycles were first introduced to İstanbul in the late 19th century, and immediately became popular with pleasure seekers. Cyclists sounding bells, horns and whistles became a common sight at excursion places like Kâğıthane, Göksu and Kuşdili, adding their own lively aspect to the scene (according to Ahmet İhsan Bey in Servet-i Fünûn magazine). Reşat Ekrem Koçu writes that in those days no one wore ordinary city dress to go cycling. Instead a jockey cap or beret, hunting jacket, knickerbock-

ers, knee-length socks and pumps were "de rigueur" For half a century cycling was a popular sport in Beyoğlu, Tepebaşı, Taksim, Şişli, Büyükdere, Tarabya, Sakızağacı, Fenerbahçe, Caddebostan, Bakırköy, Yeşilköy and other districts where Europeans and the so-called "freshwater Europeans" (imitators of European manners) were to be found in abundance, but did not reach Büyükada until the 1950s.

Orchestras and dance troupes were invited from Garden Bar in Tepebaşı to perform at Lunapark (formerly Diaskelos) Café. The spit-roast lamb served in Hristos Café at Çarkıfelek was legendary. By day intellectuals frequented the café set amidst pine trees, and by night entertainments of music and dancing were held. Bella Vista Café was famous for its orchestra which played the charleston, rumba and foxtrot, and for its dance floor surrounded by a wooden fence. Later on it was renamed Belle Vue, and then the Red Cockerel Dancing Club opened in its place. Club Yekta, which opened in 1949 and was also known as the Green Island Club, was İstanbul's first discotheque. Club Capri, Tilla Café (Arap İzzet Paşa Mansion), Dellagrammaticos, Caravelle Café, Brasserie Park Theatre (Restaurant Grujok) established by White Russians, the circus tent where acrobat Rıfat Telgezer performed in Çınar Square, and Doré Restaurant and Café beneath the Lazaridis Hotel numbered among the Büyükada legends. Ramona Café stood on a platform raised on stilts in the sea off the sand beach, linked to land by a short bridge.

Hotel des Etrangers, Giacomo Hotel, Hotel des Princes (which soon afterwards was renamed Hotel Bel Air) and Calypso Hotel (later Akasya) offered views over the Marmara Sea on one side and flower gardens on the other.

Akasya Hotel Tea Garden became Akasya Restaurant Café Bar after the fire of 1979.

In the mid-1920s, the island ferry served Bomonti beer at 70 piasters, European cognac at 65 piasters, and a large bottle of champagne at 2000 piasters. At Karagöz Restaurant in the 1970s, fish cost 15 liras, and the cost of drinking wine and watching the variety show at İnci Restaurant and Club was 100 liras. Değirmen Beach Café, which had its own jetty, was popular with young people because of the jazz band and the "additional surprises" it put on every week (as Pars Tuğlacı recalls). The Splendide Cafés were renowned for their impressive landing stages, Viranbağ Restaurant and Café for its hors d'oeuvres, Yörük Ali (Yorguli) Café for its large garden, and Mehtap Café for its cinema.

The chilled red wine served at the century-old Yüce Tepe Café which shared the hilltop with the Monastery of Saint George, the freshly fried mussels and ice cold beer of Orman Beerhouse, the sesame buns of the Bulgarian Bakery, the grilled bluefish at the Kapri and Milano restaurants, the ice cream at Yordan Pastry Shop, Milto's croquettes and the "lâkerda" (salted bonito) made by Avram the Fishmonger were among the memorable tastes of the island's cuisine. Yordan Pastry Shop had opened in the district of Harbiye in downtown İstanbul in the 19th century and opened a branch on Büyükada in the 1950s, selling sweet and savory pastries whose recipes were closely guarded secrets. When the cool weather set in and the summer visitors retired to the city, Avram the Fishmonger also moved back to the mainland, taking his fish stall with its large red wooden trays, and remained in Kuledibi (a small district by the Galata Tower) until the Judas trees

blossomed again. The red wine at Yüce Tepe Café is still cold and unequalled, and the tradition of fried mussels with ice cold beer continues today at Altın Fıçı (The Golden Barrel).

At one time Büyükada was renowned for its elegant mansions, such as those of Abdülkadir Efendi, Abdullah Paşa, Arap İzzet Paşa, Manuk Azaryan, Bedirhan Paşa, Blaque Bey, Kiriako Hacopulos, Burhaneddin Efendi, Andrea Dandria, Mehmet Faik Paşa, Avlonyalı Ferid Paşa, Reşat Nuri Güntekin, Dimitri Kalvokeresis, Kâzım Paşa, Recaizâde Mahmut Ekrem, George Mizzi, Muhiddin Paşa, Leonidas Pisiliaris, Georges Ralli, Mehmet Şakir Paşa, Nikolakis Seferoğlu, Sakızlı Sofronios, Şemsi Molla, Judith Taranto, Mehmet Tevfik Paşa, Banker Tubini, Ziya Paşa and Con (John) Paşa (Trasiyolos Yannaros).

The mansion of Imperial Jeweller Jak Bey Deleon, painted in red ochre and with carved eaves, was built in the reign of Sultan Abdülhamid II at Nizam, opposite the Arap İzzet Paşa Mansion (Trotsky House). The Deleon family (Marko Deleon, Jak Bey's cousin and Inspector of the Ottoman Public Debt, his wife Fortüne, his sons İzak and Moris) rented the mansion known as the Haunted House in the 1930s, close to the Splendide Hotel. The family's Büyükada days came to an end in 1936, when it moved to Egypt for a lengthy period.

Büyükada, whose historic buildings reflect the cultural mosaic of İstanbul like a mirror, remains the favorite summer resort of a handful of old İstanbul families, and of many others who enjoy this beautiful island in the embrace of the Marmara Sea...

SAILING TO BÜYÜKADA

In the 18th century, large rowing boats known as market caiques carried passengers to Büyükada, which has been called the "captain's bridge of the İstanbul Islands" by Çelik Gülersoy. The caiques berthed at the ashlar stone quay next to the 19th century Church of Saint Demetrius, to disembark their passengers and offload before returning to İstanbul. The Hotel de la Plage was built on the site of the quay by Nikolakis Seferoğlu at the beginning of the 20th century. To quote Reşat Ekrem Koçu: "The island caiques used to leave from Tophane Quay at four o'clock in the afternoon. Stopping at the other islands to rest, it took them three hours to reach Büyükada, which shows what indefatigable rowers the boatmen of the market caiques were." Musahipzâde Celâl records that each oar was "the thickness of a human body"

Market caiques could take sixty passengers, men in the front and women in the stern, seated on rugs. Measuring 13 meters long and 2.5 meters wide, these boats were propelled by three or four pairs of oars. They had room for baskets and trunks, and in case passengers were thirsty there was a jar of water, ewer and cup on board. The caique's captain sat at the rudder to steer, and was responsible for the safety of passengers, crew and cargo. The rowers wielded their oars standing up, and according to Musahipzâde "made the great boat fly along like a bird"

The first steamship arrived in İstanbul from England in 1828. Named "Swift", this ship belonged to Sultan Mahmut II, who is known to have sailed to the İstanbul Islands in it. Ferry services to the Islands began in 1846, three years after the establishment of the Hazine-i Hassa Vapur Şirketi (Royal Treasury Steamship Company) in 1843. Koçu writes that the single steamship on the route sailed early in the morning from Büyükada to İstanbul, returning to the island in the afternoon, but does not mention whether it stopped at Kınalıada, Burgazadası or Heybeliada. The Fevaid-i Osmaniye Company, established in 1861, began to operate two ferry services a day to Büyükada. The "Büyükada" steamship built in Britain in 1863 plied the route to the island after which it was named for nearly a quarter of a century before being withdrawn from service. When some of the steam ferries of Fevaid-i Osmaniye were scrapped, another ferry company, Şirket-i Hayriye, provided services temporarily. In 1875 Fevaid-i Osmaniye received three new steamships from Britain, and changing its name to İdare-i Aziziye, recommenced ferry services to the Islands. In 1876 the company was again renamed, this time İdare-i Mahsusa. The ferries used the same quay as the market caiques until the first ferry boat pier was built at Büyükada in 1899. This timber pier was later replaced by the present stone pier. The İdare-i Mahsusa closed down in 1912 and was replaced by Seyr-i Sefain, established the same year. The new company increased the frequency of services to the İstanbul Islands in response to growing demand. Seyr-i Sefain became Devlet Deniz Yolları İdaresi (State Shipping Line) after the establishment of the Turkish Republic in 1923.

According to the Transportation Vehicles Tariff of

İstanbul Municipality's Islands Branch Office, in 1925 motorboats were carrying passengers to Büyükada from Balıkpazarı Liman Quay in Eminönü and Mumhane Quay in Galata.

Ferry services during the summer season from Büyükada Pier to Yörük Ali (Yorguli) Beach Pier were abolished in the 1960s when passengers began to use the motorboat services instead.

"Büyükada" (Britain, 1863), "Kınalıada" (Britain, 1874), "Büyükada" (Britain, 1885), "Büyükada" (Britain, 1903), "Burgaz" (France, 1912), "Kınalıada" (Germany, 1917), "Büyükada" (Britain, 1925), "Heybeliada" (France, 1928), "Büyükada" (the Netherlands, 1949), "İstinye" (the Netherlands, 1951), "Fenerbahçe" (Britain, 1952), "Sedefadası" (Camialtı Shipyard, İstanbul, 1973), "Kalamış" (İstinye Shipyard, İstanbul, 1987), "Büyükada" (İstinye Shipyard, İstanbul, 1988) were the ferries which set their mark on services to the Islands.

Çelik Gülersoy writes that Greek women sold bunches of jasmine that they carried in baskets on the Büyükada ferries, and that when passengers were asked where they lived on Büyükada, they used to reply "On the ferries!" due to the long hours of the sea voyage...

BÜYÜKADA PIER

Büyükada Pier, one of the finest landing-stages in İstanbul according to Selim İleri, was constructed in the 20th century. Ahmet Rasim notes that the pier, which belonged to the Seyr-i Sefain ferry company, had large cafés in its building and to either side. Early 20th-century photographs show Casino de Prinkipo on the upper storey of the pier building. Shortly afterwards, these premises became Maxims Bar and Restaurant. At that period, Casino de l'Entente stood to the right of the pier (when viewed from the sea), and Brasserie Jannie to the left. The crossed anchors of the State Shipping Line, crowned with a crescent and star, stood on the cast iron lamppost placed on the pier in the first years of the Republic.

The stone terminal building with its octagonal passenger hall has a date inscription on the seaward façade recording that it was built during the reign of Sultan Abdülhamid II. Beyond the building, the pier projects like the prow of a galley into the Marmara Sea. On the upper storey is a café (established on the initiative of Çelik Gülersoy) with a large terrace, which resembles a magnificent liner's bridge. The building is decorated with tiles by Mehmet Emin Efendi of Kütahya.

Yıldız Salman's study entitled "Büyükada Pier" gives the following detailed account of its history and architecture:

"Today's masonry structure constructed in place of the former wooden pier, built at Büyükada in 1899, was designed by Mihran Azaryan, an architect from İzmit. Construction commenced in 1914 and was completed in 1915.

The top floor over the passenger hall where the ticket sales counters are located was used as a café between 1918 and 1923, and by the Republican People's Party's Islands District Office between 1923 and 1950. In 1950-1951, it became the island's first indoor cinema...

The building has scagliola floors and stucco decoration on the ceilings and arches. There is tiling decoration in the form of friezes on the façade and around the window arches."

With its lead domed tower surmounted by a flagpole, Büyükada Pier is one of the rare İstanbul historic buildings to have retained its original character...

CLOCK TOWER AND CONQUEST MONUMENT

İskele Meydanı and 23 Nisan Caddesi

The Clock Tower is the symbol of Büyükada in the eyes of both inhabitants and visitors. It was built in İskele Meydanı (Pier Square) in 1923, the year the Turkish Republic was founded. Photographs dating from that year show that the first clock was not set in the tower wall, but projected from the side. At the summit of the tower's conical spire was a weathervane, later replaced by the present brass finial, and on all four sides were postboxes with awnings. A circular lawn surrounded the tower, with short paths leading to each postbox. Later on the postboxes were removed, the paths grassed over, and the area surrounded by a railing. In the 1950s, a clock with a larger dial was mounted on the roof of the porticoed building by the Clock Tower, to be quickly removed due to reaction from "tower fans" Today the little garden surrounding the Clock Tower is octagonal and divided into flower beds of different colors. The Clock Tower itself has been restored and adorned with floral patterned stained glass windows. Since the Clock Tower was built, it has been said that visitors who come to Büyükada for the day look happy in their first photographs showing them standing beneath the clock, facing away from the pier, and sorrowful in the last photographs showing them facing the pier before they leave...

The conquest of the İstanbul Islands by the Ottoman High Admiral Baltaoğlu Süleyman Bey is commemorated by the Conquest Monument, a short distance from the Clock Tower. This monument, in the form of a marble column with an onion dome and onion finial, stands on a circular plinth amongst rose bushes in a small garden. The relief inscription says that Büyükada Fortress was conquered prior to İstanbul. The Conquest Monument was erected in 1953 by the İstanbul Conquest Association, to mark the 500th anniversary of the Turkish conquest of the city. At the foot of the column is an iron anchor symbolizing the Ottoman Navy...

CHURCH OF THE PANHAGIA

Arabacılar Meydanı and Çarşı Caddesi

The Church of the Panhagia (the Virgin Mary) has entrances opening onto Arabacılar Meydanı and Çarşı Caddesi. It is known by locals as Arabacılar Kilisesi (the Church of the Carriage Drivers) because of the location of its courtyard gate onto the square of that name. Panhagia is a word meaning Saint of Saints, the Orthodox cognomen for Mary, Mother of Christ. The 19th century church celebrates its feast day on August 15, the day of Mary's death. The church tower is surmounted by an onion dome. Passing through the courtyard, which is filled with column capitals, you come to the main door, beyond which a flight of stone steps leads down into the nave.

The church is lit by three crystal chandeliers and two triple-branch candelabras. Fourteen wooden columns support the roof. The patriarchal throne is made of wood painted white with gilded decoration, and surmounted by a gilded dome. The richly decorated "ambo" or pulpit is one of the most magnificent in İstanbul's Greek Orthodox churches, matched only by that dated 1891 in the Church of Saint Pandeleimon in Kuzguncuk on the Bosphorus. The "ambo" of the Panhagia on Büyükada bears pictures of the four evangelists (Matthew, Mark, Luke and John). On the rim of the pulpit is a gilded wooden figure of the "messenger bird", its spread wings serving as a lectern.

The carved wooden icon screen ("iconostasis") and the altar doors are entirely gilded. The doors also have religious motifs. At the entrance to the nave is an icon depicting the Virgin Mary with the Archangel Gabriel at the Annunciation. In the center of the "iconostasis" we see Christ flanked by the Virgin Mary and Saint John the Baptist, who baptized Jesus in the River Jordan. Saint John the Baptist's feast day is June 24. Other icons on the gilded screen depict Saint Paraskevi (whose feast day is July 26), Saint Demetrius (October 26), Saint Barbara (December 4) and Saint Nicholas (December 6).

The "iconostasis" of the Panhagia is noted for its three friezes depicting biblical scenes in chronological order, and for the large icons encased in silver. Small copies of these icons framed in wood are displayed on the front of the screen...

BÜYÜKADA ANADOLU CLUB

23 Nisan Caddesi

In 1906, during the reign of Sultan Abdülhamid II, the İstanbul branch of the British Yacht Club was established on Büyükada by the English lawyer Leon Pearce. The club was first housed in Lebbe Mansion, but when this was burned down by a fire that started in the Giacomo Hotel next door in 1909, the club purchased the land and constructed what became known as Kuleli Köşk (Tower Mansion) here. Subsequently, the club also purchased the villa belonging to the banker Yeoryios Zarifi to enlarge the premises.

The Prinkipo Yacht Club Company Limited changed its name to the Büyükada Yacht Club Ottoman Incorporated Company in 1923, and to the Büyükada Yacht Club Turkish Corporation in 1924. In its articles of association dated 1929, the club's objective was described as "providing and expanding facilities for excursions and social relations on Büyükada"

According to documentary sources and news items in the Cumhuriyet daily, Mustafa Kemal Atatürk, founder and first President of the Turkish Republic, visited the Yacht Club on July 14, 1927; June 28, 1928; July 26, 1928 (for the Turkish Educational Society Ball); August 8 and 9, 1928; August 29, 1929 (for the Red Crescent Association Ball); August 31, 1929; July 17, 1930 (for the

Turkish Educational Society Ball); June 30, 1934; August 28, 1934; September 6, 1934 (for the Red Crescent Association Ball); May 16, 1935; May 25 and 26, 1935. The English-made crystal chandeliers which illuminated the ballroom where Atatürk danced can still be seen today. He stayed in room number 25 of Kuleli Köşk overlooking the garden, and his aide stayed in 25A. The commemoration plaque beside the door reads: "Our Great Leader Mustafa Kemal Atatürk stayed in this room when he honored our club with his visit." It should also be noted that the Anadolu Club had been founded on Atatürk's instructions.

Pars Tuğlacı gives the following account of the visits of Atatürk and Shah Rıza Pehlevi of Iran to the Yacht Club, basing his information on reports in the Cumhuriyet daily: "Shah Rıza Pehlevi of Iran arrived in Ankara on June 16, 1934, as the guest of President Gazi Mustafa Kemal. On June 30, 1934, they met at Dolmabahçe Palace and boarded the Sakarya motor launch at the quay. After visiting Moda and Suadiye beaches, they arrived at Büyükada, where they received an enthusiastic welcome. The carriage which took them to the Yacht Club drove between crowds lining the street who applauded the Great Leader and his distinguished guest. After relaxing for a while at the Yacht Club, they retraced their route to more applause and acclaim, and returned to the palace in the launch."

Büyükada Yacht Club had accommodation for guests in the Yellow House (Lebbe Mansion), Old White House (Zarifi Mansion) and the New White House (Kuleli Köşk, the Tower Mansion). When the club failed to pay its debts to Emlâk ve Eytam Bankası (Bank of Real Estate and Orphans), it was purchased for the sum of 100.000 liras

on October 31, 1926, by the Anadolu Club, and reopened on April 11, 1937, as the Büyükada branch. In 1953, the Old White House was demolished, and Kuleli Köşk gradually became known only as the White House. In 1961, the Twin Mansions (Cavuris Houses) were incorporated into the club. In 1979, on the night of August 12, a fire which started at Akasya Hotel (the former Calypso) spread to Sümer Palas, and from there to the Anadolu Club, where it largely destroyed the White House. This building was restored by architect Sinan Genim and reopened in 1981.

In the garden of Büyükada Anadolu Club is a cast iron bust of Atatürk on a marble plinth. The bust was erected in commemoration of the centenary of Atatürk's birth in 1981. On the base is an inscribed brass plaque...

ARMENIAN CATHOLIC CHURCH OF SURP ASDVADZADZIN (VIRGIN MARY)

Mehmetçik Sokağı

In his monumental work entitled "The Armenian Catholic Church in Turkey", Archbishop Hovhannes Çolakyan (Tcholakian), spiritual leader of the Turkish Armenian Catholic community, writes that construction of the Surp Asdvadzadzin (Virgin Mary) Armenian Catholic Church began after permission was granted by a "ferman" (imperial edict) dated November 2, 1856. The church was dedicated to the Assumption of the Holy Virgin (celebrated on August 15), and construction was financed by donations from wealthy members of the community, principally Andon Ağa Apelyan, a trustee of Surp Agop Hospital in Taksim. The foundations of the new church were blessed by the archbishop on December 31, 1856. According to Mağakya Samuelyan, a monk at the Mikhistarist Institute in Vienna, part of the roof and walls of the church collapsed on May 20, 1857, while it was still under construction. Work recommenced on July 3, 1857 The church was consecrated and opened on August 15, 1858, to coincide with the Assumption of the Virgin Mary. Apelyan also had a residence for priests and two houses to provide revenue for the church built on the land.

Archbishop Hovhannes Çolakyan, who served as priest of the Church of Surp Asdvadzadzin between 1961 and 1967, explains that the church building is similar in some respects to the churches dedicated to Saint Mary in Samatya and Sakızağacı. Pars Tuğlacı suggests that, due to the similarity with the church in Samatya, the architect of Surp Asdvadzadzin might have been Andon Tülbentçiyan. The vaulted roof of the church is supported by columns, and next to the entrance into the nave is a marble plaque in memory of Andon Ağa Apelyan. Apelyan died on October 2, 1859, and was buried inside the church. The interior is lit by three large windows in two walls, and above the main door is a rose window. The front façade has decorative columns. Inside there are two chandeliers. The choir gallery and organ are on the interior wall of the nave. The belfry dates from 1895.

The main altar, which opens onto a dais with a wooden rail, is dedicated to the Assumption of the Virgin Mary, and decorated with two three-branch candelabras. A painting above the altar depicts the Virgin Mary being crowned by the Holy Trinity (the Father, the Son and the Holy Ghost). Above a statue depicting the Virgin Mary at Lourdes is a painting of the Virgin Mary which is of great historical value. The other two altars are dedicated to Saint Anthony and Saint Anne. The painting of Saint Anne, dated 1858, is by Melkon Dirazuyan. The wooden bishop's throne with a red velvet canopy stands in the transept, between the main altar and the nave.

The priests' residence seen today dates from 1898. The earlier house built by Apelyan fell derelict and was demolished in 1962. The Feast of the Assumption is celebrated with a magnificent mass at this church every year. The

church celebrated its centenary on August 24, 1958 (rather than August 15, so as not to coincide with the Feast of the Assumption). The church and its other buildings were renovated in 1956 and 1985...

CHURCH OF SAINT DEMETRIUS

Zağanos Paşa Caddesi and Alaçam Sokağı

The church dedicated to Saint Demetrius, the Patron Saint of Büyükada, is the Metropolitan Cathedral of the İstanbul Islands. It was inaugurated on May 7, 1856. Celâl Esad Arseven compares cathedrals to Ottoman imperial mosques. The architect of the church was Fistiki (Fistikos) Kalfa. The wooden belfry with an onion dome stands in the courtyard. The church is of the basilica type without a dome, and has a tiled roof. Above the colonnade in front of the main door is a marble relief portraying Saint Demetrius. The interior of the church is similar to that of the Phanar Greek Orthodox Patriarchate Church of Saint George. The nave is dedicated to Saint Demetrius and the two aisles to Saint Pandeleimon and the Prophet Elijah. The aisles are each divided from the nave by six columns linked by arches.

These twelve columns with marble motifs, marble socles and wooden Ionic capitals, symbolize the apostles, and it is believed that the church is raised up on their hands. The twelve apostles are portrayed in medallions on each column: Peter, Andrew, James son of Zebedee, James son of Alphaeus, John, Philip, Bartholomew, Thomas, Matthew, Simon the Canaanite, Levi (Jude) and Matthias. Judas Iscariot, who was originally one of the twelve disciples but betrayed Christ for thirty pieces of

silver to the Romans, was replaced by Matthias. Judas Iscariot is depicted sitting to the left of Jesus in Leonardo da Vinci's "The Last Supper" On the ceiling is a medallion, from the center of which is suspended a crystal chandelier, and a portrayal of Jesus Christ. The medallion is encircled by angels on leaves.

The pulpit has gilded decoration and pictures of the evangelists (Saint Mark, Saint Matthew, Saint Luke and Saint John). On the rim is the carved and gilded figure of a bird, on whose open wings the Bible is placed. The patriarchal throne is baroque in style. Inside the gilded wooden "epitaphios" (symbolic sepulcher), with its blue dome, is an icon depicting the Anastasis (Resurrection of Christ).

The carved white icon screen is made of marbled plaster and decorated with acanthus leaves and scrolling branches. The icon of Jesus Christ encased in red cloth in the Chapel of Saint Pandeleimon is a rare example of the type. The 18th century icon of Saint Pandeleimon and Saint Ermolaos is encased in silver, apart from the faces, and both figures have halos. The halo of Ermolaos is in the form of pointed leaves, while that of Pandeleimon is decorated with a scrolling branch. The icon of Saint George, in the nave next to the icon screen, shows the saint plunging his spear into the monster. The monster, symbolizing evil or self-indulgence and concupiscence, is generally depicted as a dragon, but here is a creature whose upper body is in the form of a fish with pointed wings, hooked teeth and a tongue like a harpoon. Behind the eye, where the gills should be, is an animal's head difficult to describe. Yellow and light brown are the predominant colors of the icon, which is remarkably plain; only the halo of the saint is plated with silver. The Chapel of the Prophet Elijah has an

icon of Mary and the infant Christ encased in silver. The gilded and embossed frame is unique among the icons of the Büyükada churches.

The icon of Saint Demetrius in the nave depicts the saint on horseback and dressed in armor. Beneath the feet of the horse is a scene of houses, to the right of which is a high tower. The head of the horse rises above the turrets. The saint is thrusting his spear into the heart of a horseman who can be seen between the houses, wearing armor and holding a scimitar. The figure of Christ at the upper right side of the icon is blessing Saint Demetrius. To the left, inside a stylized medallion, is the name of the saint. The background of the upper part of the icon is decorated with flowers, and the lower part with flowers and leaves. The silverwork of this 17th century masterpiece is the most outstanding of any in İstanbul's churches. The icons on the "iconostasis" include portrayals of Saint Mary, Christ, Saint John the Baptist and Saint Nicholas, the latter encased in silver.

The doors of the main altar in Orthodox churches are known as Agiai Pylai (the Sacred Doors). The portrait of the Archangel Michael on the altar doors of the Church of Saint Demetrius is entirely gilded. Upon the altar stand a pair of three-branch brass candelabras. In her study "Angels in Art", Clara Erskine Clement Waters defines Michael as the angel who cast the devil out of heaven and put him in chains. In his right hand the Archangel holds a sword composed of a single flame, and beneath his feet is a figure representing evil that he has defeated and who is pleading for mercy. On the left knee of evil perches a black demon holding a harpoon. There is another depiction of the Archangel Michael on the icon screen, again holding

a sword, with a red cloak over his shoulders. His breast plate suggests that he is wearing armor beneath the cloak (as in almost all his icons). Inside the globe which he holds in his other hand is depicted the infant Christ; he is seen making the sign of blessing with his right hand and holding a scroll (the Ilitarion, or Holy Scripture) in his left. According to scholars, the Archangel is using his sword to protect the infant Christ from evil. This is why Michael is also known as the Guardian. The altar itself is decorated with an icon of the Virgin Mary and Jesus Christ.

Saint Demetrius, whose feast day is October 8, lived in the 4th century, and according to Orthodox belief was the most important soldier saint after Saint George. While Saint George is always depicted holding a spear, Saint Demetrius may wield either a spear or a sword. Saint George's horse is always white, while that of Saint Demetrius is chestnut. He is regarded as the guardian of soldiers and the city of Thessalonica, and described as the Great Saint. The oldest icons depicting him are in the Basilica in Thessalonica. The first icon to portray him wearing armor dates from the 12th century and was painted for the Mikhailovsky Monastery in Kiev. Today, this icon is in the Tretiakov Gallery in Moscow.

When the foundations were being dug for the Church of Saint Demetrius, a column capital was uncovered bearing the monogram of Emperor Justin II (565-578) carved in relief. This capital can be seen in the courtyard of the church. On the other faces of the capital are a cross, a leaf motif and two rectangles whose symbolic significance is unclear. In the garden at the side of the church is another capital with floral decoration and the broken fragments of a column. Panayot Özkurkudis believes that these may be

evidence that a Byzantine church or monastery was built on the site during the reign of Justin II. Dr. Millas suggests the alternative possibility that they belonged to the palace of the same emperor, leading to the assumption that the remains of the palace are somewhere beneath the foundations of the Church of Saint Demetrius. Demetrius Mandacoğlu, who guides visitors around the cathedral, says that the stones of this palace may have been used to construct the church. Other sources claim that Justin II's palace was situated near the Convent of Prinkipo. There is no trace today of the pair of 14th century towers known as the Alexius Apokaukos Towers which stood on the site of today's Çınar Meydanı, a stone's throw from the church. History notes that the Byzantine naval commander Grand Duke Alexius Apokaukos had another tower built next to the Convent of Prinkipo.

In the early 1990s, during infrastructure work being carried out by the municipality, a Roman period marble statue was discovered. According to Millas, it was found in the area between the former Plaj Hotel and the church. Archaeologists have dated the statue, which represents a man wearing a toga, to the 3rd century. The head, part of the left upper torso, and the right hand are missing. The oldest find ever made on Büyükada, the statue is exhibited today in the İstanbul Archaeological Museum.

The Church of Saint Demetrius was badly damaged in the earthquake of August 17, 1999, and repairs are continuing...

ROMAN CATHOLIC CHURCH OF SAN PACIFICO (SAINT PACIFIC)

Lâlâ Hatun Sokağı and Yeni Sokak

According to M. A. Belin in his "Histoire de la Latinité de Constantinople" published in Paris in 1894, Archbishop Brunoni applied to the Ottoman authorities in 1860 for permission to build a church for the Roman Catholic community of Büyükada. Permission was given by an imperial edict in 1862, and the foundations of San Pacifico were laid in 1865. The church was opened by Archbishop Rotelli on September 26, 1866. Belin says that the priest of San Pacifico was responsible for providing ecclesiastical services to all the Roman Catholics living on the İstanbul Islands.

Father Claudio Ceccherelli disagrees with Belin as far as the construction date of the Church of San Pacifico is concerned: he claims that the foundation stone was consecrated in 1885, the church was inaugurated in 1886, and a ceremony held to commemorate the tenth anniversary of the church in 1896. A marble inscription in Roman numerals above the main door and a brass inscription in the narthex confirm the inauguration date. In the arched niches on either side of the marble inscription are statues of Saint Bernard and Saint Francis.

Ceccherelli says that construction costs were met by Sophia Corpi, wife of the Italian banker Ignazio Corpi.

Ignazio Corpi commissioned the Italian architect Giacomo Leoni to build Palazzo Corpi in Tepebaşı and Villa Corpi on Büyükada. Palazzo Corpi became the American Embassy towards the end of the reign of Abdülhamid II, and after Ankara became capital of the Turkish Republic went on to house the American Consulate-General. The Consulate-General moved to Yeniköy (a district on the Bosphorus) in 2003.

The neo-Gothic church with a wooden roof is dedicated to San Pacifico of San Severino (1653-1721). Pacifico was born in San Severino in Italy and joined the Franciscan order in 1677 He was proclaimed a saint in 1839, just over a century following his death. The choir gallery is over the narthex and the organ stands at the entrance, on either side of which are baptismal fonts and confessionals. At the entrance to the nave are a brass sandbed for votive candles and a glass cabinet displaying silver offerings of gratitude, presented to San Pacifico by those whose prayers have been answered. The gilded votive offering case is flanked by two short candelabras with three branches, and candlesticks containing tall candles. The carving on the white wooden pulpit is gilded; the pulpit is also adorned with a representation of Christ on the cross. A brass chandelier hangs near the altar.

The main altar, which in Roman Catholic churches is known as the "sanctum sanctorum" (Holy of Holies), is surmounted by a gilded cross, in front of which are two triple-branch candelabras and six candlesticks, flanked by sandbeds on tall feet.

San Pacifico has the characteristic style of adornment (mainly paintings and sculpture) of the Roman Catholic churches in İstanbul. Over the gilded altar, close to the

ceiling, is a large painting depicting Heybeliada from Büyükada by Giovanni Battista Galiardi. In this painting San Pacifico (Saint Pacific), flanked to his right by Saint Ignatius and to his left by Saint Sophia, is flying over the islands. On either side of the painting are statues of Jesus Christ and the Virgin Mary. Above the painting is a rose window of stained glass, and below it is an inscription reading "Altare Privilegiatum in Perpetuum" (the altar which is privileged for eternity). In the nave are finely carved statues of Joseph and the infant Christ, the Archangel Gabriel dressed in armor defeating a monster symbolizing evil, Saint Anthony and the infant Christ, and Saint Theresa. Paintings of Saint Anthony and the infant Christ, of the baptism of Christ by Saint John in the River Jordan, and of Saint Francis and Saint Bernard are in the style of 15th century biblical scenes by Italian artists. The painting of Saint Francis and Saint Bernard is signed David Baltasari.

The Church of San Pacifico is a living monument to the rich legacy of Roman Catholicism on Büyükada, and the Latin inscription on the ceiling arch sums up the essence of the three monotheistic faiths which constitute the mosaic of İstanbul: "Venite Adoremus et Procidamus ante Deum. p. 94" (Come, let us love God and do obeisance before Him. Psalm 94).

It used to be customary to set up a model of the Nativity scene in the church a few days before Christmas. The scene showed the stable in the town of Bethlehem in Palestine where Jesus was born, with figures of the Virgin Mary, the baby Jesus, Joseph, the Three Wise Men and a lamb. The curtain in front of the platform where the model stood would be drawn back on the night of December

24, and the scene displayed throughout Christmas week. Since the Roman Catholic community on Büyükada has greatly diminished and is almost non-existent during the winter months, this tradition has been abandoned...

HESED LE AVRAAM SYNAGOGUE

Pancur Sokağı

Hesed Le Avraam, the first and only synagogue on Büyükada, was founded during the reign of Abdülhamid II for the Jewish population who spent their summers on the island, and who until then had worshipped on Friday evenings and Saturdays in the homes of leading members of their community. Land for the synagogue was donated by Avram Fresko Efendi, which is why the synagogue was named Hesed Le Avraam (Philanthropy of Avram). Among those who donated money for its construction was Imperial Jeweller Jak Bey Deleon, President of the Jewish Community.

According to Naim Güleryüz, who discovered a relevant item published in the Stamboul, a newspaper of the period, Büyükada Synagogue opened on March 30, 1904, and the inauguration ceremony was held on April 1, 1904. Güleryüz says that on the day of the ceremony the façade of the synagogue was decorated with Turkish flags and the prayer hall with bunches of flowers. Professor Dr. Avram Galante notes that the architectural style resembles that of Gabriel Tedeschi. An imperial edict dated 1906 mentions Büyükada Synagogue as a place of worship for the Jewish community. A letter from the Ministry of Justice and Creeds, addressed to the Office of the Chief Rabbi in 1914, says that Büyükada Synagogue had been

completed two years prior to the imperial edict of 1906. Naim Güleryüz notes that permission for the synagogue to be constructed must have been given verbally to the Jewish Community by Sultan Abdülhamid II before official recognition of its existence was recorded in the edict of 1906.

The rectangular stone building is surrounded by trees. The dome is surmounted by a Star of David, and has four circular windows facing north, south, east and west. A marble staircase leads up to the women's gallery. Above the two windows over the main door is a circular stained-glass window depicting the six-pointed Star of David. The front façade is decorated with arabesque motifs rising above slender columns, and there are medallions at the pointed tips of the ornamentation.

The prayer hall has four columns and is illuminated by a cast iron chandelier with crystal drops. The focal point of the prayer hall is the "ehal", a cabinet facing the direction of Jerusalem and containing a manuscript Old Testament written on parchment. The "ehal" stands on a dais surrounded by railings and reached by two steps. The "teva" or pulpit is also on this platform. On the "ehal" is the Star of David. The flat ceiling around the dome is also decorated with six-pointed stars...

HAMİDİYE MOSQUE

Ada Camii Sokağı

Büyükada Hamidiye Mosque (also known as Servili Mosque or Büyükada Mosque) was constructed between the years 1892-1893 at the command of Sultan Abdülhamid II. The sandstone mosque is a graceful example of Islamic architecture. The date inscription with its imperial monogram has been removed. Flights of marble steps lead up to the main door from either side. The courtyard contains a "şadırvan" (fountain for ablutions) with seven taps and an ancient pine tree. A door in the courtyard leads into the ashlar minaret with a single balcony. In the center of the roof of the portico is an eight-cornered star flanked by crescent motifs. The walls and window soffits have painted decoration in blue, dark blue and yellow. Beside the door leading into the prayer hall is a wall clock in a wooden case showing the times of prayer. The domed vault over the women's gallery has floral decoration on the interior and is leaded on the exterior. Three cast iron chandeliers are suspended from the ceiling.

A pair of piers supports the roof of the prayer hall, which has a twelve-fluted dome paneled with wood on the interior. The centerpiece of the dome is inscribed with the İhlas Sura from the Holy Koran written in gold on a black ground, and the rest of the surface has painted decoration. Around the dome arch are nine inscription pan-

els. On the large hoop of the crystal chandelier suspended from the dome are lamps attached by chains. The "mihrab" (prayer niche) is decorated with tiles, and flanked by brass candlesticks; the clock by the "mihrab", encased in wood, has a dial marked in Roman numerals and a brass pendulum. The "minber" (pulpit) has a brass finial, and the preacher's rostrum is of carved wood. All four walls and the window soffits are decorated with floral patterns. The floor is covered with carpets.

A door in the stairwell leads to the two-roomed "mescid" (small mosque) in the basement floor. This was originally designed as a school, but when the pupils moved to a new building and the Muslim population on Büyükada increased, it was transformed into a "mescid" The mosque was damaged in the earthquake of 1894, also known as the Great Earthquake, and repaired the same year at a cost of 12.210 piasters. Further repairs were carried out in 1901 and 1906, and the mosque was restored by the Directorate of Pious Foundations in 1998.

Mehmet Bâkır, who wrote the article on Büyükada Hamidiye Mosque for İstanbul Encyclopaedia, says that this is the only mosque in İstanbul to incorporate a "mescid" Ahmet Tanrıverdi notes that the balconies and windowsills of Büyükada were once filled with flowers, and that "even the balcony of the mosque's minaret had its pots of flowers and creepers"

On Ramazan nights, the children of Büyükada would gather mussels, empty them, scrape the shells clean with sand, fill them with olive oil and place a short wick in the center. They would then place these shell-lamps on stones in the streets to form "patterns of fire", writing words or drawing pictures glorifying the Holy Month of Fasting.

This was one of the most popular Ramazan entertainments for children all over İstanbul at the beginning of the 20th century...

CONVENT OF PRINKIPO

Maden District, between Naki Bey Beach and Villa Rıfat

After Justin II had a palace built here in the 6th century, the island became known as Prinkipo (the Prince's Island), but for the members of the Byzantine dynasty the island was a place of tribulation rather than a pleasurable summer resort. Among the aristocrats and clerics who were exiled to Büyükada were Patriarch Eutychios in the 6th century during the reign of Justin II, Athalaric (son of Heraclius) in the 7th century, Patriarch Constantine II in the 8th century during the reign of Constantine V, and Abbot Theodorus of the Studios Monastery (Saint Theodorus Studion) in the 8th century.

The Convent of Prinkipo, built in the 6th century, was where those exiled were imprisoned. It is said that the convent complex included a church decorated with icons and mosaics, a library and a public bath. A harbor was built for galleons at the point where the road from the convent reached the sea, and it was here that provisions from İstanbul were unloaded.

The Empress Eirene had her son Constantine VI blinded, seized the throne of Byzantium, and in 797 had her seven-year-old granddaughter Euphrosyne confined to a cell in the convent. Her reign was cut short by a rebellion in which Nicephorus I was crowned in her stead, and

the new emperor had her locked up in a convent cell as well. Her granddaughter Euphrosyne was later released by Michael II, who married her in 823. Following the death of the Emperor in 829, Euphrosyne was sent back to the monastery by her stepson Theophilus, never to see İstanbul again. In the year 960, the convent was attacked and plundered by Russian pirates. In the 11th century the Empress Zoe, sister of Theodora and wife of Romanus III Argyrus, and Anna Dalassene, Queen Mother of the Comnenus dynasty, were both exiled to Büyükada.

During their rebellion against Emperor Andronicus I Comnenus in 1183, the Latins burned the convent. In 1204, when the Crusaders occupied İstanbul, they also besieged Büyükada and captured the island, despite the rain of Greek fire from the fortress battlements. Vladimir Mirmiroğlu gives a detailed account of Greek fire in his book, "The Navy and Naval Battles of the Conqueror":

"The Byzantines made use of a deadly incendiary in battle. By this means, they would burn enemy ships and war machines. Greek fire was first invented by a scientist named Kallinikos, who was born in the Syrian city of Iliupolis in the 7th century AD. The formula for this substance was kept a closely guarded secret by the Byzantine government, as that of the atom bomb is kept today, and manufactured by trustworthy craftsmen. Although the precise formula is not known, it is thought to have consisted primarily of naphtha, saltpeter, sulphur and black tar obtained from pine trees. However, how these substances were combined and in what proportions is not known with any certainty.

When the substance made from the combination of the above materials was ignited, it produced thick smoke and

a violent explosive sound. Then a column of flame would soar into the sky, spurting out terrible balls of fire in all directions that burned everything they touched. The fire was impossible to extinguish, and if water was poured upon it only increased in violence."

The Crusader occupation lasted for 57 years, and by the time they withdrew from İstanbul in 1261 the city (and the Convent of Prinkipo) was ravaged beyond any hope of restoration.

During the Turkish conquest of İstanbul, the convent held out for a long time under fire from the war galleys of Admiral Baltaoğlu Süleyman Bey, finally surrendering on April 17, 1453. The walls of the fortress (known as Büyükada Fortress by the Ottomans) which surrounded the convent probably owed their strength to the fact that the Byzantines added egg white, honey or mercury to the mortar, and poured molten lead between the stones. This technique was used, for example, at the Cistern of a Thousand and One Columns near the ancient Hippodrome (today's Sultan Ahmet Square).

Petrus Gyllius described the convent ruins as "magnificent" in the 16th century. Iron mining on the site of the Convent of Prinkipo in the first half of the 19th century largely destroyed what remained of it. Gustave Schlumberger, who visited Büyükada in the 19th century, wrote the following description of the ruins: "Rooms with half of their domes missing, derelict cells, passages beneath the ruins, walls buried in earth, monumental decorations scattered all about, a dry cistern filled with rubble... This deserted ruin on the shore opposite Sedefadası is visited only by seabirds today." Orhan Erdenen's observations in the mid-20th century tolled danger for the ruins: uncared for

and unprotected, they were falling apart and rolling into the sea!

The last fragment to remain that gave any definite indication as to the convent's structure was a section of wall containing arched niches. No longer extant today, this was probably part of the convent church, on which the Myrelaeion Monastery Church (Bodrum Mosque) is thought to have been modeled.

The convent survived earthquakes, fires and sieges for a thousand years, and its ruins survived for a further 500 years. The ruins of scattered convent cells, described as "caves" or "kamares" (cabins) by local Greek inhabitants of the island, were first used as dwellings by poor islanders, and later on by the island's boatmen and fishermen to store their equipment. Fires caused by their dilapidated stoves destroyed most of what survived, a few rows of bricks and the remains of a circular structure thought to have been either a cistern or a bath.

Today villas stand on the site of the Convent of Prinkipo, once one of the principal monuments of Büyükada...

NUN'S ROCK

End of Madenevler

Attributing human shape (particularly facial features) to rocks and trees, and finding similarities with historical personalities, is quite common in the folklore of İstanbul. On Otağtepe (Hill of the Imperial Tent) in the district of Kavacık, close to Beykoz on the Asian side of the Bosphorus, two trees known as the Conqueror's Trees are outlined against the sky. Standing very close and together giving the illusion of a rearing steed with a rider on its back, the trees are said to rise at the spot where, over half a millennium ago, Mehmet II (the Conqueror) pitched his imperial tent.

In his book entitled "Constantinople", Edwin Grosvenor speaks of a rock called Kalogria or Nun's Rock: rising from the sea in Kabakoz (Byzantine Kabekos) Bay north of Anadolu Feneri, where the Bosphorus meets the Black Sea, this rock is said to resemble a "monastic veil" Grosvenor also writes that there is a "spacious cave, vaulted like a cathedral" in this gigantic stone, and calls Nun's Rock "one of the most romantic" features of the Bosphorus.

Dr. Akylas Millas, author of monumental works on the İstanbul Islands, speaks of another rock known as Kalogria or Nun's Rock in the folklore of İstanbul. Facing the city and the Marmara Sea, on the shore beyond the Convent of Prinkipo (Büyükada), this great rock is, according

to legend, the petrified figure of Byzantine Empress Euphrosyne. Dr. Millas says that the rock's story was recorded by Dr. Nikolaos Vassiliadis of Fener, in his book "Scenes from İstanbul and Athens" It is also worthy of note that Dr. Vassiliadis once lived in the Monastery of Saint Nicholas on the island.

Euphrosyne was the daughter of the Emperor Constantine VI (780-797). She was first sent to live in the convent in 797, at the age of seven, by her grandmother the Empress Eirene (797-802), who deposed and blinded her own son.

When soothsayers predicted that Michael, Commander-in-Chief of the Imperial Guard, would incite an uprising against Leo V (813-820) and seize the throne, the Emperor had the young officer arrested and chained to the wall of a dungeon. In the year 820, enemies of Leo V disguised as priests fell upon the Emperor in the palace church as he was singing a Christmas hymn. Although Leo had his head covered and wore a cloak, the assassins recognized him by his purple slippers (worn only by members of the Imperial Family) and powerful voice, and attacked him with their swords which they had concealed beneath their robes. The emperor tried to defend himself with a heavy cross or a candlestick, but he was overwhelmed and decapitated before the altar. The rebels hurried down to the palace dungeons and rescued Michael of Phrygia from imminent execution.

Michael II (820-829), who rose from palace guard to emperor, still had chains around his wrists and ankles when he sat on the golden throne of Byzantium, because in the confusion the keys had been mislaid! Historian Joseph McCabe claims that Leo V kept the keys around his own neck, the reason why Michael's supporters could not find them.

Shortly after Michael's accession, the Empress Thekla died and the new emperor reached a decision which aroused the opposition of the Orthodox world and his own son Theophilus: he decided to marry Euphrosyne, a nun in the Convent of Prinkipo. Ignoring the cries of remonstrance of the clerics, Michael had Euphrosyne brought from Büyükada and made her his empress (823). Although the daughter of an empress herself, she had spent her life in a monastery cell. But, as in all classical tragedies, her fate could not be diverted in the long run: when Michael died in 829, his son Theophilus sent his step-mother back to the Convent of Prinkipo.

According to legend, Euphrosyne turned to stone in despair at the knowledge that she would never return to İstanbul. Nun's Rock is a symbol of one woman's yearning for a city whose silhouette was visible across the sea so long as she lived, but on whose soil she could never set foot.

Note:

Nun's Rock adjoins the garden wall of the mansion that belonged to novelist Reşat Nuri Güntekin, at the end of Madenevler where Yılmaz Türk Caddesi (Yılmaz Türk Avenue) in the district of Maden meets Küçük Tur Yolu (the Small Tour Route). To reach the rock, which faces Sedefadası (Sedef Island), you either have to go through the house and into the garden, or approach by boat. The only other alternative is a long hike. If you continue past the Reşat Nuri Güntekin Mansion, you come to the Büyükada branch of Yıldırımspor Club. Cross the empty plot of land where the water purification plant once stood, and go down to the coast. Walk along the shore until you come to Nun's Rock leaning against the garden wall of the mansion...

MONASTERY OF SAINT NICHOLAS

Karacabey Koyu

The area on the eastern shore of Büyükada around the Monastery of Saint Nicholas, facing the island of Sedef, was a Byzantine village called Karya (Karyes). The monastery church is thought to have stood in Karya, which was burnt to the ground by the Latins who rebelled against Emperor Andronicus I Comnenus in 1182. It was then plundered by pirates in the 14th and 15th centuries, and destroyed by both fire and earthquake in the 16th century. The earthquake of 1509, known as Lesser Doomsday, caused cracks to open in the island and the heavy walls of the 14th century monastery to sink into the ground. For this reason, the complex came to be known as the Sunken Monastery by local inhabitants. In the Great Earthquake of 1894, the monastery collapsed completely. The story that it tumbled into the sea together with its bell tower, and that during storms the sound of bells can be heard from the depths, has no foundation in fact: the Church of Saint Nicholas and its bell tower stood on the slope that rose behind the monastery, itself situated on the shore. Dr. Akylas Millas explains that when the water is calm it is possible to see the remains of Karya Harbor on the seabed, but that most of the ruins were buried when the bay was reclaimed. There is no trace of the "pyrgos" (tower)

which the Emperor Alexis Ducas (1204) is said to have built here.

The Monastery of Saint Nicholas which we see today was built next to the old church, further away from the sea, in view of the fate of the original monastery that stood on the shore. The date of the present monastery is uncertain. Hakkı Göktürk says that it was built right after the 1894 earthquake. It is widely believed that materials left over from repairs carried out at the Heybeliada Seminary were used. White Russians who took refuge in Turkey after the Bolshevik Revolution of 1917 were housed in the complex for a while, as later were children from the Büyükada Greek Orphanage, when it was closed in 1964.

Saint Nicholas stands on the opposite side of the courtyard containing the bell tower and Patriarchal Mansion. The original church, built together with the monastery in the 14th century, burnt down in 1852, and only the altar, its doors and four icons were saved. The present church was built in its place in 1868, and a portico with a tiled ceiling, consisting of columns with high plinths linked by arches, was added in 1873. In 1894, this church was completely restored when the monastery was rebuilt.

Above the door leading into the nave of the church from the narthex is a decorated rose window, and above the main door is a two-headed eagle (the Orthodox symbol) carved in relief.

A 17th century icon of Saint Nicholas, to whom the monastery and church were dedicated, depicts the saint making the sign of blessing (the "khrysma") with his right hand and holding a Bible bearing the figure of Christ in his left. Around his neck is an "omophorion" (bishop's stole) of red satin embroidered in gold. The portrait is surround-

ed with scenes from the life of Saint Nicholas. In the lower band, the death of the saint is depicted. Another icon encased in silver and dating from the 18th century hangs in the portico, which has been closed in. This icon is an outstanding example of silver workmanship: the saint, making the sign of blessing, is flanked on one side by Christ who is blessing him, and on the other by the Virgin Mary who is presenting him with a bishop's stole. Millas says that the icon was encased in silver in 1904 as a votive offering. The halo of the saint is decorated with floral motifs.

An icon of Jesus Christ dated 1780 was encased in silver in 1911. It depicts Christ enthroned and crowned. He is making the sign of blessing and is encircled by figures of saints and angels. Another silver-encased icon depicts Saint Menas dressed in armor, holding a spear and riding a horse. In the upper left corner of the icon is the figure of Christ blessing the saint. Other icons on the wooden icon screen, in the narthex and in the nave depict Saint Pandeleimon, Saint Charalampos, Saint Euphrosyne, Saint John the Baptist and the Twelve Ordeals of Christ. The icon of Saint Constantine and Saint Helena is a masterpiece of the 18th century. The Archangel Michael is seen wearing armor and wielding a sword of fire.

A worn relief on the exterior wall of the church, depicting chariot races in the Byzantine Hippodrome, is of both historical and artistic importance. In the interior is a silver tuna fish surmounted by a fan-shaped chandelier. The fish is suspended from the ceiling by chains attached to elegant handles on its head and close to its tail. The inscription on the body of the fish says that it was dedicated to Saint Nicholas by the Büyükada Fishermen's Fraternity in 1888. The space below the inscription is decorated with

stylized flowers and branches. On either side of the fish are small silver fish in different styles. The one on the right of the altar is engraved with the date 1951. It should be noted that the fish represents abundance and is one of the early symbols of Christianity.

On the doors of the altar is an icon of Saint Nicholas set inside a medallion. The triangle behind the head of the saint symbolizes the Holy Trinity. On the left door is depicted an angel, and on the right door the Virgin Mary. In front of the altar doors are two large brass candlesticks. A sun motif symbolizing Jesus Christ is painted above the altar, over which lies a series of icons depicting biblical scenes, surmounted by a carved wooden crucifix.

In the center of the dome, which rests on four carved arches supported by four marble columns, is the figure of Jesus Christ inside a medallion, encircled by the four evangelists (Saint Mark, Saint Matthew, Saint Luke and Saint John), also in medallions. It is presumed that the marble may have come from Marmara Island, since blue or grey veined and plain white marble quarried here was used in the construction of several major sacred and secular buildings in İstanbul in the 19th century; Büyük Mecidiye Mosque, Dolmabahçe Palace and Çırağan Palace are among the best examples. The nave is illuminated by three crystal chandeliers, and contains two lecterns and brass sandbeds for votive candles. The backrest of the wooden patriarchal throne is carved with a figure of Jesus Christ enthroned and crowned. An "epitaphion" (an inscribed cloth depicting Christ being taken down from the cross and placed in the sepulcher) is on the entrance wall facing the nave.

The Sacred Spring of Saint Paraskevi inside the church,

the wells in the grounds, and the large circular cistern described by Edwin Grosvenor in his book "Constantinople" have all dried up. Saint Nicholas was the protector of mariners as well as children, and the water of the Sacred Spring of Saint Paraskevi was believed to give health to seamen and abundance to fishermen. Saint Paraskevi is supposed to have been a physician; it is believed that the waters of the spring dedicated to that saint cure eye complaints. Restoration of the Monastery of Saint Nicholas began in 1998 at the instigation of Patriarch Bartholomew, and was completed in July 2002. Two guesthouses consisting of seven apartments each were added at this time.

Western Christian tradition cites a legend about Saint Nicholas tossing three purses of gold into the house of three impoverished sisters, giving rise to the mythical figure of Father Christmas who threw gifts down chimneys. The Eastern Church, however, disapproves of this identification of the saint with Father Christmas, who they say was inspired by the ancient Scandinavian god Thor.

Saint Nicholas (270-350) was born in the city of Patara near Kaş, became Archbishop of Myra (today's Demre), and died in the same city. In 1087, over 700 years after his death, pirates stole the holy relics of Saint Nicholas from his sarcophagus in Demre, despite resistance by the monks, and carried them off to the city of Bari in Sicily. Here a cathedral dedicated to Saint Nicholas was built on the orders of Pope Urban II. The 6th century Church of Saint Nicholas in Demre was entirely restored in the 1960s. The saint's feast day is celebrated every year on December 6 with a ceremony and mass in the church, attended by people from all over the world...

MONASTERY OF SAINT GEORGE

Yüce Tepe

The most notable historical monument on Büyükada is the Monastery of Saint George. This complex stands on the summit of Yüce Tepe (the Great Hill), the island's highest point at 220 meters. Samuel Cox notes that "early Byzantine monks, and the emperors who sometimes became monks, always sought the highest mountains for their monastries" On April 23, which is the Feast of Saint George, and September 24, the Feast of Saint Thekla, people walk barefoot from Lunapark Meydanı (Lunapark Square), where the Diaskelos Music Hall used to be, up to the monastery complex. Today Lunapark Café stands on the site of Diaskelos Café. It has also become customary to walk up to the Monastery of Saint George on May 6, the Feast of Hıdrellez. Celebrated as the birth of spring and the renewal of life, Hıdrellez is a combination of the names Hızır and İlyas. İslamic belief says that Hızır is an immortal who has discovered the secret of eternal life; he is also popularly accepted as a prophet. It is believed that, on May 6, Hızır walks the earth dressed in a robe of fresh flowers, to the sound of nightingales, and that roses bloom wherever he sets foot. And the Prophet İlyas (Elijah), who rose to the heavens on a steed of fire, is said to command rain. Hızır and İlyas appear both in the Old

Testament and the Holy Koran. During the long walk up Yüce Tepe, those who have wishes to make tie colored threads to the branches of the trees and bushes along either side of the steep paved road, transforming them into "wishing branches"

Professor Dr. Edwin Grosvenor, who visited İstanbul in the 19th century, says that the gigantic rocks which surround the hilltop monastery could have been brought here only by the Titans of mythology. It is said that in the past the monks of the monastery made wine which was distributed in jugs on feast days and carnivals, but today wine from Bozcaada is served in the Yüce Tepe Café which stands next to the Monastery of Saint George.

The first Church of Saint George here was probably constructed in the 6th century. Some historians say that the church was plundered and vandalized by pirates in the 10th century, and that the monks buried the icon of Saint George and their votive bells to conceal them. Dr. Akylas Millas claims that the icon and bells were buried when pirates attacked in the 14th century. According to legend, during the reign of Murat IV (17th century), a shepherd wandering on the hilltop heard the sound of bells and the beating of hooves amongst the bushes. Digging at the spot where the sound was loudest revealed the bells and the icon portraying Saint George on horseback, wearing armor and battling the dragon. The Saint had a sword at his waist and a spear in his right hand. Another version relates that a shepherd grazing his flock on the hilltop fell asleep and Saint George appeared to him in a dream, showing the spot where he should dig. Archaeologist George Mastoropoulos suggests that the date when the icon was found may have been 1625. The Sacred Spring of

Saint George is believed to be on the spot where the icon was discovered.

Apart from the church, the buildings on the hilltop include the Old Shrine of Saint George, the Chapel of Mary of Blachernae, the Chapel of Saint Charalampos, the Chapel of the Apostles and the Sacred Spring of Saint George. It should be noted that the Latin Catholic word "chapel" and the Greek Orthodox "parekklesion" are synonymous.

The monastery, whose principal building is the Church of Saint George, is also known as the Monastery of the Bells ("Kudunas") or the Monastery of Saint George of the Bells. These designations are thought to be based on the sound of bells heard by the shepherd and the votive bells he discovered underground. The custom of giving bells to those who visit the monastery commenced in the 17th century and is continued by the monks today.

There is an evident contradiction between different sources as to the time of construction of the Church of Saint George: Ernest Mamboury claims that the first church was built in the 6th century; Orhan Erdenen and Pars Tuğlacı assert that the building dates from the reign of Nicephorus II Phocas (10th century). Hakkı Göktürk's claim that the icon of Saint George in the church is "a Byzantine work of art at least 1500 years old" supports Mamboury's theory; the widespread opinion is that the icon was brought from the Women's Monastery by Justinus II in the 6th century. It can be concluded that the Monastery of Saint George, constructed during the reign of Nicephorus II Phocas, was either rebuilt on the foundations of an earlier building razed by pirates, or is a later church built on the same spot. The 19th century historian

Manuel Gedeon writes that the name "Kudunas" is mentioned in a "gold sealed edict" of Manuel I Comnenus, dated 1158.

In the mid-18th century, the Chapel of Mary of Blachernae was erected on the hilltop site of the church that had been demolished successively by the Fourth Crusade (the Latin invasion of Byzantium in 1204), the Venetian pirates who devastated the island in 1302 and the Franks under the command of the Venetian Admiral Giustiniani in 1310. In 1901, construction of today's Church of Saint George commenced, based on an imperial edict granted to Constantine V, the Greek Orthodox Patriarch of Phanar, by Abdülhamid II.

The edict, whose transliteration is published in Tuğlacı's study, gives permission for the reconstruction of the church after it was damaged by an earthquake. It is thought that the earthquake in question was the Great Earthquake of 1894. We can deduce from this document that the 10th century structure of the church was not entirely destroyed by the Latins. One can conclude that its remains were damaged by the earthquake which occurred nine centuries later, and that the new church was built on the same site as repairs were being carried out to the old building. Millas notes that the nucleus of the old church was restored by the monk Isaias between 1751 and 1716, and Mastoropoulos claims that Isaias virtually rebuilt the monastery. Construction of the new church (instigated by the monk Dionysios) was completed in 1906 and the "iconostasis" (icon screen) was installed in 1908. The bell tower was added in 1909 by imperial edict at a cost of 1500 gold pieces. Dionysios, who became Abbot of the Monastery of Saint George in 1895 and retained this post

until 1936, had the complex repaired several times during his stay in office. In August 1986, the complex (together with Lunapark Meydanı and Yüce Tepe) was severely damaged by fire, to be completely restored in 1989.

The Greek Orthodox Church of Saint George is built of ashlar, with a tiled roof and marble floors. The ceiling rests on marble arches supported by wooden columns. Flanking the entrance are large sandbeds for votive candles, covered by baldachins.

The "ambo" or pulpit, designed for reading the Bible and delivering sermons, is made of wood. A painting portraying Jesus Christ with the apostles and a crowd of people, an "epitaphion" enclosed in a silver gilt frame, depicting Christ lying in the sepulcher, and an "ephitaphios" (symbolic sarcophagus) with white wooden columns and lantern dome are the most notable objects in the prayer hall, which is illuminated with crystal and brass chandeliers. Some of the chandeliers are decorated with pendants made of blue, green and red glass. In a silver case placed inside a carved wooden chest are kept the sacred relics of Saint Pandeleimon and Saint Evgenia. Inside the lid of the chest is a picture of Saint George killing the dragon, flanked on either side by figures of the two saints.

The "iconostasis" is made of carved wood and decorated with the silver encased icon of Saint George, a portrayal of the same saint embroidered on velvet, and the icon of Saint Thekla. In front of the icon of Saint George hangs a silver censer. There is an icon of Saint Helena, mother of the Byzantine Emperor (and Saint) Constantine I, in the nave. Both saints are depicted holding a large cross which stands between them. Saint Phanarios (or Phanurios) is portrayed holding a candle in his hand on an icon in-

scribed with his name. The word "phanar" ("fener", lantern or lighthouse) is thought to derive from Phanarios, meaning "enabling to see" Saint Pandeleimon, who carries a silver cross in his right hand, is known as "the most compassionate of saints", due to the fact that he is a healer. Saint Triphon grants abundance to the vineyards. Saint Demetrios, riding a rearing horse, is the Patron Saint of Thessalonica. Saint Xenophon, who holds the Bible in his left hand and makes the sign of blessing attributed to Christ (the "khrysma") with his right, is patron saint of the monastery he founded in the Ayion Oros region of Greece.

The birth of Saint John the Baptist, son of Zachariah and Elizabeth, was foretold by the Archangel Gabriel. John lived in the desert, wearing rough garments of camel hair, eating only wild honey and locusts. The New Testament writes that, as he baptized Jesus in the River Jordan, a white dove appeared. John the Baptist was decapitated in the 1st century by Herod Antipas, Governor of Jerusalem, when Salome demanded the head of the saint in return for performing the Dance of the Seven Veils. Today, an icon depicting the saint adorns the Church of Saint George. Robin Blake claims that the skull of Saint John the Baptist is today in the Omayyad (Umeyye) Mosque in Damascus. Midhat Sertoğlu, on the other hand, maintains that the skull of John the Baptist is exhibited in the Topkapı Palace Museum, in an inscribed reliquary of solid gold. According to Panayot Özkurkudis, part of the skull is in Topkapı and the remainder in the city of Patra in Greece.

Saint Sophia, with a gold cross and silver halo, is portrayed in the icon with her three daughters, Faith, Hope and Love. It should be noted that this saint has no relation

to the monumental temple of the same name in Sultan Ahmet Square. Constructed as a church in Byzantine times, Hagia Sophia ("Holy Wisdom") was converted into a mosque by the Ottomans, and became a museum after the establishment of the Turkish Republic.

Depicted in the frescos are Saint Stilianos, patron saint of newly-born babies, and Saint Nicholas, patron saint of children, fishermen and seamen. Saint Stilianos holds a cross in his right hand and a baby in his left. Saint Nicholas, wearing an "omophorion", a bishop's stole, holds a cross in his right hand and the Bible in his left. Saint Andreas wears a purple monk's habit, Saint Anthony holds a staff, and Saint Elephterios also wears an "omophorion" Saint Alexandros (like Saint Xenophon) is making the "khrysma" The fresco showing Saint Joachim and Saint Anna, Mary's parents, is crowned by "the third eye" (the eye of the spirit or the eye of faith) inside a triangle, the symbol of the Holy Trinity. The Archangel Gabriel and the Archangel Michael are also portrayed in the frescoes.

The pulpit ("ambo") rests against a carved column and is adorned with figures of the four evangelists (Saint Mark), Saint Matthew, Saint Luke and Saint John) inside gilt framed medallions. From the rim of the pulpit stretches a gilded hand holding a bird (also gilded) by its talons. The Bible is placed upon the outstretched wings of the bird which, due to its position, is regarded as the Herald. The ceiling centerpiece is decorated with figures of the evangelists, again inside medallions, with Christ in the center.

On the front of the altar, which according to Orthodox tradition is oriented in the direction of Jerusalem, is a figure of Christ holding a lamb in his arms. Christianity de-

scribes Jesus as the Good Shepherd, and the Lamb symbolizes the faithful. On Christ's shoulders are figures of angels and before him is a double-headed and crowned Orthodox eagle. Flanking the altar are large icons, one depicting the Virgin Mary and the infant Christ, and the other Christ holding the Bible in his left hand and making the "khrysma" (blessing sign) with his right. Each icon is illuminated by a three-branch candelabra. The raised dais between the doors is crowned by a sun with gold rays, at the center of which is again the figure of Christ; the sun is another symbol of Jesus. Above the sun is a painting depicting the Last Supper. Between the sun and the painting rests a portrait of Christ, inside a medallion set upon a rectangular wooden molding; on either side of the portrait are angels painted entirely in gold. The icon of the Mandilion, the Sacred Kerchief with which Christ dried his face after he washed, and on which his likeness is said to have remained, is on the altar doors. Over the area before the altar hang seven silver censers with red bowls, suspended by fine chains.

Ornamented with circular and triangular gilded motifs on white wood, the patriarchal throne is covered with a domed canopy. The seat cushion is red velvet and the back of the throne is decorated with the figure of Christ, crowned and enthroned.

The domed bell tower is built of ashlar, and the belfry consists of arched openings resting upon four short columns. On the capital of one of the two large columns on the front façade is a carved inscription giving the date of construction as 1909. On either side of the tower are statues of marble lions.

The terrace opening off the loggia faces the rear façade

of the Church of Saint George. Steps lead down from the loggia into a courtyard. Here stands the building housing the Old Shrine of Saint George with its marble "iconostasis", the Chapel of the Apostles, the Chapel of Saint Charalampos and the Sacred Spring of Saint George.

The Chapel of Saint Charalampos has a vaulted roof and stone floor. The historian Scarlatus Byzantius (19th century) records that patients suffering from mental and nervous diseases were brought to the Kudunas Monastery Church. The patients were given beds in the wooden chambers used as clinics, but those suffering from incurable diseases were chained to the stone floor of the Saint Charalampos Chapel. On the main iron gate of the monastery is a Greek and Ottoman inscription explaining that this gate was a gift of Resul Efendi of Tabriz, who was cured here. Patients who regained their health expressed their gratitude by bringing lamp oil for the church.

From this chapel consisting of a single chamber adorned with hanging lamps, a few steps lead down to the Sacred Spring of Saint George. At the top of the steps is a marble relief of the saint, and above it a carved angel. Another relief of Saint George (with the same motif and again of marble) is displayed in the chamber of the sacred spring, whose ceiling is made of wood and whose floor is tiled. The well and water basin are of marble, and there are five brass taps in the panel stone. On the wall facing the basin is a painting depicting the Dream of Jacob (Jacob and the Angel). Festivals are held twice a year (on April 23 and September 24) at the sacred spring, where there is an icon of Saint Pandeleimon, a physician often depicted at sacred springs. Also in the courtyard are the Chapel of Mary of Blachernae and two 18th century cisterns with brick

walls and an inscription reading "Sefer of Üsküdar" The Chapel of Mary of Blachernae consists of a single vaulted chamber paved with marble and reached by a flight of seven steps. The Chapel of the Apostles, also one chamber, was built in 1867 by Abbot Seraphein Georgiou.

According to hearsay, an underground passageway leads from the Monastery of Saint George down to the sea, but the island's inhabitants deny its existence. Moreover, the claim that the entrance to this passage is beneath the Sacred Spring of Saint George proves the story to be nothing but rumor, since this chamber is located over a deep water source, making it impossible for a dry tunnel to have been excavated here.

Another rumor that has never been proved is the existence of "wells of penance" around the Monastery of Saint George, too deep for sunlight to penetrate, and that at one time the monks would go down and do penance.

Samuel Cox, who visited İstanbul in the 1880s, reported seeing a Bible dating from the year 600 in the cell of Abbot Arsenius at the Monastery of Saint George. The fate of this parchment manuscript of the New Testament, inscribed and illuminated in red and blue ink, is unknown. Other European travelers who came to Büyükada in the 19th century speak of finding Roman and Greek coins around the monastery.

Scarlatus Byzantius says that, looking out over the sea from the hill on which the Monastery of Saint George stands, "one smiles at the dolphins which follow the boats and dive in and out of the water around them" and "ponders what one has done for other people throughout one's life" Byzantius says that these thoughts are inspired by the sacred atmosphere of the region. Professor Dr. Edwin

Grosvenor gives a vivid description of what he sees from the same hilltop: "The view from this peak is the most extensive which Constantinople affords. The eye sweeps over the sea and comprehends the eastern shores of the Marmara. Northwest, beyond the island group, the fairy outline of Stamboul and Kadikeui fringes the sky."

Note:

While gazing out over the Marmara Sea and the İstanbul Islands from Yüce Tepe, one experiences the "journey of the soul" described in the 18th century by Şeyh Galib in his monumental work "Hüsn-ü Aşk" (Beauty and Love): in the Heart reached at the end of the journey, it is found that Love ("Aşk") and Beauty ("Hüsn") are one; the curtains of mystery rise to reveal the secret, the curtains of reunion descend, and the "realm of tranquility" is reached...

BÜYÜKADA GREEK ORPHANAGE

İsa Tepesi

The Greek Orphanage at the top of İsa Tepesi (Hill of Jesus), also known as Hristos Tepesi (Hill of Christ) or Tepeköy (the Hill Village) is said to be Europe's largest wooden building, and the second largest in the world. It was built in 1898 as a hotel called Prinkipo Palas by a French company, which also planned to run a gambling casino along Monte Carlo lines. This was forbidden by Abdülhamid II, and the hotel never opened. The empty building, whose architecture is attributed to Alexandre Vallaury, architect of the Pera Palas Hotel, was then purchased by Eleni Zarifi, the widow of the banker Leonidas Zarifi (son of Yeoryios). She donated it to the Phanar Greek Orthodox Patriarchate on the condition that it would be used as an orphanage. In the records of the period, the building is referred to as the Greek Orphanage. In 1903, the orphanage established by Patriarch Germanos IV in a wing of the Balıklı Greek Hospital in 1853 moved to its new home on Büyükada.

Pars Tuğlacı gives the following important information on this subject: "At the inauguration ceremony held on May 21, 1903, the Patriarch sent a telegram to the Sultan expressing the gratitude of the orphans. The Sultan's reply, sent on his behalf by the Palace Secretariat, said that he had ordered 146 gold pieces to be sent to the orphans.

In addition, the orphanage was exempted from paying 1800 liras in house taxes, as well as all other taxes, and it was decided that the palace would supply the orphanage with 7.5 'okka' of meat and sufficient bread for its daily needs." (An "okka", a Turkish weight measure, is 1283 grams.)

The orphanage had a fully equipped theatre (including a sound film projector), a dining hall whose windows faced Sedefadası (Sedef Island), a large library, a chapel (the Chapel of Panhagia Kamariotissa), a games room, museum, sick bay, and fire tower with marble steps. The two-storey wooden house which had been planned as the administrative building of Prinkipo Palas Hotel and which stood in a pine grove, was converted into a primary school. Until 1927, the school had a carpentry shop, blacksmith's forge and shoemaker's workshop where the boys were trained as craftsmen.

During World War I, the Imperial School in Çengelköy (later Kuleli Military High School) moved into this building; following the war, White Russian refugees who escaped to İstanbul were housed here. When the Greek Girls' Orphanage on Heybeliada closed down in 1942, the children were sent to the Büyükada Greek Orphanage, which had previously taken only boys.

The orphanage, known by the inhabitants of Büyükada as the Red Palace, was run under the auspices of the Phanar Greek Orthodox Patriarchate and financed by donations from the Greek community. As the Greeks of İstanbul diminished in number, there was no longer any need for an orphanage, and it closed down in 1964...

MONASTERY OF THE TRANSFIGURATION OF CHRIST

İsa Tepesi

The Monastery of the Transfiguration of Christ (briefly known as the Hristos Monastery) stands on Hristos Tepesi (Hill of Christ), the island's second highest hill. It is widely believed that a Byzantine monastery formerly stood on the same site, although there is no firm evidence to support this assumption. The theory is based on a record dated 1158, dating from the reign of Michael I Comnenus. It is also thought by many that Theodosius I, who accepted Christianity as the official faith of the Roman Empire in the 4th century, had a church built here. Another theory is that there was a monastery on this land in the 8th century, during the reign of Empress Eirene of Athens. Archaeologist George Mastoropoulos says that Alexandros Timoni, who visited the Hristos Monastery in 1844, came across the remains of white marble and porphyry column shafts and capitals in vineyards belonging to the monastery. Mastoropoulos suggests that these might have belonged to a Byzantine temple.

Ottoman records for 1563 mention the Monastery of the Transfiguration of Christ, and it is known that repairs were carried out here in 1597 In the 17th century vine-

yards, vegetable gardens and pine woods in the vicinity were purchased by the monastery. Due to financial problems, in 1753 the Phanar Greek Orthodox Patriarchate gave the administration of the monastery and its lands to the İstanbul Guild of Linseed Oil Sellers. The guild soon found the task a burden, and in 1782 requested that the monastery be placed under the auspices of Esphigmenos Monastery on Mount Athos. When the monastery fell into disrepair due to neglect by the monks of Mount Athos, the Patriarchate took over responsibility once again (1793), and a philanthropist named Blachoutzis had the complex completely restored.

In 1866, Patriarch Sophronios of Amasya had the old church demolished because it was no longer large enough to meet the needs of the growing Greek Orthodox population of Büyükada, and replaced with a larger church designed by the architect Vasilis Dimitriou. The foundation stone for the new church was blessed by Patriarch Sophronios. Preserved from the old church, the original wooden "iconostasis" with its carved floral motifs was installed in the new temple, which was inaugurated with a mass on September 5, 1869. In 1903, Patriarch Joachim III transferred the management of the Hristos Monastery to the Büyükada Greek Orphanage. According to historian Panayot Özkurkudis, the Patriarchate once again took over the administration of the monastery after the establishment of the Turkish Republic in 1923.

The interior design of the church resembles that of the Church of the Holy Trinity on Heybeliada. The nave is illuminated by three chandeliers, two crystal and one brass. The multibranch brass chandelier hanging from the centerpiece of the ceiling dates from the church's construc-

tion. There are two colonnades, each consisting of six columns, down the nave. On each column is a medallion portrait of one of the twelve disciples; it is actually believed that the columns symbolize the disciples themselves, and that they support the church. In the ceiling centerpiece is a figure of Christ, also set in a medallion, the largest in all the Orthodox churches on Büyükada. The carved and gilded wooden crucifix dates from the 18th century.

On the doors of the altar, which is entirely gilded and decorated with rose and bird motifs, is a sun symbolising Jesus Christ. The drop-shaped medallion at the center of the sun contains a depiction of Christ. Eight 18th century icons with intricately carved and gilded arched frames adorn the doors; on either side are brass candelabra with three branches and icons encased in silver. The icon on one side portrays Jesus, the Virgin Mary and John the Apostle, and that on the other the Virgin Mary with Saint Peter, Saint Paul, Saint Constantine and Saint Helena. Above the side door in the "iconostasis" is a portrayal of the Virgin Mary and the Archangel Gabriel. On the backrest of the white wood patriarchal throne is a depiction of Jesus Christ, crowned and enthroned. Three steps lead up to the dais, which is covered with red velvet. The pulpit from which projects a carved figure of a bird (symbolically known as the Herald), and the "epitaphion" are quite plain compared to those in the other Greek Orthodox churches of Büyükada. There are also two lecterns on hexagonal wooden stands in the nave.

The "iconostasis" (icon screen) is decorated with eight carved wooden decorative columns. The figure of a rooster perched on the screen symbolizes the one which crowed when Peter had denied Christ three times. Five silver cen-

sers (two small ones with a single bowl at either side, and a large one with four branches and five bowls in the center) are suspended by chains in front of the "iconostasis"

The Monastery Church of the Transfiguration of Christ has a magnificent collection of icons. The icon of Saint Pandeleimon, painted by Zoğrafos in 1903, was brought here from the Panhagia Kamariotissa Chapel when the Greek Orphanage closed down in 1964. Saint Pandeleimon was a physician, and is depicted distributing health from a box. (The icon dated 1859 in the Church of Saint John the Baptist on Burgazadası is the most impressive of the icons depicting this saint: Pandeleimon holds an ear of wheat in his right hand and a box from which he distributes health in his left. The figure is encased in silver. On his right shoulder is an angel holding a crown, and on his left the figure of Christ blessing the saint with the "khrysma" The icon is regarded as unique in terms of its silver workmanship.) On the "iconostasis" and in the aisles are icons showing Christ with three of his disciples (Peter, James and John), depicting the Transfiguration after which the Hristos Monastery is named, the Virgin Mary, Christ and Saint John (1706), Mary's parents Anna and Joachim, the Archangel Gabriel and Mary (holding a lily in her hand), the Dormition of the Virgin Mary (with the twelve apostles around her), the Zoodochos Pege (Mary as the Fountain of Life, 1857), Saint John the Baptist, Saint Phanarios, Saint Paraskevi and Saint Matrona (1820). Icons dedicated to Christ include the Ascension, Christ holding the Lamb, Christ performing miracles, and Christ wearing the crown of thorns. An icon portraying Christ making the "khrysma" (blessing sign) with his right hand and holding a jeweled Bible in his left is executed on a gold leaf ground.

The halo and Bible are plated in silver, and the halo itself is adorned with floral motifs.

The two-storey monastery building has a tiled timber frame roof. There is a bell tower and three cisterns in the inner courtyard, and another cistern in the outer courtyard. When the earth roads of Büyükada were cobbled in the 1950s, stone from quarries in the vicinity of the Hristos Monastery was used.

Following the demise in 1996 of Dr. Zare Karakaş, who had been appointed custodian of the Monastery of the Transfiguration of Christ by the Phanar Greek Orthodox Patriarchate, his wife Despina Karakaş, a teacher at the Private Langa Greek Primary School, took over his function on an honorary basis. The monastery and church were damaged in the earthquake of August 17, 1999; Despina Karakaş relates that the century-old English clock (with Roman numerals on the dial, a heavy pendulum and a solid wood case) fell and was smashed to pieces.

The Feast of the Transfiguration of Christ is celebrated on August 6, which coincides with the grape harvest. On that day, the monks of the Hristos Monastery offer visitors grapes which have been blessed, the first taste of the season's harvest for the followers of the Orthodox faith...

SACRED SPRING OF SAINT CONSTANTINE

Dil Burnu

On the northern shore of the headland known as Dil Burnu, where stone and marble steps lead down to the beach from the picnic area, is the Sacred Spring of Saint Constantine. The spring, which faces the Büyükada "Dalyan" (enclosure of fishing nets fixed on half a dozen poles driven into the seabed, with a crow's nest or hut for the look-out) is dedicated to Constantine I (324-337), Byzantine emperor and saint. The spring water pours into a triangular reservoir surrounded by four walls and covered with a flat roof. The spring is located at the base of a rock, and its water is believed to have curative properties. On the right hand wall is a niche for votive candles, and on the wall facing the entrance are the time-worn traces of a cross carved in relief. On the interior of the same wall there were marble reliefs dating from 1881, portraying Saint Constantine and his mother Saint Helena between two relief crosses, but Dr. Akylas Millas explains that these were "vandalized" at the turn of the century.

The ancient city of Byzantium was founded by Byzas the Megarian in 667 BC, and became part of the Roman Empire in 196 AD, during the reign of Septimus Severus. Constantine I made the city capital of the empire in 326,

changing the name to Nova Roma Constantinopolitana or Constantinopolis for short in 330. In 313, Constantine I had ruled that Christians could worship freely ("religio licita") and allowed Christianity equal standing with the ancient polytheistic faith. In 392, during the reign of Theodosius I, Christianity became the official religion of the Roman Empire, and the one true God took the place of the ancient pagan deities. From that time onwards, the religious and official view was that the Byzantine Emperor had been crowned or blessed by God ("Deo Coronatus"). When the Roman Empire was divided into East and West in 395, Constantinople became capital of the Eastern Roman Empire.

It is believed that when Saint Helena, mother of Constantine I, made a pilgrimage to Jerusalem in 326, she brought back part of the cross and some of the nails that had been used to crucify Jesus. It is said that she also discovered the Via Dolorosa (Way of the Cross), Golgotha (site of the Crucifixion) and the Holy Sepulcher. The Church of the Holy Sepulcher stands on the site of the former 4th century Church of Saint Constantine, and is the principal shrine of pilgrimage for the Christian world. The Chapel of Saint Helena is also part of the complex. The feast day of Saint Helena is celebrated on August 18.

The Orthodox Church honors Saint Constantine with the designation "isapostolos", meaning "equal to the apostles" According to legend, Constantine was converted to Christianity after seeing Saint Nicholas in a dream. According to a study entitled "Ten Thousand Saints" compiled by the Ramsgate Benedictine Priests, Saint Constantine is regarded as the thirteenth apostle by Eastern Christians. The Feast of Saint Constantine and the

Carnival of the Sacred Spring are celebrated on May 21; this is the only time when the padlock on the iron door of the chamber is unlocked...

TREASURE TROVES OF BÜYÜKADA, YASSIADA AND BURGAZADASI

Over its long history covering the Byzantine age, the Ottoman centuries, and the modern Turkish Republic, Büyükada has become an open-air museum of monuments. An underground treasure trove has added a dimension of mystery to this historical panorama. In 1930, a jar full of ancient coins was discovered (according to Ömer Ataoğlu, "between two stones") while digging in the grounds around the Monastery of Saint Nicholas. Of the 207 gold coins dating from the 4th, 5th and 6th centuries BC in this hoard, 27 were struck in the name of Philip II, the father of Alexander the Great of Macedonia; 160 came from Kyzikos (Belkıs Ruins on the Kapıdağ Peninsula, between Bandırma and Erdek); 4 from Lampsakos (Lapseki, on the Dardanelles); and 16 from Pantikapaion (ancient Crimea). Dr. Kurt Regling, Director of the Berlin State Monetary Office, wrote a book about the Büyükada treasure trove which was published in 1931. The coins are today in the numismatic collection of the İstanbul Archaeological Museums.

Professor Dr. Emin Bosch, lecturer in ancient history at İstanbul University, gives a detailed account of the iconography of the coins in his "İstanbul Archaeological Museums' Guide to Ancient Coins", published in 1951. Almost all the figures depicted on the coins are mytho-

logical: Zeus, King of the Gods; Poseidon, God of Seas, Rivers and Earthquakes; Athena, Goddess of Wisdom; Dionysus, God of Wine and Revelry; Helios, God of the Sun; Apollo, God of Music and Poetry; Demeter, Goddess of Fertility; Artemis, Goddess of Fishermen and Hunters; Cybele, Mother Earth; Hermes, Messenger of the Gods; Heracles and Perseus, sons of Zeus and demigods; Actaeon, a hunter turned into a stag by Artemis; Medusa the Gorgon, Poseidon's lover; Pegasus, the immortal winged horse; Satyr, the horned creature that was half horse or goat and half man; Griffon, a creature with the head of a bird, the body of a lion and pointed wings... Real animals portrayed include the seahorse ("hippocampos"), lion, leopard, snake, bull, horse, deer, ram, eagle and above all the tuna fish ("thunnus"), which appears in conjunction with the central figure on the majority of the coins. Roses, laurel wreaths, vines and wheat are also depicted.

Dr. Hayati Ferdi Kocal gives the following account of the discovery of the treasure trove in his "Memoirs of Büyükada": "Abdurrahman and his brother, who ran the Saint Nicholas Café, went to collect some humus from the place where the Forestry Camp is now located. They also decided to gather some firewood. When one of the brothers pulled up the root of an arbutus tree he saw the handle of a jar, and digging down a bit more found that the jar was full of old coins. These coins, dating from the Byzantine period, were thick and shaped like broad beans. At the top of the jar was a ring. The two brothers were first astonished and then delighted. They informed the local police officer Rıza Bey, who in turn informed his superiors. Examination showed that the coins were Byzantine.

Immediately tents were set up in the area, excavations carried out, and the soil sifted, but nothing else was discovered."

Dr. Kocal's assumption that the coins were Byzantine may arise from the fact that at that time all buried treasure was generally believed to belong to Byzantium. Or it may be that they had not as yet been accurately identified.

No trace remains of yet another treasure trove which is rumored to have been discovered by the Monastery of Saint George in 1951. Orhan Erdenen says that the treasure was found north of the monastery by a German treasure hunter who spirited his find away...

One more treasure trove was discovered on the island of Yassıada 22 years later, on January 10, 1952. According to the İstanbul Archaeological Museums Annual (vol. 6, 1953), during the digging of foundations for a new building on Yassıada by the Naval Command, a jar containing 196 gold Byzantine coins was uncovered. News of the discovery was reported by Kâzım Kip in the Cumhuriyet daily on January 12, 1952. In this news item, Director of İstanbul Museums Aziz Ogan is reported as saying that the jar also contained 52 Roman period copper coins, and that when placed on scales in Ogan's office, the gold coins were found to weigh 859 grams.

Four large vaulted cellars, carved out of the rock beneath the Church of Forty Saints built on Yassıada in the 9th century by Patriarch and Saint Ignatius, began to serve as dungeons in the 10th century. The dungeons were divided into cells and received air and light only from apertures at the top. Exiled Byzantine aristocrats and galley slaves were imprisoned in these "oubliettes" and literally "forgotten" The Church of Forty Saints was restored in

the 12th century, to be badly damaged during the siege of İstanbul by the Fourth Crusade in 1204, and again by Russian pirates who attacked the island in the 14th century. The building was left to fall into ruin by the Byzantines and the Ottomans.

British Ambassador Sir Henry Lytton Bulwer bought the island from the Ottoman Empire under an imperial edict issued by Sultan Abdülmecid (1839-1861). He built a castle with high towers on the remains of a Byzantine monastery (almost certainly the Monastery of Saint Ignatius), as well as a hilltop mansion. A rumor that a sarcophagus full of jewels was discovered when digging the foundations for the pseudo-Gothic castle, whose walls were later decorated with frescoes, was never proved. Soon after its construction was completed, Sir Henry Bulwer sold his castle to İsmail Paşa, Khedive of Egypt. Eventually, it was abandoned.

Professor Dr. Semavi Eyice writes that there are rows of cells with apertures in their vaulted ceilings, beneath the outer courtyard of Sir Henry Lytton Bulwer's hilltop mansion. These are thought to be the cellars or dungeons of the Church of Forty Saints belonging to the Monastery of Saint Ignatius. According to Samuel Cox, there was a millstone in the courtyard and fragments of carved marble column plinths and capitals around the mansion. The casements of the stained-glass windows and arched doorways were made of brown and white Chios marble; the rooms were paved in veined marble, and the staircases had treads of white marble. Cox noted a relief depicting "Saint George and the Dragon" on the façade, with the initials H. L. B. (Henry Lytton Bulwer) beneath it.

Bulwer Castle, Bulwer Mansion and the Byzantine dun-

geons were the secret haunt of treasure hunters until 1950, when the Naval Command began to build on the island...

Kalpazankaya on Burgazadası (Burgaz Island) was home not to real but to counterfeit treasure, hence the name Kalpazankaya (Forger's Rock). It is said that, either in antiquity or in the Byzantine period, forgers smelted copper in the deep crater at the top of this rock and struck counterfeit "gold" coins. Bahri İnceçam, whose family has lived on Burgazadası for half a century, says that the story of Kalpazankaya is no more than a widely told legend. There is also no evidence for the rumor that the forgers placed their counterfeit coins in an iron chest and buried it in the seabed below the rock. Harry Ojalvo, a gentleman in his eighties and a resident of Burgazadası, says that on foggy days in the 1950s a wood fire would be lit in the crater to guide vessels, and that Dimitri, the owner of Kalpazankaya Café, would ring the large bell on the shore to warn seafarers away from the rocks...

BIBLIOGRAPHY

Akbay, Halûk and Aslan, Özay. "Büyükada Anadolu Kulübü", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Akkaya, Tayfun. "Ortodoks İkonaları: Genel Bir Bakış", Archaeology and Art Publications, İstanbul, 2000.

Akpınar, Semiha. "Adalar'ın Arkeolojisi", Symposium on the Importance of the Islands in Turkish Tourism and Literature, Atatürk Cultural Center, publication of the Burgazada Lioness Club Association, İstanbul, May 3, 1984.

Akpınar, Semiha. "Adalar'ın Tarihi", Symposium on the Importance of the Islands in Turkish Tourism and Literature, Atatürk Cultural Center, publication of the Burgazada Lioness Club Association, İstanbul, May 3, 1984.

Alparslan, Ali. "Şeyh Galib", publication of the Turkish Ministry of Culture and Tourism, Ankara, 1988.

Arseven, Celâl Esad. "Sanat Ansiklopedisi", publication of the Ministry of Education, İstanbul, 1943.

Ataoğlu, Ömer. "Kıymetli Defineler", Tarih Hazinesi Magazine, issue 4, İstanbul, January 1, 1951.

Bâkır, Mehmet. "Büyükada Hamidiye Camii", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Behar, Rıfat. "Bir Zamanlar Prinkipo Palas", Focus Magazine, İstanbul, December 1996.

Belge, Murat. "İstanbul Gezi Rehberi", Yurt Publications of the Turkish Economic and Social History Foundation, İstanbul, 1999.

Belin, M. A. "Histoire da la Latinité de Constantinople", Alphonse Picard et Fils, Paris, 1894.

Benedictine Priests of Ramsgate, "Dix Milles Saints: Dictionnaire Hagiographique", Brepols, Belgium, 1991.

Blake, Robin. "Saints", Harper Collins, Glasgow, 2001.

Bosch, Emin. "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Sikkeler Rehberi

1.Bölüm: Yunan, Romen, Bizantin ve Avrupa Sikkeleri", publication of the Ministry of Education, İstanbul, 1951.

Cebesoy, Ali Fuat. "Sınıf Arkadaşım Atatürk", İnkılâp ve Aka Kitabevi Publications, İstanbul, 1981.

Ceylan, Oğuz. "Büyükada Rum Yetimhanesi", İstanbul Encyclopaedia, publication of the Turkish Economic and Social History Foundation, İstanbul, 1993.

Cox, Samuel S. "The Isles of the Princes or the Pleasures of Prinkipo", G. P. Putnam's Sons, New York and London, 1887

Deleon, Jak. "Anıtsal İstanbul (Gezgin Rehberi)", Remzi Kitabevi Publications, İstanbul, 2002.

Deleon, Jak. "Bir Tutam İstanbul", Remzi Kitabevi Publications, İstanbul, 2000.

Deleon, Jak. "İstanbul'un Gözbebeği: Büyükada", Gate Magazine, İstanbul, June 2000.

Deleon, Jak. "Atatürk ve 101 Dans", Türk Devlet Balesi (50. Yıl), Siemens Leasing Publications, İstanbul, 1998.

Dolunay, Necati. "İstanbul Arkeoloji Müzeleri", Ak Publications, İstanbul, 1973.

Duchet-Suchaux, Gaston ve Pastoureau, Michel. "La Bible et Les Saints", Flammarion, Paris, 2002.

Egemen, Affan. "İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri: Resimleri ve Kitabeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil", Arıtan Publications, İstanbul, 1993.

Ekicigil, Recep (Editor-in-Chief). "Büyükada", The İstanbul Culture and Art Encyclopaedia, Tercüman Publications, İstanbul, 1982-1985.

Englebert, Omer. "La Fleur des Saints", Albin Michel Editions, Paris, 2001.

Erdenen, Orhan. "İstanbul Adaları", publication of the İstanbul Municipality, İstanbul, 1962.

Ertuğ, Necdet. "İstanbul Deniz Ulaşımı ve Kayıkçılar", publication of the Ministry of Culture, Ankara, 2001.

Evliya Çelebi. "Evliya Çelebi Seyahatnamesi" (simplified by Necati Aktaş and Tevfik Temelkuran), Üçdal Publications, İstanbul (no date).

Freely, John. "Stamboul Sketches", Redhouse Press, İstanbul, 1974.

Galante, Avram. "Histoire des Juifs d'İstanbul Depuis la Prise de Cette Ville en 1453 par Fatih Mehmet 2, Jusqu'a nos Jours", 2nd volume, Hüsn-ü Tabiat Press, İstanbul, 1942.

Genim, Sinan. "Anadolu Kulübü", İstanbul Encyclopaedia, publication of the Turkish Economic and Social History Foundation, İstanbul, 1993.

Ghinis, Nikos and Stratos, Constantinos. "Churches in Constantinople-İstanbul", Kastaniotis Publications, Athens, 1999.

Gologlu, Mahmut. "Atatürk ve Anadolu Kulübü", Anadolu Kulübü Publications, İstanbul, 1981.

Göktaş, Uğur. "Pazar Kayıkları", İstanbul Encyclopaedia, publication of the Turkish Economic and Social History Foundation, İstanbul, 1993.

Göktürk, Hakkı. "Ayia Paraskevi Ayazması (Büyükada)", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayii Apostoloi Rum Ortodoks Kilisesi (Büyükada)", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Dimitrios Rum Ortodoks Kilisesi (Büyükada)", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Haralambos Rum Ortodoks Kilisesi (Büyükada)", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Konstantinos Ayazması (Büyükada)", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Nikolaos Rum Ortodoks Kilisesi (Büyükada)", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Nikolaos Rum Ortodoks Manastırı (Büyükada)", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Yeoryios Ayazması (Büyükada)", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Ayios Yeoryios Rum Ortodoks Kilisesi (Büyükada)", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Göktürk, Hakkı. "Büyükada Rum Yetimhanesi", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Gölpınarlı, Abdülbâki. "Şeyh Galib: Seçmeler ve Hüsn-ü Aşk", publication of the İstanbul Culture and Art Foundation, İstanbul, 1976.

Grosvenor, Edwin. "Constantinople", Sampson Low, Marston and Co. Ltd., London, 1895.

Gülersoy, Çelik. "Büyükada", Skylife Magazine, İstanbul, June 1999.

Gülersoy, Çelik. "Büyükada Yetimhanesi", publication of the Turkish Touring and Automobile Association, İstanbul, 2001.

Gülersoy, Çelik. "Çankaya 57", publication of the Turkish Touring and Automobile Association, İstanbul, 2001.

Gülersoy, Çelik. "Kayıklar", publication of the Turkish Touring and Automobile Association, İstanbul (no date).

Güleryüz, Ahmet and Yüce, Hande. "Şirket-i Hayriye'nin Boğaziçi Vapurları/The Bosphorus Steamers of the Şirket-i Hayriye", Denizler Kitabevi Publications, İstanbul, 2000.

Güleryüz, Naim. "İstanbul Sinagogları" (publisher unknown), İstanbul, 1992.

Hızlan, Doğan. "Adalar Üzerine", Symposium on the Importance of the Islands in Turkish Tourism and Literature, Atatürk Cultural Center, publication of the Burgazada Lioness Club Association, İstanbul, May 3, 1984.

İleri, Selim. "Yıldızlar Altında İstanbul", Doğan Kitap Publications, İstanbul, 2003.

Kangür, Özer. "Büyükada Rehberi/Guide", publication of the Büyükada Culture and Cooperation Association, İstanbul, 2001.

Klug, Ronald. "John the Baptist", Concordia Publishing House, Missouri, 1984.

Kocal, Dr. Hayati Ferdi. "Büyükada Hatıralarım", publication of the Büyükada Culture and Cooperation Association, İstanbul, 2001.

Koçu, Reşat Ekrem. "Adalar", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Koçu, Reşat Ekrem. "Bisiklet", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Koçu, Reşat Ekrem. "Büyükada", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Koçu, Reşat Ekrem. "Büyükada Kadınlar Manastırı, Kamares (Mağara) Harabeleri", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Koçu, Reşat Ekrem. "Eşek", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Koçu, Reşat Ekrem. "Fayton", İstanbul Encyclopaedia, Koçu Publications, İstanbul, 1958-1971.

Konyalı, İbrahim Hakkı. "Mübarek Emanetlerden: Hazret-i Yahya'nın Başı", Tarih Hazinesi Magazine, issue 3, İstanbul, December 15, 1950.

Kömürciyan, Eremya Çelebi. "17 Asırda İstanbul" (trans. Hrand Andreasyan), Eren Publications, İstanbul, 1988.

Lilie, Ralph-Johannes. "Byzantium and the Crusader States: 1096 1204", Clarendon Press, Oxford, 1993.

Mamboury, Ernest. "Les Îles des Princes", publication of the Ministry of Education, İstanbul, 1943.

Mamboury, Ernest. "The Tourists' İstanbul", Çituri Brothers Publications, İstanbul, 1953.

Mastoropoulos, George. "Patriarchal Monasteries of the Princes Islands", publication of the Olympic Airways Department of Advertising and Public Relations, Athens, 1992.

McCabe, Joseph. "The Empresses of Constantinople", The Gorham Press, Boston (no date).

Merlaud, André. "Nicolas: La Belle Légende", Fleurus Editions, Paris, 2001.

Millas, Akylas. "The Princes Islands: A Retrospective Journey", Militos Publications, Athens, 2001.

Mirmiroğlu, Vladimir. "Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları", publication of the İstanbul Municipality, İstanbul, 1946.

Musahipzâde Celâl. "Eski İstanbul Yaşayışı", Türkiye Publications, İstanbul, 1946.

Necatigil, Behçet. "Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü", Varlık Publications, İstanbul, 1985.

Okçuoğlu, Tarkan. "Hamidiye Camii", İstanbul Encyclopaedia, publication of the Turkish Economic and Social History Foundation, İstanbul, 1993.

Öz, Tahsin. "İstanbul Camileri", publication of the Turkish History Association, Ankara, 1987

Pargoire, J. "Les Monastères de Saint İgnace et les Cinq Plus Petits Ilots de l'Archipel des Princes", State Printing Press, Sophia, 1901.

Rasim, Ahmet. "Prinses Adaları (Kızıl Adalar) Tenbihatı Umumiye", "Hatıralarda ve Hikâyelerde Adalar" (ed. Özer Kangür), publication of the Büyükada Culture and Cooperation Association, İstanbul, 1996.

Salman, Yıldız. "Büyükada İskelesi", İstanbul Encyclopaedia, publication of the Turkish Economic and Social History Foundation, İstanbul, 1993.

Schlumberger, Gustave. "Les Iles des Princes", A. De Boccard, Paris, 1925.

Schlumberger, Gustave. "Prens Adaları" (trans. and ed. Halûk Çağlayaner), İletişim Publications, İstanbul, 1996.

Selimoğlu, Zeyyat. "Adalar ve Türk Edebiyatı", Symposium on the Importance of the Islands in Turkish Tourism and Literature, Atatürk Cultural Center, publication of the Burgazada Lioness Club Association, İstanbul, May 3, 1984.

Sertoğlu, Midhat. "Gözleri Oyulan Kralların Çilehanesi: Büyükada", Yıllarboyu Tarih Magazine, Hürgün Publications, İstanbul, April, 1979.

Sertoğlu, Midhat. "Hz. Yahya'nın Kesik Başı Topkapı Sarayı'nda", Yıllarboyu Tarih Magazine, Hürgün Publications, İstanbul, December, 1981.

Sertoğlu, Midhat. "Resimli Büyük İstanbul Ansiklopedisi", publication of Yeni İstanbul Daily, İstanbul (no date).

Sigaut, Marie-Hélène, "Un prénom/Un Saint: Nicolas", Fleurus Editions, Paris, 2000.

Stewart, Richard. "The Princes' Islands: A Visitor's Guide", Zafer Ofset Publications, İstanbul, 1975.

Şehsuvaroğlu, Halûk. "Asırlar Boyunca İstanbul", publication of Cumhuriyet Daily, İstanbul, 1953.

Taner, Haldun. "Tarihte Adalar", Symposium on the Importance of the Islands in Turkish Tourism and Literature, Atatürk Cultural Center, publication of the Burgazada Lioness Club Association, İstanbul, May 3, 1984.

Tanman, M. Baha. "Con Paşa Köşkü", İstanbul Encyclopaedia, publication of the Turkish Economic and Social History Foundation, İstanbul, 1993.

Tanrıverdi, Ahmet. "Zaman Satan Dükkân: Büyükada'dan İnsan Manzaraları", Literatür Publications, İstanbul, 2003.

Tcholakian, Archbishop Hovhannes J. "L'Eglise Arménienne Catholique en Turquie", Ohan Press, İstanbul, 1998.

Tuğlacı, Pars. "İstanbul Ermeni Kilisleri", Pars Publications, İstanbul, 1991.

Tuğlacı, Pars. "Tarih Boyunca İstanbul Adaları (1-2)", Say Publications, İstanbul, 1995.

Tutel, Eser. "Gemiler... Süvariler... İskeleler...", İletişim Publications, İstanbul, 1998.

Tutel, Eser. "Seyr-i Sefain: Öncesi ve Sonrası", İletişim Publications, İstanbul, 2000.

Tutel, Eser. "Şirket-i Hayriye", İletişim Publications, İstanbul, 1997

Waters, Clara Erskine Clement. "Angels in Art", David Nutt, London, 1899.

Yaman, Şükrü. "Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi", Cultural Publications of the Turkish Maritime Enterprises, İstanbul, 1999.

(Author not stated). "Büyükada", İstanbul Encyclopaedia, publication of the Turkish Economic and Social History Foundation, İstanbul, 1993.

(Author not stated). "Büyükada", Turkish Encyclopaedia, publication of the Ministry of Education, Ankara, 1958.

(Author not stated). "Les Guides Bleus: De Paris à Constantinople", Librairie Hachette, Paris, 1920.

BOOKS by JAK DELEON

Jak Deleon was born in İstanbul (1951), and received his Bachelor's Degree in English Language and Literature at Boğaziçi University (1975). He gained his PhD in English and American Literature at İstanbul University (1979). A distinguished teaching career covering English, dramatic criticism and history of ballet culminated in 1997 in his appointment as full Professor in the School of Foreign Languages at Boğaziçi University.

His academic works center around the performing arts, and in particular classical ballet and modern dance, with emphasis on Turkish ballet. His interests are, however, wide-ranging. As well as having a dozen books on drama and dance to his name, Jak Deleon is a prolific writer about his native İstanbul, having authored numerous books in Turkish and English on the subject. His course, "Visual İstanbul Studies", taught at İstanbul Bilgi University, is unique. Some titles border on another favorite topic, food and drink, and especially cocktails, on which he has also published several volumes.

Performing Arts:

"Çağdaş Tiyatroda Harold Pinter Geleneği" (Puhu Publications, 1985).

"Düşten Düşünceye: Tiyatro/Opera/Bale Yazıları" (İmge Publications, 1985).

"Bale Tarihi" (İmge Publications, 1986).
"Söyleşi (Bale/Dans)" (Puhu Publications, 1986).
"Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Balesi" (Dönemli Publications, 1988).
"Cumhuriyet Dönemi Türk Balesi" (İletişim Publications, 1992).
"Ballet in Turkey" (The Çelik Gülersoy Foundation, 1993).
"Kısa Bale ve Modern Dans Tarihi" (Altın Kitaplar Publications, 1993).
"Harold Pinter Tiyatrosu" (Yayınevi Publications, 1993).
"The Harold Pinter Tradition in Contemporary Drama" (Boğaziçi University Publications, 1994).
"200 Bale ve Dans" (Yapı Kredi Publications, 1997).
"Türk Devlet Balesi (50. Yıl)" (Siemens Leasing Publications, 1998).
"100 Turkish Ballets" (Siemens Leasing Publications, 1998).

İstanbul:

"A Taste of Old İstanbul" (The Çelik Gülersoy Foundation, 1989).
"Bars of İstanbul" (Labris Publications, 1990).
"Pera Palas Oteli Tarihi" (Pera Palas Publications, 1991).
"The History of the Pera Palas Hotel" (Pera Palas Publications, 1991).
"Ancient Districts on the Golden Horn" (Gözlem Publications, 1992).
"Pera Hatıratı" (Gözlem Publications, 1993).
"İstanbul ve Bodrum Barları" (Remzi Kitabevi Publications, 1995).
"The White Russians in İstanbul" (Remzi Kitabevi Publications, 1995).
"The Pera Palas: A Historical Hotel Overlooking the Golden Horn" (Gözlem Publications, 1998).
"Keyifli Konaklamalar" (Remzi Kitabevi Publications, 1999).
"Bir Tutam İstanbul" (Remzi Kitabevi Publications, 2000).
"Balat ve Çevresi" (Remzi Kitabevi Publications, 2000).
"The Bosphorus: A Historical Guide" (Intermedia Publications, 2002).
"Eski İstanbul'un (Yaşayan) Tadı" (Remzi Kitabevi Publications, 2002).
"Bir Beyoğlu Gezisi" (Remzi Kitabevi Publications, 2002).
"Anıtsal İstanbul" (Remzi Kitabevi Publications, 2002).
"100 İstanbul" (Remzi Kitabevi Publications, 2003).
"Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar" (Remzi Kitabevi Publications, 2003).
"Boğaziçi Gezi Rehberi" (Remzi Kitabevi Publications, 2003).
"Büyükada: Anıtlar Rehberi/A Guide to the Monuments" (Remzi Kitabevi Publications, 2003).

Wining and Dining:

"Dünyadan ve İstanbul Barlarından Kokteyller" (Yayınevi Publications, 1992).
"Cocktails and Recipes from İstanbul" (Gözlem Publications, 1993).
"200 Türk Kokteyli" (Remzi Kitabevi Publications, 2002).
"100 Alkolsüz Kokteyl" (Remzi Kitabevi Publications, 2003).
"300 Kokteyl" (Remzi Kitabevi Publications, 2003).

(All books have been published in İstanbul.
The list includes last editions only.)

(Jak Deleon / 2003)

"İstanbul adlı murassa gerdanlığın üzerindeki zümrütlerdir adalar."

Kim söylemiş, ne zaman söylemiş, bilinmez. Bilinen şu ki (gür yeşil dokuları, sınırsız maviye ve güneşe açılan kapıları, yoğun tarihsellikleriyle) soylu güzellerdir İstanbul Adaları.

Bu gezi kitabında (adı üstünde, "en büyük zümrüt" olan) Büyükada'nın başlıca anıt-yapıları ayrıntılı olarak ele alındı ...

"The islands are emeralds in the jewelled necklace called İstanbul."

No one knows who spoke these words and when, but the İstanbul Islands (the Princes' Islands) certainly deserve such a description. With their lush green vegetation set off by the infinite expanse of blue and the brilliant sun, as well as their fascinating historical heritage, they truly are aristocratic beauties.

This guidebook takes an in-depth look at the major monuments of Büyükada, "the largest emerald" of all...

www.remzi.com.tr

ISBN 975-14-0948-9

9 789751 409485